

1478 c. 8.
M. Tullij Ciceronis

ORATIONUM

SELECTARUM

L I B E R,

Editus in Usum Scholarum

HOLLANDIÆ & WEST-FRISIÆ :

EX DECRETO

Illustriss. D. D. Ordinum ejus-
dem Provinciæ.

Hac Nova EDITIONE ad fidem Optimorum
Codd. accuratè recognitus.

L O N D I N I :

Impensis J. WALTHOE, J. & J. KNAPTON, R.
KNAPLOCK, G. CONYERS, D. MIDWINTER,
B. LINTOT, A. BETTESWORTH, B. SPRINT,
W. INNYS & R. MANBY. R. ROBINSON, T.
WOTTON, B. MOTTE, A. WARD, T. LONGMAN.

M DCC XXXIV.

in
li
ru
tu
ob
de
Q
di
O
in
ill
lis

A D

LECTOREM.

IN hac nova Orationum Ciceronis
selezione, quæ Mandato illustriss.
D. D. Ordinum facta est, idem
præstitimus, Benevole Lector, quod
in Epistolis ; nempe, ut, perlustratis di-
ligenter omnibus, eas exciperemus, qua-
rum lectio juventuti plurimum esset profu-
tura, sive ob Formularum elegantiam, sive
ob rerum sententiarumque momenta, sive
denique ob oratorij artificij applicationem.
Quum vero eos, qui in epistolis supra-
dictis initiati sunt, in eloquentiæ patris
Orationibus planè perpetuòque esse hospites,
inconveniens sit : ideo harum usus ut cum
illarum conjungeretur in ditionis hujus Scho-
lis, merito fuit consultum.

A 2

ORA-

LECTURE

The first lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The second lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The third lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The fourth lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The fifth lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The sixth lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The seventh lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The eighth lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The ninth lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...
The tenth lecture was given by Mr. J. H. ...
on the subject of ...

AND

1843

A

Sil

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ORATIO I.

Quæ est pro

**AULO LICINIO ARCHIA
POETA.**

ARGUMENTUM.

Silvanus & Carbo legem tulerant, ut ij cives Ro-
mani haberentur, qui adscripti essent fœderatis civi-
tatibus, & domicilium in Italia tum, cùm lex fereba-
tur, habuissent, ac intra 60 dies apud Prætorem
professi essent. Hac lege adductus Gracchus qui-
dam, Archiam Poetam in judicio accusavit, quod in
urbe se pro Cive gereret, cum non esset Civis. Ne-
gavit enim Archiam adscriptum esse fœderatis ci-
vitatibus, & tempore legis latæ a Silvano & Car-
bone in Italia domicilium habuisse, ac apud Præ-
torem professum esse. Cicero, cùm unice diligeret
Poetam, hac Oratione ipsum, in magna frequentia
& concursu hominum literatorum, defendit. Ac
primùm comprobat Archiam legitimum civem esse,
cùm Heracleæ & aliis civitatibus adscriptus sit, &

tum, cum lex ferebatur, domicilium in Italia habuerit, ac denique apud Prætores professus sit. Deinde, cum causa per se tenuis sit, digreditur in locum communem de studiis literarum, ac in laudationem Archiæ: quibus persuadet iudicibus, Archiam, etiamsi non esset civis, eum tamen propter eruditionem & merita erga populum Romanum, in urbem adsciscendum esse. Et quia publico iudicio novum & ineptum videbatur laudare studia literarum, ac personam, excusat se Cicero in exordio, quod novum dicendi genus in forum adferat, alienum à consuetudine iudiciorum. Genus orationis iudiciale est: Status verò conjecturalis, an Archias sit civis. Hoc confirmat à testibus, & obiecta dissolvit.

SIQUID est in me ingenij, iudices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis & disciplinâ profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse; earum rerum omnium vel inprimis hic A. Licinius fructum à me repetere prope suo jure debet. Nam quoad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem & ad suscipiendam & ad ingrediendam rationem horum studiorum exstitisse. Quod si hæc vox, hujus hortatu præceptisque conformata, nonnullis aliquando salutis fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari & alios servare possemus, huic profectò ipsi, quantum est situm in nobis, & opem & salutem ferre debemus. Ac ne quis à nobis hoc ita dici fortè miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ratio aut disciplina: nè nos quidem huic cuncti studio penitus unquam dediti fuimus. Etenim omnes artes,

quæ

PRO ARCHIA POETA. 3

quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed nè cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima, & in judicio publico, cum res agatur apud Prætorem populi Romani, lectissimum virum, & apud severissimos judices, tanto conventu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à consuetudine judiciorum, verum etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à vobis, ut in hac causa mihi detis hanc veniam, accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum spero, non molestat; ut me pro summo poeta, atque eruditissimo homine, dicentem, hoc concursu hominum literatissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique Prætore exercente judicium, patiamini de studiis humanitatis ac literarum paulò loqui liberius: & in ejusmodi persona, quæ propter otium ac studium minimè in judiciis periculisque tractata est, uti prope novo quodam & inusitato genere dicendi. Quod si mihi à vobis tribui concedique sentiam, perficiam profectò, ut hunc A. Licinium non modò non segregandum, cum sit civis, à numero civium; verum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse. Nam, ut primùm ex pueris excessit Archias, atque ab iis artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit: Primùm Antiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, celebri quondam urbe & copiosâ, atque eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloriâ contigit. Pòst in cæteris Asiæ partibus, cunctæque Græciæ, sic ejus adventus celebrabatur, ut famam ingenij expectatio hominis, expectationem ipsius adventus admirationeque superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium ac disciplinarum; studiaque hæc

& in Latio vehementiùs tum colebantur, quàm nunc iisdem in oppidis ; & hîc Romæ propter tranquillitatem reipublicæ non negligebantur. Itaque hunc & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani, civitate cæterisque præmiis donârunt : & omnes, qui aliquid de ingeniis poterant judicare, cognitione atque hospitio dignum existimârunt. Hac tantâ celebritate famæ cùm esset jam absentibus notus, Romam venit, Mario consule, & Catulo. Nactus est primùm Consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cùm res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cùm prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Sed etiam hoc non solum ingenij ac literarum, verum etiam naturæ, atque virtutis fuit, ut domus, quæ hujus adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis jucundus Q. Metello illi Numidico, & ejus Pio filio : audiebatur à M. Æmilio ; vivebat cum Q. Catulo, & patre & filio : à L. Crasso colebatur. Lucullos verò, & Drusum, & Octavios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cùm teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum non solum colebant, qui aliquid percipere aut audire studebant, verum etiam, siqui fortè simulabant. Interim satis longo intervallo, cùm esset cum L. Lucullo in Siciliam profectus, & cùm ex ea Provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cùm esset civitas æquissimo jure ac fœdere, adscribi se in eam civitatem voluit : idque, cùm ipse per se dignus putaretur ; tum auctoritate & gratiâ Luculli ab Heracliensibus impetravit. Data est civitas Silvani lege & Carbonis. *Si qui fœderatis civitatibus adscripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent ; & si sexaginta diebus apud*

Præto-

PRO ARCHIA POETA. 5

Prætores essent professi. Cùm hic domicilium Romæ multos jam annos haberet, professus est apud Prætores Q. Metellum, familiarissimum suum. Si nihil aliud, nisi de civitate ac lege, dicimus, nihil dico ampliùs: causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gracche, potest? Heracleæne esse tum adscriptum negabis? Adest vir summa auctoritate, & religione, & fide, M. Lucullus, qui se non opinari, sed scire; non audivisse, sed vidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, qui hujus judicij causâ, cum mandatis, & cum publico testimonio venerunt; qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus omnes. Est ridiculum, ad ea quæ habemus, nihil dicere: quærere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: & cùm habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij jusjurandum fidemque, ea, quæ depravari nullo modo possunt, repudiare; tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. An domicilium Romæ non habuit is, qui, tot annis ante civitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocavit? At non est professus. Immo verò iis tabulis professus, quæ solæ, ex illa professione collegioque Prætorum, obtinent publicarum tabularum auctoritatem. Nam cum Appij tabulæ negligentius asservatæ dicerentur; Gabinij, quamdiu incolumis fuit, levitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset; Metellus, homo sanctissimus modestissimusque omnium, tantâ diligentia fuit, ut ad L. Lentulum Prætores, & ad judices venerit, & unius nominis liturâ se cominotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. I.

cinij videtis. Quæ cum ita sint, quid est quod de
 ejus civitate dubitetis, præsertim cum aliis quoque
 in civitatibus fuerit adscriptus? Etenim cum medi-
 ocrosis multis, & aut nullâ, aut humili aliquâ
 arte præditis, gratuito civitatem in Græcia homi-
 nes impertiebantur; Rheginos, credo, aut Locren-
 ses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod sce-
 nicis artificibus largiri solebant, id huic summâ in-
 genij prædito gloriâ noluisse? quid? cum cæteri
 non modò post civitatem datam, sed etiam post
 legem Papiam, aliquo modo in eorum municipio-
 rum tabulas irreperint; hic, qui nec utitur qui-
 dem illis, in quibus est scriptus, quòd semper se
 Heracliensem esse voluit, rejicietur? Census nostros
 requiris scilicet. Est enim obscurum proximis cen-
 soribus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lu-
 cullo apud exercitum fuisse: superioribus, cum eo-
 dem Quæstore fuisse in Asia: primis, Julio & Cra-
 so, nullam populi partem esse censam. Sed quò-
 niam census non jus civitatis confirmat, ac tan-
 tummodo indicat, eum qui sit census, ità se jam
 tum gessisse pro cive: iis temporibus, quæ tu cri-
 minaris, nè ipsius quidem judicio, eum in civium
 Romanorum jure esse versatum, & testamentum sæpe
 fecit nostris legibus, & adiit hæreditates civium
 Romanorum, & in beneficiis ad ararium delatus est
 à L. Lucullo Prætorè, & Consule. Quære argu-
 menta, si qua potes: nunquam enim hic neque suo,
 neque amicorum judicio revincetur. Quæres à
 nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delec-
 temur? Quia suppeditat nobis, ubi & animus ex
 hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convicio de-
 fesse conquiescant. *An tu existimas, aut suppetere
 nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta varietate
 rerum, nisi animos nostros doctrinâ excolamus; aut
 ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doc-*
trina

PRO ARCHIA POETA. 7

trinâ eadem relaxemus? Ego verò fateor, me his studiis esse deditum. Cæteros pudeat, si qui ita se literis abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem asferre fructum, neque in aspectum lucémque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut ab nullius unquam me tempore, aut commodum aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocârit, aut denique somnus retardârit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi jure succenseat, si, quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis; quantum alij tribuunt tempestivis conviviis, quantum denique aleæ, quantum pilæ; tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc adeò mihi concedendum est magis, quòd ex his studiis hæc quoque crescit oratio & facultas: quæ quantacunque in me est, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ si cui levior videtur; illa quidem certè, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. Nam nisi multorum præceptis multisque literis mihi ab adolescentia suavissem, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, parvi esse ducenda: nunquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus objecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas; quæ jacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accederet. Quàm multas nobis imagines; non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda

cinij videtis. Quæ cum ita sint, quid est quod de ejus civitate dubitetis, præsertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus? Etenim cum medicis multis, & aut nullâ, aut humili aliquâ arte præditis, gratuitò civitatem in Græcia homines impertiebantur; Rheginos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant, id huic summâ ingenij prædito gloriâ noluisse? quid? cum cæteri non modò post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserint; hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quòd semper se Heracliensem esse voluit, rejicietur? Census nostros requiris scilicet. Est enim obscurum proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodem Quæstore fuisse in Asia: primis, Julio & Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniam census non jus civitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum qui sit census, ità se jam tum gessisse pro cive: iis temporibus, quæ tu criminaris, nè ipsius quidem judicio, eum in civium Romanorum jure esse versatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adiit hæreditates civium Romanorum, & in beneficiis ad ærarium delatus est à L. Lucullo Prætoris, & Consule. Quære argumenta, si qua potes: nunquam enim hic neque suo, neque amicorum judicio revincetur. Quæres à nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? Quia suppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures convicio defesse conquiescant. *An tu existimas, aut suppetere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrinâ excolamus; aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrinâ*

trinâ eadem relaxemus? Ego verò fateor, me his studiis esse deditum. Cæteros pudeat, si qui ita se literis abdiderunt, ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aspectum lucémque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut ab nullius unquam me tempore, aut commodum aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocârit, aut denique somnus retardârit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi jure succenseat, si, quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis; quantum alij tribuunt tempestivis conviviis, quantum denique aleæ, quantum pilæ; tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc adeò mihi concedendum est magis, quòd ex his studiis hæc quoque crescit oratio & facultas: quæ quantacunque in me est, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ si cui levior videtur; illa quidem certè, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio. Nam nisi multorum præceptis multisque literis mihi ab adolescentia suavissem, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem; in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilij, parvi esse ducenda: nunquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus objecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas; quæ jacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumen accederet. Quàm multas nobis imagines; non solum ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda

ministranda repub. proponens, animum & mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quispiam: Quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes literis proditæ sunt, istane doctrinâ, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum, quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope divino, per seipsos, & moderatos & graves exitisse fateor: etiam illud adjungo, sæpius ad laudem atque virtutem, naturam sine doctrina, quàm sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam conformatioque doctrinæ; tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere exsistere. Ex hoc esse hunc numero, quem patres nostri viderunt, divinum hominem Africanum: ex hoc C. Lælium, L. Furium, modestissimos homines, & continentissimos: ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profectò, si nihil ad percipiendam colendamque virtutem literis adjuvarentur, nunquam se ad earum studium contulissent. Quòd si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex his studiis delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam judicaretis. Nam cætera neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. *At hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent; delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare possemus; tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. Quis nostrum tam animo agresti

ac

PRO ARCHIA POETA. 9

ac duro fuit, ut Roscij morte nuper non commoveretur? qui cùm esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem, videbatur omnino mori non debuisse. Ergò ille corporis motu tantum amorem sibi conciliârat à nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatẽque ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam vidi, iudices, (utar enim vestrâ benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cùm literam scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de his ipsis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis? quæ verò accuratè cogitatẽque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni oratione defendendum putem? Atqui sic à summis hominibus eruditissimisque accepimus, cæterarum rerum studia, & doctrinâ, & præceptis, & arte constare; poetam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu inflari. Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla unquam barbaria violavit. Saxa & solitudines voci respondent; bestię sæpe immanes cantu flectuntur atque consistunt: nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur? Homerum Colophonij civem esse dicunt suum, Chij suum vindicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant; itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt: permulti alij præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergò illi alienum, quia po-
eta

eta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui & voluntate & legibus noster est, repudiamus? præsertim, cum omne olim studium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Rom. gloriam laudemque celebrandam. Nam & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, jucundus fuit. *Neque enim quisquam est tam aversus à Musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur.* Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cujus vocem libentissimè audiret: Ejus, à quo sua virtus optimè prædicaretur. Itaque ille Marius item eximiè L. Plodium dilexit; cujus ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mithridaticum verò bellum, magnum atque difficile, & in multa varietate terrarumque versatum, totum ab hoc expressum est: qui libri non modo L. Lucillum, fortissimum & clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illustrent. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regiis quondam opibus, & ipsâ naturâ regionis vallatum: populi Romani exercitus, eodem duce, non maximâ manu, innumerabiles Armeniorum copias fudit: populi Romani laus est, urbem amicissimam Cyzicenorū, ejusdem consilio, ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atque conservatam: nostra semper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducebus depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis: nostra sunt tropæa, nostra monumenta, nostri triumphī; quia, quorum ingeniis hæc feruntur, ab iis populi Romani fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster Ennius: Itaque etiam in sepulchro Scipionum

PRO ARCHIA POETA. II

num putatur is esse constitutus è marmore. At iis laudibus certè non solum ipsi, qui laudantur; sed etiam populi Rom. nomen ornatur. In cælum hujus proavus Cato tollitur: magnus honos populi Romani rebus adjungitur, omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvij, non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem majores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate ejiciemus? Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè, continentur. Quare, si res hæ, quas gessimus, orbis terræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quò [minùs] manuumstrarum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare: quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt: tum iis certè, qui de vita, gloriæ causâ, dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est, & laborum. Quàm multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? Atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum adfuitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris! & verè. Nam nisi Ilias illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus ejus contexerat, nomen etiam obruisset. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adæquavit, nonne Theophanem Mitylenæum, scriptorem rerum suarum, in concione militum civitate donavit? & nostri illi fortes viri, sed rustici, ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi participes ejusdem laudis, magno

magno illud clamore approbaverunt? Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non esset; ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit. Sulla cum Hispanos & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiasset: quem nos in concione vidimus, cum ei libellum malus poeta de populo subjecisset, quod epigramma in eum fecisset tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex iis rebus, quas tunc vendebat, jubere ei præmium tribui, sub ea conditione, nè quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poetæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, hujus ingenium & virtutem in scribendo, & copiam non expetisset? Quid? à Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se, neque per Lucullos impetravisset? qui præsertim usque eò de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poetis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamen aures suas dederit. Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest; sed præ nobis ferendum: *trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maxime gloriâ ducitur.* Ipsi illi Philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt: in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatémque despiciunt, prædicari se ac nominari volunt. Decimus quidem Brutus, summus ille vir & imperator, Attij amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Jam vero ille, qui cum Ætolis, Ennio comite, bellavit Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Quare, in qua urbe imperatores prope armati poetarum nomen, & Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati judices à Musarum honore & à poetarum salute abhorrrere. Atque ut id libentiùs faciatis, jam me vobis, ju-

dices

PRO ARCHIA POETA. 13

dices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ nimis acri fortasse, veruntamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro vobiscum simul pro salute hujus urbis atque imperij, & pro vita civium, proque universa republ. gessimus, attigit hic versibus, atque inchoavit: quibus auditis, quod mihi magna res & jucunda visa est, hunc ad perficiendum hortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, præter hanc laudis & gloriæ: quâ quidem detractâ, judices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam brevi, tantis nos in laboribus exerceamus? certè si nihil animus præsentiret in posterum, & si, quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas; nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angere-tur, nec toties de vita ipsa dimicaret. Nunc insidet quædam in optimo quoque *virtus*, quæ *noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat; atque admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam.* An verò tam parvi animi videamur esse omnes, qui in republ. atque in his vitæ periculis laboribusque versamur, ut, cum usque ad extremum spatium, nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An cum statuas & imagines, non animorum simulacra, sed corporum, studiosè multi summi homines reliquerunt; consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarum effigiem nonne multò malle debemus, summis ingenijs expressam & politam? Ego verò omnia, quæ gerebam, jam tum in gerendo spargere me ac diffeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc verò sive à meo sensu post mortem

tem abfutura sunt, five, ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certe cogitatione quadam spēque delector. Quare conservate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum videtis comprobari tum dignitate, tum etiam venustate; ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitur esse videtis; causā vero ejusmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint; petimus à vobis, iudices, si qua non modò humana, verum etiam divina in tantis negotiis commendatio debet esse; ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur, quique est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti atque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestrā levatus potius, quàm acerbitate violatus esse videatur. Quæ de causā, pro mea consuetudine, breviter simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ non fori, neque judiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, à vobis spero esse in bonam partem accepta: ab eo, qui iudicium exercet, certè scio.

O R A -

O R A T I O II.

Quæ est pro

M. M A R C E L L O.

Ant. Lufchi ARGUMENTUM.

M. Marcellus, civis Romanus amplissimus atque clarissimus, in dissensione civili fuit cum Pompeio, quemadmodum & Cicero cum multis aliis Senatoribus, civibusque Romanis. Confecto autem bello, Cæsar victor multos ex inimicis suis, fautoribusque Pompeij, in patriam restituit, & ad pristinam dignitatem, inter quos, Ciceronem: & postmodum deprecante Senatu Populoque Rom. restituit & Marcellum, & ad patriam & ad pristinam dignitatem: non obstante quòd Marcellus Cæsarem offendisset, & quòd Cæsar adhuc suspicari se diceret de voluntate Marcelli: tamen illa sua notissima benignitate, suæ privatæ voluntati publicam anteposuit voluntatem; unde hanc Cicero orationem agit ad Cæsarem, quâ ipsum, de sua illa humanitate, divino prope ore commendat; ostendens eum esse, per suam clementiam, in restitutione Marcelli, summam atque immortalem gloriam consecutum. Deinde ostendit multis rationibus non debere Cæsarem de aliquo suspicari; & tamen cum rogat, ut pro salute publica vitam suam custodiat, sine qua

*qua nec possit dignitas reipub. nec restitui, nec
servari.*

DIUTURNI silentij, P. C. quo eram
his temporibus usus, non timore aliquo,
sed partim dolore, partim verecundiâ, si-
nem hodiernus dies attulit; idémque initium, quæ
vellem quæque sentirem, meo pristino more dicen-
di. Tantam enim mansuetudinem, tam inusita-
tam inauditamque clementiam, tantum in summa
potestate rerum omnium modum, tam denique in-
credibilem sapientiam, ac penè divinam, tacitus
nullo modo præterire possum. M. enim Marcello
vobis P. C. reique pub. reddito, non solum illius,
sed meam etiam vocem & auctoritatem, & vobis &
reipub. conservatam ac restitutam puto. Dole-
bam enim, P. C. ac vehementer angebar, cum
viderem virum talem, qui in eadem causa esset,
in qua ego fuisset, non in eadem esse fortuna:
nec mihi persuadere poteram, nec fas esse duce-
bam, versari me in nostro veteri curriculo, illo æ-
mulo atque imitatore studiorum, ac laborum meo-
rum, quasi quodam socio à me & comite distracto.
Ergo & mihi & meæ pristinæ vitæ consuetudinem,
C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus,
ad benè de omni repub. sperandum, quasi signum
aliquod sustulisti. Intellectum est enim mihi qui-
dem in multis, & maximè in meipso, sed paulò
antè omnibus, cum M. Marcellum Senatu populò-
que Rom. & reipub. concessisti, commemoratis præ-
sertim offensionibus, te auctoritatem hujus ordinis
dignitatemque reipub. tuis vel doloribus vel suspi-
cionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis
anteactæ vitæ hodierno die maximum cepit, cum
summo consensu Senatûs, tum præterea judicio
tuo gravissimo & maximo. Ex quo profectò in-
telligis

telligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est vero fortunatus ille, cujus ex salute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito atque optimo jure contigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præstantior? Nullius tantum est flumen ingenij; nulli dicendi aut scribendi tanta vis, tanta copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuâ; nullam in his esse laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo sæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec verò disjunctissimas terras citiùs cujusquam passibus potuisse peragrari, quàm tuis, non dicam cursibus, sed victoriis lustratæ sunt. Quæ quidem ego nisi tam magna esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ sint imperatorum; & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum juvant: maximam verò partem quasi suo jure Fortuna sibi vindicat, & quidquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum. At verò hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem, totum

tum hoc, quantumcumque est, quod certè maximum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex istà laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quinetiam illa ipsa rerum humanarum domina Fortuna in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit; tuam esse totam & propriam fatetur. Nunquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, [tanta copia] quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum deo judico. Itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur, illæ quidem non solùm nostris, sed penè omnium gentium literis atque linguis, neque ulla unquam ætas de tuis laudibus conticecet. Sed tamen ejusmodi res, nescio quomodo, etiam, dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sono. At verò, cum aliquid clementer, mansuetè, justè, moderatè, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ naturâ insolens & superba est, aut audimus, aut legimus; quo studio incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos sæpe, quos nunquam vidimus, diligamus? Te vero, quem præsentem intuemur, cujus mentem sensusque & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum
reip.

reip. fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus, efferemus? quibus studiis prosequemur? quâ benevolentiam complectemur? Parietes, medius-fidius, C. Cæsar, ut mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt,* quòd brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, & suis sedibus. Equidem, cum C. Marcelli, viri optimi & memorabili pietate [ac virtute] præditi lacrymas modò vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit: quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti; nobilissimamque familiam, jam ad paucos redactam, penè ab interitu vindicasti. Hunc tu igitur, diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure antepones. Hæc enim res unius est propria Cæsaris: cæteræ, duce te, gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnoque comitatu. Hujus autem rei tu idem es & dux, & comes; quæ quidem tanta est, ut tropæis monumentisque tuis [nulla unquam] allatura sit finem ætas. Nihil enim est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & consumat vetustas. At verò hæc tua justitia & lenitas animi florescet quotidie magis, ita ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam antè æquitate & misericordiam viceras, hodierno vero die teipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. Ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat adeptæ, victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo etiam ipsius victoriæ conditio visque devicta est. Atque hoc C. Cæsaris judi-

judicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipub. misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipub. conservavit; memet mihi, & item reipub. nullo deprecante, reliquos amplissimos viros & sibi ipsis, & patriæ reddidit; quorum & frequentiam & dignitatem hoc ipso in confesso videtis: non ille hostes induxit in curiam, sed judicavit, à plerisque ignoratione potius & falso atque inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate [civile] bellum esse susceptum. Quo quidem in bello semper de pace agendum audiendumque esse putavi; semperque dolui, non modo pacem, sed orationem etiam civium pacem flagitantium repudiari. Neque enim ego illa, nec ulla unquam secutus sum arma civilia; semperque mea consilia pacis & togæ socia, non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum secutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nullâ non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens, & sciens tanquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consilium minimè obscurum fuit. Nam & in hoc ordine, integrâ re, multa de pace dixi; & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo jam nemo erit tam injustus rerum æstimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit; cùm pacis auctores conservandos statim censuerit, cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum videretur fortassetum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli. Qui verò victor pacis auctores diligit, is profectò declarat se maluisse non dimicare, quàm vincere. Atque hujus quidem rei M. Marcello
sum

sum testis. Nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem? Quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse. non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus. Quos amisimus cives, eos Martis vis percussit, non ira victoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret; quoniam ex eadem acie conservat quos potest. Alterius verò partis, nihil amplius dicam, quàm id, quod omnes verebamur; nimis iracundam futuram fuisse victoriam. Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur: nec, quid quisque sensisset, sed, ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiam si pœnas à populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum & tam luctuosum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam satiati, aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fruire cùm fortunâ & gloriâ, tum etiam naturâ & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus jucunditasque sapienti. Cætera cùm tua recordabere, etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere: de nobis, quos in republ. tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quæ non modò summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. tantus est enim splendor in laude verâ, tanta in magnitudine animi,

& consilij dignitas, ut hæc à virtute donata, cætera à fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in cōservandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim aut pravitate aliquâ lapsis, sed opinione officij, stultâ fortasse, certè non improbâ, & specie quadam reipub. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt: contrâque summa laus, quòd plerique minimè timendum fuisse senserunt.

Nunc verò venio ad gravissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam: quæ non tibi ipsi magis, quàm cùm omnibus civibus, tum maximè nobis, qui à te cōservati sumus, providenda est. quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio nostra cautio est: ut, si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quàm parùm prudens. Sed quisnam est iste tam demens? [qui scilicet tibi insidiaretur:] de tuisne? tametsi qui magis sunt tui, quàm quibus tu salutem insperantibus reddidisti? An ex eo numero, qui unà tecum fuerunt? Non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa fit adeptus, hujus vitam non anteponat suâ. At, si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, nè quid inimici. Qui? Omnes enim, qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericordiâ retinuerunt: ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui superfuerunt, sint amicissimi. Sed tamen, cùm in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti recessus, augeamus sanè suspicionem tuam; simul enim augebimus & diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in repub. tam nihil unquam nec de suâ, nec de communi salute cogitans, qui non intelligat tuâ salute contineri suam? & ex unius tuâ vitam pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, casus duntaxat humanos, & incertos eventus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimesco: dole-

doleoque, cùm respub. immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. Si vero ad humanos casus, incertósque eventus valetudinis, sceleris etiam accedat insidiarumque consensio; quem deum, etiamsi cupiat, opitulari posse reipub. credamus? Omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar, uni, quæ jacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa atque prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda soboles: Omnia, quæ dilapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt. Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore & armorum, quin quassata resp. quicumque belli eventus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ: multaque uterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuisset. Quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt: quibus præter te mederi nemo potest. Itaque illam tuam præclarissimam & sapientissimam vocem invitus audiui; satis te diu vel *naturæ* vixisse, vel *gloriæ*. satis, si ita vis, naturæ fortasse: addo etiam, si placet, *gloriæ*: at, quod maximum est, patriæ certè parum. Quare omitte, quæso, istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam. Noli nostro periculo sapiens esse. Sæpè enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebrò dicere, satis te tibi vixisse. Credo: sed tum id audirem, si tibi soli viveres, aut si tibi etiam soli natus esses. nunc, cùm omnium salutem civium, cunctamque remp. res tuæ gestæ complexæ sint, *tantum abes à perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jeceris*. Hîc tu modum tuæ vitæ non salute reipub. sed æquitate animi definies? quid, si istud nè *gloriæ* quidem tuæ satis est? cujus te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non negabis. Parúmne igitur,

inquies, gloriam magnam relinquemus? immo verò aliis, quamvis multis, fatis; tibi uni parum. Quidquid enim est, quamvis amplum sit, id certè parum est tum, cùm est aliquid amplius. Quòd si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adversariis, rempub. in eo flatu relinqueres, in quo nunc est; vide, quæso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quàm gloriæ: Siquidem gloria est illustris ac pervagata multorum & magnorum vel in suos [cives] vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi reliqua pars est: hic restat actus: in hoc elaborandum est, ut remp. constituas, eaque tu in primis cum summâ tranquillitate & otio perfruire: tum te, si voles, cùm & patriæ, quod debes, solveris, & naturam ipsam expleveris satietate vivendi, fatis diu vixisse dicito. Quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura fit? Quanquam iste tuus animus nunquam his angustis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit: semper immortalitatis amore flagravit. Nec verò hæc tua vita dicenda est, quæ corpore & spiritu continetur: Illa, inquam, illa vita est tua, Cæsar, quæ vigebit memoriâ seculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa æternitas semper tuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes oportet: quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam quæ laudet, exspectat. Obstupescant posteri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes & legentes tuos. Sed, nisi hæc urbs stabilita tuis consiliis & institutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè atque latè; sedem quidem stabilem

bilem & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio; cum alij laudibus ad cælum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriæ restinxeris: ut illud fati fuisse videatur, hoc consilij. Servi igitur iis etiam iudicibus, qui multis post seculis de te iudicabunt, & quidem haud scio an incorruptius quam nos. Nam & sine amore & sine cupiditate, & rursus sine odio & sine invidia iudicabunt. Id autem etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit; nunc certe pertinet, te esse talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio. Diversæ voluntates civium fuerunt, distractæque sententiæ. Non enim consiliis solum & studiis, sed armis etiam & castris diffidebamus. Erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces. multi dubitabant, quid optimum esset: multi, quid sibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta resp. est hoc misero fatalique bello: vicit is, qui non fortunâ inflammaret odium suum, sed bonitate leniret: nec qui omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio aut morte dignos iudicaret. Arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt. Ingratus est injustusque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit. Quæ enim pertinacia est quibusdam, eadem aliis constantia videri potest. Sed quia jam omnis fracta dissensio est armis, & extincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint, qui modò habent aliquid non solum sapientiæ, sed etiam sanitatis. Nisi te, C. Cæsar, salvo, & in ista sententia, quâ cum antea, tum hodie vel maxime usus es, manente, salvi esse non possumus.

Quare omnes te, qui hæc salva esse volumus, & hortamur, & obsecramus, ut vitæ, ut salutis tuæ consulas : Omnesque tibi (ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipse sentio) quoniam subesse aliquid putas quod cavendum sit, non modò excubias & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus & corporum pollicemur. Sed ut, unde est orsa, in eodem terminetur oratio mea ; maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar, majores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus & lacrymis sentire potuisti. Sed, quia non est stantibus omnibus necesse dicere, à me certè dici volunt, cui necesse est quodammodo, & quòd volunt, & quòd, M. Marcello à te huic ordini populoque Rom. & reip. reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo. nam lætari omnes, non ut de unius solùm, sed ut de communi omnium salute, sentio. Quod autem summæ benevolentiae est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello optimo & amantissimo fratri, præter eum quidem cederem nemini : cum id sollicitudine, curâ, labore tamdiu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum : certè hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus, præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus à te non conservato solùm, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

O R A T I O III.

Quæ est pro

Q. L I G A R I O.

A R G U M E N T U M.

Quintus Ligarius, civis Romanus, cum C. Confidio Proconsule profectus est legatus in Africam, ante belli civilis principium. Deinde provinciâ decedente C. Confidio, Ligarius, præfectus provinciæ, mansit in Africa. postea, cum bellum exarsisset inter Cæsarem & Pompeium, Ligarius, nullo negotio se implicari passus est, ut dicit Cicero; nam P. Attius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit, & arripuit imperium ad clamorem multitudinis imperitæ, ad eum facto concursu: & Ligarius adventu ejus quievit, sed necessitate mansit in Africa, quæ provincia contra Cæsarem tenebatur: ad quam provinciam, bello ardentē, L. Tubero, cum justo imperio sibi à Senatu & sorte, ut moris erat, dato venisset, eam intrare non potuit, prohibente Ligario, ut asserbat ipse Tubero, unde ad Pompeium ivit in Macedoniam, & apud eum de injuria questus est, ut dicit Cicero, & cum eo fuit in bello civili: quo bello finito, Cæsar victor Tuberoni & multis

aliis patriam restituit : sed Ligarius exsulabat, domi manentibus duobus fratribus Ligariis, qui cum Cæsare semper fuerant ; Et cum Q. Tubero, filius L. Tuberonis, Ligarium apud Cæsarem accusavisset, quòd contra Cæsarem fuisset in Africa, quodque ipsum cum patre suo provinciâ prohibuisset : Ligarium Cicero hac insigni oratione defendit, Et pro ipso gratiam Cæsaris nititur impetrare.

NOVUM crimen, C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse : idque C. Panfa, præstanti vir ingenio, fretus fortasse eâ familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque, quò me vertam, nescio. paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignorance tuâ ad hominis miseri salutem abuterer. Sed quoniam diligentiam inimici investigatum est id, quod latebat ; confitendum est, ut opinor : præsertim cum meus necessarius C. Panfa fecerit, ut id jam integrum non esset : omisâque controversiâ, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conservati, cum à te non liberationem culpæ, sed errati veniam impetravissent. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maximè optandum, confitentem reum : sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, quâ te, Tubero, quâ virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quàm Ligarij ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum Proconsule C. Confidio profectus est : qua in legatione & civibus & fociis ita se probavit, ut decedens Confidius provinciâ satisfacere hominibus

bus non posset, si quenkam alium provinciæ præfecisset. Itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset; provinciam accepit invitus: cui sic præfuit in pace, ut & civibus & sociis gratissima esset ejus integritas & fides. Bellum subito exarsit: quod, qui erant in Africa, antè audierunt geri, quàm parari: quo audito, partim cupiditate inconsideratâ, partim cæco quodam timore, primò salutis, post etiam studij sui, quærebant aliquem ducem: cum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim, P. Attius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim concursus est, atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: si illud imperium esse potuit, quod ad privatum, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio deferabatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpâ vacat: domo est egressus non modò nullo ad bellum, sed nè ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere: Num igitur remansio? multò minùs, nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. Ergò hæc duo tempora carent crimine: unum, cum est legatus profectus; alterum cum efflagitatus à provincia, præpositus Africæ est. Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod si est criminofum, necessitatis crimen est, non voluntatis. An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticæ potius quàm Romæ; cum P. Attio, quàm cum concordissimis fratribus; cum alienis esse, quàm cum suis maluisset? cum ipsa legatio plena desi-

derij ac sollicitudinis fuisset, propter incredibilem quendam fratrum amorem, hic æquo animo esse potuit, belli dissidio distractus à fratribus? Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q. Ligario signum alienæ à te voluntatis : cujus ego causam, animadvertente, quæso, quâ fide defendam, cùm prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis monumentisque decorandam ! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum consistetur fuisse ; nec tuas tacitas cogitationes extimescit ; nec, quid tibi de alio audienti de seipso occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem : vide quanta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboritur. quantum potero voce contendam, ut hoc populus Rom. exaudiat. Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nullâ vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico ? nempe apud eum, qui, cùm hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit : qui ad me ex Ægypto literas misit, ut essem idem, qui fuisset : qui, cùm ipse Imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum passus est : à quo, hoc ipso C. Pansâ mihi nunciuin perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putavi : qui mihi tum denique se salutem putavit reddere, si eam nullis spoliata ornamentis redderet.

Vide quæso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cùm de se eadem dicerem, ignosceret : cujus ego industriæ gloriæque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quòd ejus ingenio studiisque delector, vel quòd laudem adolescentis propinqui existimo

sumo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quaero : quis putet esse crimen, fuisse, in Africa Ligarium ? nempe is, qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se à Ligario queritur, & certè contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Phariatica gladius agebat ? cuius latus ille mucro petebat ? qui sensus erat armorum tuorum ? quæ tua mens ? oculi ? manus ? ardor animi ? quid cupiebas ? quid optabas ? Nimis urgeo : commoveri videtur adolescens. Ad me revertar. Iisdem in armis fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos posses ? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio ? Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multò magis patris tui prudentiam desidero : quòd homo cum ingenio, tum etiam doctrinâ excellens, genus hoc causæ quod esset, non viderit. Nam si vidisset, quovis profectò, quàm isto modo à te agi maluisset. Arguis fatentem : non est satis. accusas eum qui causam habet, aut, ut ego dico, meliorem, quàm tu, aut, ut tu vis, parem. Hæc non modò mirabilia sunt, sed prodigij simile est, quod dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi isti mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium Barbarorum. Nam quid aliud agis ? ut Romæ ne sit ? ut domo careat ? nè cum optimis fratribus, nè cum hoc T. Broccho avunculo suo, nè cum ejus filio consobрино suo, nè nobiscum vivat ? nè sit in patria ? num est ? num potest magis carere his omnibus, quàm caret ? Italiâ prohibetur, exsulat. Non tu ergò hunc patriâ privare, quâ caret, sed vitâ, vis. At istud, nè apud eum quidem dictato-

rem, qui omnes; quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse jubebat occidi, nullo postulante: præmiis etiam invitabat. Quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego verò istud non postulo, inquires. Ità mehercule existimo, Tubero. Novi enim te, novi patrem tuum, novi domum noménque vestrum: studia denique generis ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia. Itaque certò scio, vos non petere sanguinem: sed parùm attenditis. Res enim id spectat, ut eâ poenâ, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. Quæ est igitur alia, præter mortem? si enim in exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? an, nè ignoscatur? hoc vero multò acerbius, multoque est gravius. Quod nos domi petimus precibus & lachrymis, prostrati ad pedes, non tam nostræ causæ fidentes, quàm hujus humanitati; id nè impetremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes? & nos jacentes ad pedes supplicum voce prohibebis? Si, cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, & ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, & clamare coepisses, C. Cæsar, cave credas, cave ignoscas, cave te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat: nonne omnem humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id à te in foro oppugnari? & in tali miseria multorum, perfugium misericordiæ tollere? Dicam planè, C. Cæsar, quod sentio: si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria. quàm multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui, cum à te nemini ignosci vellent, impe-

impedirent clementiam tuam, cùm etiam ij, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem ? Quòd si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse : si honesto, & misericordi mendacio, saluti civis calamitosi consultum esse vellemus ; tamen hominis non esset, in tanto discrimine & periculo civis, refellere & coarguere nostrum mendacium : & si esset alicujus, ejus certe non esset, qui in eadem causa & fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri. Tum diceres, Cave, Cæsar, credas : fuit in Africa Ligarius : tulit arma contra te. Nunc quid dicis ? Cave ignoscas. Hæc nec hominis, nec ad hominem vox est : quâ qui apud te, C. Cæsar, utetur, suam citiùs abjiciet humanitatem, quàm extorquebit tuam. Ac primus aditus, & postulatio Tuberonis hæc, ut opinor, fuit, velle se de Q. Ligarij scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quòd de nullo alio quisquam, vel quòd is, qui in eadem causa fuisset, vel quidnam novi facinoris adferret. Scelus tu illud vocas, Tuberone ? cur ? isto enim nomine illa adhuc causa caruit : alij errorem appellant, alij timorem : qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam : qui gravissimè, temeritatem : scelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium & verum nomen nostri mali quærat, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & improvidas hominum mentes occupavisse : ut nemo mirari debeat humana consilia divinâ necessitate esse superata. Liceat esse miseros, quanquam hoc victore, esse non possumus. Sed non loquor de nobis : de illis loquor, qui occiderunt : fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces : sceleris verò crimine, furoris, parricidij, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quisquam

ex

ex te, Cæsar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi à te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille invictus exercitus, nisi ut suum jus tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu, cum pacem esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? Mihi verò, Cæsar, tua in me maxima merita tanta certè non viderentur, si me ut sceleratum à te conservatum putarem. Quomodo autem tu de rep. bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Cæsar, initio, non bellum; non hostile odium, sed civile dissidium, utrisque cupientibus rempubl. salvam, sed partim consiliis, partim studiis à communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat penè par; non par fortasse eorum, qui sequebantur: causa tum dubia, quòd erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certè ea judicanda est, quam etiam dii adjuverint. Cognitâ verò clementiâ tuâ, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo nisi armatus? Sed ut omittam communem causam, veniamus ad nostram. Utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam non venire? Poteramûsne, inquires, cum Senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo. Sed tamen Ligarium Senatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tunc paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minimè verò: neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiæ, disciplinæ. Sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis fors conjecta est ex S. C. cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. Hæc ego novi propter commu-

nes

nes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tuberonē : domi unā eruditi, militiæ contubernales, post affines, in omni denique vita familiares : magnum etiam vinculum, quod iidem semper studiis usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse. Sed itā quidam agebant, ita reip. sanctissimum nomen opponebant, ut, etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit : unā est profectus cum iis, quorum erat una causa : tardius iter fecit : Itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potiùs. nam, si crimen est prohibere illum voluisse ; non minùs magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quàm aliquem se imperatorem esse maluisse. Atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat : fasces certè habebat. Sed quo modo se illud habeat, hæc querela vestra, Tubero, quid valet ? recepti in provinciam non sumus. Quid si essetis ? Cæsarine eam tradituri fuissetis, an contra Cæsarem retenturi ? Vide quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciæ. Si responderit Tubero, Africam, quò Senatus eum forsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse ; non dubitabo apud ipsum te, cujus id eum facere intefuit, gravissimis verbis ejus consilium reprehendere. Non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quàm nè Tubero, quod nunquam cogitavit, facturum fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maxime infestam ; in qua erat rex potentissimus, inimicus huic causæ, aliena voluntas, conventus firmi
atque

atque magni. Quæro, quid facturi fuissetis? quanquam quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam quid feceritis. Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere: & prohibiti, ut perhibetis, summa cum injuria. Quomodo id tulistis? acceptæ injuriæ querelam ad quem detulistis? nempe ad eum, cujus auctoritatem secuti in societatem belli veneratis. quod si Cæsaris causâ in provinciam veniebatis, ad eum profecto exclusi provinciâ venissetis. Venistis ad Pompeium. Quæ est hæc ergo apud Cæsarem querela, cum eum accusatis, à quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Cæsari tradituros, etiamsi à Varo & quibusdam alijs prohibiti essetis. Ego autem confitebor, culpam esse Ligarij, qui vos tantæ laudis occasione privaverit. Sed vide quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipse probarim, ut probo, tamen non commemorem, nisi à te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari. Quæ fuit igitur unquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio an melius patientiam possem dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut, à quibus partibus in dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate ejectus, ad eas ipsas rediret? magni cujusdam animi, atque ejus viri est, quem de suscepta causa, propositaque sententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum posset depellere. Ut enim cætera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt: hoc certè præcipuum Tuberonis fuit, quod justo cum imperio ex S. C. in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus non ad Cæsarem, ne iratus: non domum,

domum,
con
dere
veni
tus
mov
dior
in p
bant
mag
teneb
sed t
deres
voleb
niffes
quam
salute
cerem
Cæsar
utrum
reipul
spond
sarem
nover
causa
dicere
volo,
diæ tu
tecum
rum:
erravi
ad par
non co
Cæsar
præfid
colligo

domum, ne iners : non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur : in Macedoniam ad Cn. Pompeij castra venit, in eam ipsam causam, à qua erat reiectus cum injuria. Quid ? cum ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis, languidiore, credo, studio in causa fuistis. tantummodo in praefidiis eratis ; animi vero à causa abhorrebant. an, ut sit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur ? Pacis equidem semper auctor fui, sed tum serò : erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus : tu certè præcipuè, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses : quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriæ. Hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficij sui poeniteret. Nunc quæro, utrùm vestras injurias, an reip. persequamini. Si reipub. quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis ? Si vestras ; videte nè erretis, qui Cæsarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit suis. Itaque num tibi videor, Cæsar, in causa Ligarij occupatus esse ? Num de ejus facto dicere ? quicquid dixi, ad unam summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ. Causas, Cæsar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum : certè nunquam hoc modo, *Ignoscite, judices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac.* ad parentem sic agi solet. Ad judices, *Non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen.* Dic te, Cæsar, de facto Ligarij judicem esse : quibus in praefidiis fuerit, quære. Taceo : ne hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud judicem :
legatus

legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam fuit totus animo & studio tuus. Ad iudicem sic agi solet. sed ego ad parentem loquor: Erravi, temerè feci, poenitet. Ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas oro: si nemo impetravit, arroganter: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. An sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quanquam neque in hac oratione spes est posita causæ, nec in eorum studiis, qui à te pro Ligario petunt, tui necessarij. Vidi enim, & cognovi, quid maximè spectares, cum pro alicujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse, quam preces: neque te spectare, quàm tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quàm illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tuâ liberalitate fruantur, quàm tu ipse, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen apud te causas, ut dixi, rogantium valere plus, quàm preces: ab iisque te moveri maximè, quorum iustissimum dolorem videas in petendo. In Q. Ligario conservando, multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc quæso considera, quod soles. Possum fortissimos viros Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, robur reipubl. proponere. nôsti optimè homines. Animadvertite horum omnium mœstitiam & dolorem. hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid existimes, lachrymas, squalloremque ipsius & filij vides. Quid de fratribus dicam? noli, Cæsar, putare de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarij in civitate retinendi sunt, aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exsilium his est optatius, quàm patria, quàm do-

mus,

mus, quàm Dij Penates, uno illo exfulante. Si fraternè, si piè, si cum dolore faciunt, moveant te horum lachrymæ, moveat pietas, moveat germanitas : valeat tua vox illa, quæ vicit ; te enim dicere audiebamus, nos omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent : te omnes, qui contra te non essent, tuos. Videsne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cæsètium, L. Corfidium, hosce omnes equites Rom. qui adsunt veste mutatâ, non solum notos tibi, verum etiam probatos viros tecum fuisse ? Atque his [maximè] irascebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. Conserva igitur tuis suos ; ut, quemadmodum cætera, quæ dicta sunt à te, sic hoc verissimum reperiatur. Quòd si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum judicares fuisse. An potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuisset, in qua fratres fuerunt ? quis est, qui horum consensum conspirantem, & penè conflatum, in hac prope æqualitate fraterna non noverit ? qui hoc non sentiat, quidvis priùs futurum fuisse, quàm ut hi fratres diversas sententias fortunâsque sequerentur ? Volunte igitur omnes tecum fuerunt : tempestate abreptus est unus : qui, si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. Sed ierit ad bellum : dissenserit non à te solum, verum etiam à fratribus : hi te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus negotiis interessim, memoriâ teneo, qualis tum T. Ligarius Quæstor urbanus fuerit erga te & dignitatem tuam. Sed mirum est me hoc meminisse : spero etiam te, qui oblivisci nihil soles, nisi injurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de

de hujus Quæstoris officio cogitantem, etiam de aliis quibusdam Quæstoribus reminiscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc divinabat) nisi ut tu eum tui studiosum & bonum virum judicares, nunc à te supplex fratris salutem petit: quam hujus admonitus officio cum utrisque his dederis, tres fratres optimos, & integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam reipublicæ condonaveris. Fac igitur, quod de homine nobilissimo & clarissimo, M. Marcello, restituto fecisti nuper in curia, nunc quidem in foro de optimis & huic omni frequentiæ probatissimis fratribus. ut concessisti illum Senatui, sic da hunc populo, cujus voluntatem carissimam semper habuisti. & si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit; noli, obsecro, dubitare, C. Cæsar, similem illi gloriæ laudem quàm sapissimè quærere. Nihil est enim tam populare, quàm bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordiâ est. Homines enim ad deos nullâ re propiùs accedunt, quàm salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quàm ut possis; nec natura tua melius, quàm ut velis conservare quamplurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certè natura brevior. Quare, cum utilius esse arbitrer, te ipsum, quàm me, aut quenquam, loqui tecum, finem jam faciam: tantum te ipsum admonebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.

O

Reg

Deiotaru
cum P
licam
sarem
ipso C
quantu
tia pr
Is Dei
vum
serat
ipse C
rum in
insidia
loco ubi
in baln
recusat
Deiota
accusat
per ad
quodque
quodque
Cæsari
bonos C

O R A T I O IV.

Quæ est pro

Rege *DEIOTARO*.

A R G U M E N T U M.

Deiotarus rex amicissimus populo Rom. bello civili cum Pompeio interfuit, & post pugnam Pharsalicam se contulit domum, atque deinde C. Cæsarem bella gerentem subsidii adjuvit. Quare ab ipso Cæsare relictus rex fuit in regno suo, aliquantulum ab eo, quia sibi Pompeium in amicitia prætulisset, rerum suarum parte multatus. Is Deiotarus post per Philippum medicum, servum suum (quem Romam cum legatis suis miserat) accusatus est apud Cæsarem, quasi, cum ipse Cæsar diversaretur in hospitio apud Deiotarum in castello Luceio, eum rex interficere per insidias voluerit, collocatis primum armatis in loco ubi erat regia dona daturus Cæsari: Deinde in balneo compositis insidiatoribus, cum Cæsar ire recusavisset, dicitur ab accusatore non voluntate Deiotari, sed suâ fortunâ esse servatus. Etiam accusatus Deiotarus, ab eodem, quod fuisset semper adversus Cæsarem animo impio atque alieno; quodque exercitum contra ipsum comparavisset; quodque nuncios ad Cæcilium quendam inimicum Cæsaris destinare voluisset; quodque equites non bonos Cæsari misisset, & in his servum quendam judica-

judicatum : quodque bello Africano audiens Domitium periisse naufragio, Cæsarem obsideri, versum Græcum dixisset diræ atque suspectæ sententiæ ; quodque præ lætitia vino obrutus in convivio saltavisset ; quodque Blesamius, legatus & amicus regius, regi scripsisset probra de Cæsare. Has accusationes Philippus ille servus & medicus intendit contra Deiotarum, Dominum suum, ut dicit hic Cicero, corruptus & subornatus à Castore quodam adolescente, Deiotari ex filia nepote, & avo suo inimicissimo. Contra quas accusationes inductas, Cicero coram Cæsare hanc orationem habuit.

CUM in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoveri solemus vehementiùs, quàm videtur vel usus, vel ætas mea postulare : tum in hac causa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studij mihi adferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite fortunisque regis : quod ipsum, etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo : tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum Senatu solebam, pro perpetuis ejus in nostram remp. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. Crudelis Castor, ne dicam sceleratum & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri & tegere debebat : commendationemque ineuntis ætatis ab impietate & scelere duxerit : avi servum, corruptum præmiis, ad accusandum dominum impulerit,

&

& à legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostræ reip. cùm os videbam, cùm verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quàm de fortunis communibus extimescebam. Nam, cùm more majorum, de servo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito; exortus est servus, qui, quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum: quod tamen, cùm te penitus recognovi, timere desino. re enim iniquum est, sed tuâ sapientiâ fit æquissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris inisse arguare, si per seipsum consideres, grave est. Nemo enim fere est, qui sui periculi iudex, non sibi se æquiorem, quàm reo præbeat. Sed tua, C. Cæsar, præstans singularisque natura hunc mihi metum minuit. Non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quàm intelligo, quid de te cæteros velis judicare. Moeor etiam loci ipsius insolentiâ, quòd tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: In tuis oculis, in tuo ore vultûque acquiesco: te unum intueor; ad te unum omnis mea spectat oratio; quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis gravissima sunt, ad momentum animi, & ad omnem impetum dicendi contentionemque leviora. Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concursus adferret? quis enim civis ei regi non faveret, cuius omnem ætatem in populi Romani

bellis consumptam esse meminisset? spectarem curiam, intuerer forum. cælum denique testarer ipsum. sic, cum & deorum immortalium, & populi Romani, & Senatûs beneficia in regem Deiotarum recorderer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quæ quoniam angustiora parietes faciunt, actioque causæ maximè debilitatur loco; tum est, Cæsar, qui pro multis sæpe dixisti, quid nunc mihi animi sit ad te ipsum referre: quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuatur hanc perturbationem meam. Sed antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque usu atque exercitatione rerum valere; tamen ad hanc causam non sine aliqua spe & cogitatione venerunt. Iratum te regi Deiotaro fuisse non erant nescij: affectum illum quibusdam incommodis & detrimentis propter offensionem animi tui meminerant; teque cum huic iratum, tum sibi amicum cognoverant: cumque apud ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato, animo faciliè fictum crimen infideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam, libera; nè resistere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & in præliis, quàm in promissis & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus Dij Penates acceperunt: te amicum & placatum Deiotari regis aræ focique viderunt. Cum faciliè exorari, Cæsar, tum semel exorari soles. nemo unquam te placavit inimicus, qui ulla refedisse in te similitatis reliquias senserit. Quanquam cui sunt inaudita cum Deiotaro querelæ tuæ? nunquam tu il-

lum

lum accusavisti, ut hostem, sed ut amicum officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeij amicitiam fuisset, quam in tuam : cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, si tantum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione ætatis usus esset. Itaque, cum maximis eum rebus liberares, perparvam amicitiae culpam relinquebas. Itaque non solum in eum non animadvertisti, sed omni metu liberavisti, hospitem agnovisti, regem reliquisti. neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is Rex, quem Senatus hoc nomine sæpe honorificentissimis decretis appellavisset, quique illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumque duxisset, iisdem rebus est perturbatus homo longinquus, & alienigena, quibus nos in media republica nati semperque versati. Cum audisset Senatûs consentientis auctoritate arma sumpta, Consulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, novis imperatoribus rempublic. defendendam datam, movebatur animo, & vir huic imperio amicissimus de salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat : in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. Maximè verò perturbatus est, ut audivit Consules ex Italia profugisse ; omnesque Consulares (sic enim nunciabatur) cunctum Senatum, totam Italiam esse effusam : talibus enim nunciis & rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri subsequabantur. Nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quæ cum ita essent, tamen usque eò se tenuit, quoad à Cn. Pompeio ad eum legati literæque venerunt. Ignosce, ignosce, Cæsar, si ejus viri auctoritati rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus : in

C

quem

quem cùm dij atque homines omnia ornamenta congefſiſſent, tum tu ipſe plurima, & maxima. Neque enim ſi tuæ res geſtæ cæterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeij memoriam amiſimus. Quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti Senatûs, quanti tui, quis ignorat? tanto ille ſuperiores vicerat gloriâ, quanto tu omnibus præſtitifti. Itaque Cn. Pompeij bella, victorias, triumphos, Conſulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non poſſumus. Ad eum igitur rex Deiotarus venit hoc miſero fatalique bello, quem antè juſtis hoſtilibusque bellis adjuverat, quocum erat non hoſpitiolum, verùm etiam familiaritate conjunctus: & venit vel rogatus, ut amicus, vel arceſſitus, ut ſocius, vel evocatus, ut is qui Senatuſi parere didiciſſet: poſtremò venit ut ad fugientem, non ut ad inſequentem, id eſt, ad periculi, non ad victoriæ ſocietatem. Itaque Pharfalico prælio factò, à Pompeio diſceſſit: ſpem infinitam perſequi noluit: vel officio, ſi quid debuerat; vel errori, ſi quid nescierat, ſatiſfactum eſſe duxit: domum ſe contulit: teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. Ille exercitum Cn. Domitij, ampliſſimi viri, ſuis teſtis & copiis ſuſtentavit: ille Epheſum ad eum, quem tu ex tuis fideliffimum, & probatiſſimum, omnibus delegiſti, pecuniam miſit: ille iterum, ille tertio auctiõibus factis pecuniam dedit, quâ ad bellum uteris: ille corpus ſuum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hoſtem eſſe duxit ſuum. Quæ quidem à te in eam partem accepta ſunt, C. Cæſar, ut eum ampliſſimo Regis honore & nomine affeceris. Is igitur non modò à te periculo liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuæ interficere voluiſſa.

voluisse. quod tu, nisi eum furiosissimum judicas, suspicari profectò non potes. Ut enim omittam, cujus tanti sceleris fuerit, in conspectu deorum Penatium necare hospitem: cujus tantæ importunitatis, omnium gentium atque omnis memoriæ clarissimum lumen extinguere: cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimescere: cujus tam inhumani & ingrati animi, à quo rex appellatus esset, in eum tyrannum inveniri: ut hæc omittam, cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes focios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra se unum excitare? quoniam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum carissimo filio distractus esset, tanto scelere non modò perfectò, sed etiam cogitato? At, credo, hæc homo inconsultus & temerarius non videbat. Quis consideratior illo? [quis tectior?] quis prudentior? quanquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio & prudentiâ, quàm fide & religione vitæ defendendum puto. Nota tibi est, C. Cæsar, hominis probitas, noti mores, nota constantia. Cui porrò, qui modo populi Romani nomen audivit, Deiotari probitas, integritas, gravitas, virtus, fides non sit audita? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum præsentis exitij, nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus, id vos & à viro optimo, & ab homine minime stulto cogitatum esse confingitis. At quàm non modò non credibiliter, sed ne suspiciose quidem! Cùm, inquit, in castellum Luceium venisses, & domum regis, hospitis tui, divertisses, locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat: huc te à balneo, priùs quàm accumberes, ducere volebat, ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco

collocati. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego mehercule, C. Cæsar, initio, cùm est ad me ista causa delata, Philippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab ipso adolescente esse corruptum, hac suspicione sum percussus : medicum indicem subornabit : finget videlicet aliquod crimen veneni. etsi à veritate longè, tamen à consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. Quid ait medicus ? nihil de veneno. at id fieri potuit : primò occultius in potione vel in cibo : deinde etiam impuniùs fit, quod, cùm est factum, negari potest. si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma convertisset : si veneno, Jovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines verò fortasse celavisset. Quod igitur & occultius conari, & efficere cautiùs potuit ; id tibi, & medico callido, & servo, ut putabat, fideli non credidit : de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit ? At quàm festivè crimen contextitur ? Tua te, inquit, eadem, quæ semper, fortuna servavit. Negavisti tum te inspicere velle. quid postea ? an Deiotarus, re illo tempore non perfectâ, continuò dimisit exercitum ? nullus erat alius insidiandi locus ? At eodem te, cum cœnavisses, rediturum dixeras : Itaque fecisti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant ; retinere magnum fuit ? cum in convivio comiter & jucundè fuisses, tum illuc ivisti, ut dixeras. Quo in loco Deiotarum talem erga te cognovisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit : cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia : quæ Africanus, inspectante exercitu, accepit. Quod cùm præsens Deiotarus regio & animo & more fecisset, tu in cubiculum discessisti. Obsecro, C. Cæsar, repete tempo-

temporis illius memoriam : pone illum ante oculos diem : vultus hominum te intuentium atque admirantium recordare. Num quæ trepidatio ? num qui tumultus ? num quid, nisi moderatè, nisi quietè, nisi ex hominis gravissimi & sanctissimi disciplina ? Quid igitur causæ excogitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit occidere ? in posterum, inquit, diem distulit, ut cùm in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi ; sed tamen acta res criminose est. Cùm, inquit, vomere post cœnam velle te dixisses, in balneum te ducere cœperunt : ibi enim erant insidiæ. at te eadem tua fortuna servavit. In cubiculum te ire malle dixisti. Dij te perdant, fugitive : ita non modò nequam, & improbus, sed & fatuus, & amens es. Quid ? ille signa aenea in insidiis posuerat, quæ è balneo in cubiculum transferri non possent ? Habes crimina insidiarum : nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius. Quid tum ? ita demens ille erat, ut eum, quem conscius tanti sceleris habebat, à se dimitteret ? Romam etiam mitteret, ubi & inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Cæsarem, cui fecisset insidias ? præsertim cum is unus esset, qui posset de absente se vindicare ? Et fratres meos, inquit, quòd erant conscij, in vincula coniecit. Cùm igitur eos vinciret, quos secum habebat, te solum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis ? Reliqua pars accusationis duplex fuit : una, regem semper in speculis fuisse, cùm à te animo esset alieno : altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cætera. Nunquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Rom. posset ; sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latrociniiis tueretur, & im-

peratoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat ; nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Cæcilium nescio quem : sed eos, quos misit, quòd ire noluerunt, in vincula conjecit. Non quæro quàm verisimile sit, aut non habuisse regem quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse : aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinctos potiùs, quàm necatos fuisse. Sed tamen, cùm ad Cæcilium mittebat, utrùm causam illam victam esse nesciebat, an Cæcilium istum magnum hominem putabat ? quem profectò is, qui optimè nostros homines novit, vel quia non nossit, vel quia nossit, contemneret. Ad-didit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. Veteres, credo, Cæsar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. Ait nescio quem ex eo numero servum judicatum. Non arbitror : non audiui, sed in eo, etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem à te animo fuit. quomodo ? speravit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus, propter regionis naturam, & fluminis. At eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit : quem Asiae præfeceras, ei nulla in re defuit : tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam atque ad aciem præstò fuit. Secutum est bellum Africanum : graves de te rumores sparsi : qui etiam furiosum illum Cæcilium excitaverunt. Quo tum [erga te] rex animo fuit, qui auctionatus sit, sese-que [& filium suum] exspoliare maluerit, quàm tibi pecuniam non subministrare ? At eo, inquit, tempore ipso Nicæam Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad se referrent. Itaque cùm esset ei nunciatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circumfideri : de Domitio dixit versum Græcum eadem sententiâ,

(quâ

quâ etiam nos habemus Latinum, *Pereant amici, dum una inimici intercidant*: quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquam tamen dixisset. Ipse enim mansuetus; versus immanis. Qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, à quo cùm vel interfici belli lege potuisset, regem & se, & filium suum constitutos esse meminisset? Quid deinde? Furcifer quò progreditur? ait, hâc lætitiâ Deiotarum elatum vino se obruisse, in convivióque nudum saltavisse. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicij adferre? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? Omnes sunt in illo regię virtutes; quod te, Cæsar, ignorare non arbitror: sed præcipuè singularis & admiranda frugalitas. Etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: Fortem, justum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem; hæ sunt regię laudes: illa privata est. Ut volet, quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est, modestiam & temperantiam, virtutem esse maximam judico. Hæc in illo est ab ineunte ætate, tum à cuncta Asia, tum à magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus Romanis, qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublic. nostram ad hoc regium nomen ascendit: sed tamen quidquid à bellis populi Rom. vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesque jungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adolescens, nondum tantâ gloriâ præditus, nihil unquam nisi severissimè & gravissimè fecerit, is eâ existimatione, eâque ætate saltavit? Imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinam-

que debebas, quàm optimo & clarissimo viro fugitivi ore maledicere. Quòd si saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minimè in illam ætatem conveniret. quibus ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optimè ut equis uteretur: ea tamen illam cuncta, jam ætate exactâ, defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quòd hære in eo senex possiet, admirari solebamus. Hic verò adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos unâ cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quàm se jactare? quàm se ostentare? quàm nemini, in illa causa, studio, & cupiditate concedere? Cum verò, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper fui, post * Pharsalicum autem prælium suasor fuisssem armorum non deponendorum, sed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quòd & ipse ardebat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum esse arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non impunitatem solùm adepta sit, sed etiam accusandi licentiam: Calamitosus Deiotarus, qui ab eo, qui in iisdem castris fuerit, non modò apud te, sed etiam à suis accusetur. Vos vestrà secundâ fortunâ, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. Sint sanè inimicitia, quæ esse non debebant. Rex enim Deiotarus vestram familiam abjectam & obscuram è tenebris in lucem evocavit. Quis tuum patrem antea, qui esset, quàm cujus gener esset, audivit? Sed, quamvis ingrati & impiè necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias, hominum more, gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam, non capitis arcessere.

arcessere. Esto : concedatur hæc quoque acerbitas & odij magnitudo. Adeone, ut etiam omnia vitæ, salutisque communis, atque etiam humanitatis jura violentur ? servum sollicitare verbis, spe, promissisque corrumpere, abducere domo, contra dominum armare, hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familiis bellum nefarium indicere. Nam ista corruptela servi, si non modò impunita fuerit, sed etiam à tanta auctoritate approbata ; nulli parietes nostram salutem, nullæ leges, nulla jura custodient. Ubi enim id, quod intus est, atque nostrum, impunè evolare potest, contraque nos pugnare, sit in dominatu servitus, in servitute dominatus. O tempora ! ô mores ! Cn. Domitius ille, quem nos pueri Consulem, Censorem, Pontificem maximum vidimus, cùm Tribunus plebis, M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocavisset, Scaurique servus ad eum clam domum venisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset : comprehendi hominem jussit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid intersit (etsi inique Castorem cum Domitio comparo) sed tamen ille inimico servum remisit : tu ab avo abduxisti : ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti : ille adjutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus à vobis ? Nónne, cùm esset productus testis, & cùm tecum fuisset, refugit ad legatos ? Nónne etiam ad hunc Cn. Domitium venit ? Nónne, audiente hoc Ser. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cœnabat, & hoc T. Torquato, optimo adolescente, se à te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsus esse confessus est ? quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas ? Idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis jura & exempla corrumperes, domesticá-

que tuâ inhumanitate [nostræ civitatis humanitatem] inquinare? At quàm acutè collecta crimina? Blesamius, inquit (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem scribere solebat, te in invidiâ esse: tyrannum existimari: statuâ inter reges positâ animos hominum vehementer offensos: plaudì tibi non solere. Nónne intelligis, Cæsar, ex urbanis malevolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim civium capita viderat: multos jussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & everfas domos: armatis militibus refertum forum. Quæ semper in civili victoriâ sensimus, ea, te victore, non vidimus. solus, inquam, es, C. Cæsar, cujus in victoriâ ceciderit nemo, nisi armatus. & quem nos liberi in summa reipublicæ libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoriâ videmus ducem: is Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri potest? Nam de statuâ quis queritur, unâ præsertim, cùm tam multas videat? valdè enim invidendum est ejus statuæ, cujus trophæis non invidemus. Nam si locus adfert invidiam, nullus locus est, ad statuam quidem, rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? quî nec desideratus unquam à te est, & nonnunquam obstupefactis hominibus ipsâ admiratione compressus est: & fortasse eò prætermisus, quia nihil vulgare te dignum videri potest. Nihil à me arbitror prætermisum, sed aliquid ad extremam causæ partem reservatum. Id autem aliquid est te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. Nón enim jam metuo, nè tu illi succenseas: illud vereor, nè tibi illum succensere aliquid suspicere: quod abest longissime, mihi crede, Cæsar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se à te
multatum.

multatum arbitratur : sed, cùm existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minùs à se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit. Etenim, si Antiochus magnus ille, Rex Asiæ, cùm, posteaquàm à Scipione devictus, Tauro tenus regnare jussus esset, omnémque hanc Asiàm, quæ est nunc nostra provincia, amisisset, dicere est solitus, benignè sibi à populo Romano esse factum, quòd nimis magnà procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur ; potest multo faciliùs se Deiotarus consolari. Ille enim furoris multum sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Cæsar, tribuisti, cùm & ipsi & filio, nomen regium concessisti. Hoc nomine retento, atque conservato, nullum beneficium populi Rom. nullum judicium de se Senatùs imminutum putat : magno animo & erecto est ; nec unquam succumbet inimicis, nè fortunæ quidem. Multa se arbitratur & peperisse antea factis, & habere in animo, atque virtute, quæ nullo modo possit amittere. Quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit injuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere ? ab omnibus enim his ornatus est, qui, postquam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt. Senatùs verò judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quæ publicis populi Romani literis monumentisque consignata sunt, quæ unquam vetustas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio ? Quid de virtute ejus dicam ? quid de magnitudine animi, gravitate, constantiâ ? quæ omnes docti atque sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt ; hæcque non modò ad benè, sed etiam ad beatè vivendum contentam virtutem esse. Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modò tibi non succenset (esset enim non solùm ingratus, sed etiam

amens) verum omnem tranquillitatem & quietem senectutis acceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem animo cum antea fuit ; tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omni que sollicitudine abstraxerit. Jubes enim eum bene sperare, & bono esse animo : quod scio te non frustra scribere solere. memini enim iisdem ferè verbis ad me te scribere, meque tuis literis bene sperare non frustra esse jussum. Laboro equidem regis Deiotari causâ, quocum mihi amicitiam respubl. conciliavit, hospitium voluntas utriusque conjunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam verò necessitudinem magna ejus officia in me & in exercitum meum effecerunt : sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotum à te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hæere in animis hominum sollicitudinem sempiternam ; nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel à te sint liberati timore. Non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commovere possim. Nihil opusest. Occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis, nullius oratione evocata. Propone tibi duos reges ; & id animo contemplare, quod oculis non potes : dabis profectò misericordiæ, quod iracundiæ negavisti. Multa sunt tuæ clementiæ monumenta ; sed maximè eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. quæ si in privatis gloriosa sunt, multò magis commemorabuntur in regibus. Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit, sociorum vero regum, & amicorum sanctissimum. Quod nomen hi reges nè amitterent, te victore, timuerunt : retentum verò, & à te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse

esse confido. Corpora verò sua, pro salute regum suorum hi legati tibi regij tradunt, Hieras, & Blefamius, & Antigonus, tibi nobisque omnibus jamdiu noti, eadèmq; fide & virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus: tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. Exquire de Blefamio, nunquid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, quâ vales plurimum: negat unquam se à te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse. In primis finibus tibi se præsto fuisse dicit, usque ad ultimos profecutum: cum è balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses cœnatus; cum in cubiculo recubuiesses: eandèmq; assiduitatem tibi se præbuisse postridie. Quamobrem, si quid eorum, quæ obiecta sunt, cogitatum sit; non recusat, quin id facinus suum judices. Quocirca, C. Cæsar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute. Quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alterum conservare, clementiæ tuæ.

O R A-

O R A T I O V.

Quæ est prima in

L. C A T I L I N A M.

ARGUMENTUM super quatuor Catilinariis.

Lucius Catilina, teste Sallustio Crispo, qui conjurationem hanc scripsit, nobili genere natus fuit, magnâ vi animi & corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentiâ bella intestina, rapinæ, cædes, discordia civilis, grata fuere; ibique juventutem exercuit. Corpus patiens inedia, alboris, vigiliæ fuit, suprâ quam credibile est. Animus audax, subdolos, varius, cujuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus, ardens cupiditatibus; satis eloquentiæ, sapientiæ parum; vastus animus, immoderata vel incredibilia, & nimis alta semper cupiebat. Hunc, post dominationem L. Syllæ, libido maxima invaserat R. P. capiendæ: neque id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquam pensi habebat. Agitabatur magis atque magis animus, indiesque ferox inopiâ familiaris rei, scelerum conscientia. Quæ utraque his artibus auxerat, quas suprâ memoravi. Incitabant eum præterea corrupti mores civitatis, quos pessima ac diversa mala inter se luxuria atque avaritia vexabant. Corrupta namque in civitate ratus est, id quod
facillimum

facillimum factu erat, omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum se tanquam stipatorum catervas habere. His amicis sociisque confisus, opprimendæ reip. consilium cepit: ad hoc quietis rebus ipsi Consulatum petenti magna spes fuit. Sed pecuniarum repetundarum probatus reus, conjuravit de arripiendo dominium. Quod Fulvia nobilis mulier insolentiâ Q. Curij consocij cognitum propalavit. Quo accensis patrum studiis M. Tullius, Cn. Antonius Coss. declarantur. At Tullius, cui urbs evenerat, ad evitandum illius dolos & astutias, & perquirendum illius consilia vigilavit. Tandem manifestâ re apud P. C. publico in Senatu in Catilinam præsentem invehit; monetque (ut ex prima invectione liquet) urbe discedat. Inde per secundam invectionem milites seu Quirites in Catilinam hortatur: monetque, si qui sunt conjurationis socij, abeant. Ad Quirites item, per tertiam, qualiter conspiracyonem noverit, manifestat; rogatque grates agant diis, & hic dies perpetuo celebretur. Denum, per quartam, Senatum consulit, quid de conjuratis captis agendum. Sunt itaque hæ quatuor invectiones in genere demonstrativo, in quantum Catilinam vituperat. Sunt etiam in genere deliberativo, in quantum consulit. Constitutio videtur generaliter conjecturalis. Dispositio verò est non ab artis institutione profecta, sed ad casum temporis, oratoris judicio accommodata.

QUousque tandem abutère, Catilina, patientiâ nostrâ? quamdiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata jactabit audacia? Nihilne te nocturnum præsidium Palatij, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil
hic

hic munitissimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora vultûsque moverunt? patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides? quid proximâ, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilij ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora! ô mores! Senatus hæc intelligit, Consul videt: hic tamen vivit. vivit? imò verò etiam in Senatum venit: fit publici consilij particeps: notat & designat oculis ad cædem unumquemque nostrum. Nos autem viri fortes satisfacere reipubl. videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, jussu Consulis, jampridem oportebat: in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes jamdiu machinaris. An verò vir amplissimus, P. Scipio, Pontifex maximus, Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Servilius Ahala Sp. Melium novis rebus studentem manu suâ occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac repub. virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim Senatusconsultum in te, Catilina, vehemens, & grave: non deest reipub. Consilium, neque auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico apertè, Consules desumus. Decrevit quondam Senatus, ut L. Opimius Cos. videret, nè quid respub. detrimenti caperet: nox nulla intercessit; interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, avis, majoribus: occisus est cum liberis M. Fulvius Consularis. Simili Senatusconsulto, C. Mario & L. Valerio Cos. permessa est respub. num unum

diem

diem postea L. Saturninum Tribunum plebis, & C. Servilium Prætozem mors ac reipubl. pœna remota est? At nos vigesimum jam diem patimur hebescere aciẽm horum auctoritatis. habemus enim hujusmodi Senatusconsultum, veruntamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex Senatusconsulto confestim interfectum te esse, Catilina, convenit. Vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio, P. C. me esse clementem, cupio in tantis reipubl. periculis non dissolutum videri: sed jam me ipsum inertię nequitięque condemno. Castra sunt in Italia contra rempub. in Etrurię faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducẽmque hostium, intra mœnia, atque adeò in Senatu videmus, intestinam aliquam quotidie perniciẽm reipubl. molientem. Si te jam, Catilina, comprehendi, si interfici jussero; credo, erit verendum mihi, nẽ non hoc potiùs omnes boni serius à me, quàm quisquam crudelius factum esse dicat. Verũ ego hoc, quod jampridem factum esse oportuit, certã de causã nondum adducor ut faciam: tum denique interficere, cùm jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non jure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam erit qui tedefendere audeat, vives; & vives ita ut nunc vivis, multis meis & firmis præsidiis obsessus, ne commovere te contra rempubl. possis. multorum te etiam oculi & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient. Etenim quid est, Catilina, quod jam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare cœtus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuę potest? si illustrantur, si erumpunt omnia? Muta jam istam mentem: mihi crede: obli-

viscere

viscere cædis, atque incendiorum. Teneris undique : luce sunt clariora nobis tua consilia omnia : quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministine me ante diem xij. Kalend. Novemb. dicere in Senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem vj. Kal. Novemb. C. Manlium audaciæ satellitem atque administrum tuæ ? num me fefellit, Catilina, non modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis ; verùm, id quod multò magis est admirandum, dies ? Dixi ego idem in Senatu, eadem te optimatum contulisse in ante diem v. Kal. Novemb. tum cùm multi principes civitatis Roman. non tam fui conservandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum causâ profugerunt. Num inficiari potes, te illo ipso die meis præfidiis, meâ diligentia circumclusum, commovere te contra rempub. non potuisse ? cùm tu discessu cæterorum, nostrâ tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas ? Quid ? cùm tute Præneste Kalend. ipsis Novemb. occupaturum nocturno impetu esse consideres ; sensistine, illam coloniam meo jussu, meis præfidiis, custodiis vigiliisque esse munitam ? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam, sed etiam videam, planèquæ sentiam. Recognosce tandem mecum illam superiorem noctem : jam intelliges, multò me vigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem reipub. Dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccæ domum : convenisse eodem complures ejusdem amentia scelerisque socios. Num negare audes ? quid taces ? convincam, si negas. Video enim esse hîc in Senatu quosdam, qui tecum unâ fuere. O dij immortales ! ubinam gentium sumus ? quam rempub. habemus ? in qua urbe vivimus ? hîc, hîc sunt in nostro numero, P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo gravissimoque consilio, qui

qui de meo, nostrumque omnium interitu, qui de hujus urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego video, Consul, & de republica sententiam rogo : & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiſti igitur apud Leccam eâ nocte, Catilina : distribuisti partes Italiae : statuisti quò quemque proficisci placeret : delegisti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres : descripsiſti urbis partes ad incendia : confirmasti te ipsum jam esse exiturum : dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ, quòd ego viverem. Reperti sunt duo equites Romani, qui te istâ curâ liberarent, & sese illâ ipsâ nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. Hæc ego omnia, vix dum etiam cœtu vestro dimisso, comperi : Domum meam majoribus præfidiis munivi, atque firmavi : exclusi eos, quos tu manè ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent, quos ego jam multis viris ad me venturos id temporis esse prædixeram. Quæ cum ita sint, Catilina, perge quo cœpisti : egredere aliquando ex urbe : patent portæ, proficiscere : nimium diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant. Educ tecum etiam omnes tuos ; si minùs, quàm plurimos : purga urbem : magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. nobiscum versari jam diutiùs non potes : non feram, non patiar, non finam. Magna diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Jovi Statori, antiquissimo custodi hujus urbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infestam reipublicæ pestem toties jam effugimus. Non est sæpiùs in uno homine salus summa periclitanda reipublicæ. Quamdiu mihi Consuli designato, Catilina, infidatus es, non publico me præsidio, sed privatâ diligentia defendi. Cum proximis comitiis consularibus me Consulem in

in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præfidio & copiis, nullo tumultu publicè concitato. denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti : quam videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipubl. esse conjunctam. Nunc jam apertè rempub. universam petis : templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam denique totam ad exitium & vastitatem vocas. Quare, quoniam id, quod primum, atque hujus imperij disciplinæque majorum proprium est, facere non audeo ; faciam id, quod est ad severitatem lenius, ad communem salutem utilius. Nam si te interfici jussero, residebit in republicâ reliqua conjuratorum manus : sin tu (quod te jamdudum horrore) exieris ; exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna & perniciofa sentina reipublicæ. Quid est, Catilina ? num dubitas id, me imperante, facere, quod jam tuâ sponte faciebas ? exire ex urbe Consul hostem jubet, interrogas me, num in exilium ? non jubeo : sed, si me consulis, suadeo. Quid enim, Catilina, est, quod te tam in hac urbe delectare possit ; in qua nemo est, extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo qui te non oderit ? Quæ nota domesticæ turpitudinis non iniusta vitæ tuæ est ? quod privatarum rerum dedecus non hæret infamiæ ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore absuit ? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti ? Quid verò ? nuper, cum morte superioris uxoris, novis nuptiis domum vacuum fecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti ? quod ego præmitto, & facile patior fileri, nè in hac civitate tanti facinoris immanitas

manitas aut exstitisse, aut non vindicata esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum; quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa venio, quæ non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam reipub. atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent. Potestne tibi hujus vitæ hæc lux, Catilina, aut hujus cœli spiritus esse jucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Calend. Jan. Lepido & Tullo Cos. stetisse in comitio cum telo? manum, Consulum & principum civitatis interficiendorum causâ, paravisse? sceleri, ac furori tuo, non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam reipubl. obstitisse? Ac jam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multa postea commissa, quoties tu me designatum, quoties me consulem interficere conatus es? quot ego tuas petitiones ita connectas, ut vitari posse non viderentur, parvâ quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari ac velle desistis. Quoties jam [quoties jam] tibi exorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen eâ carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata facris ac devota sit nescio, quod eam necesse putas esse Consulibus in corpore defigere. Nunc verò, quæ tua est ista vita? sic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo; sed ut misericordiâ, quæ tibi nulla debetur. Venisti paulò ante in Senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tuis amicis ac necessariis salutavit? si hoc post omnium memoriam, contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo judicio tantæ turmitatis oppressus? quid, quod adventu tuo ista

ista subsellia vacua facta sunt? quid, quòd omnes Consulares, qui tibi persæpe ad eadem constituti fuerunt, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Servi, mehercle, mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuant omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? &, si me meis civibus injuria suspectum tam graviter, atque offensum viderem; carere me aspectu civium, quam infestis oculis omnium conspici mallet: tu, cum, conscientiam scelerum tuorum, agnoscas odium omnium justum, & jam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum presentiamque vitare? si te parentes timerent atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses; ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit; & jamdiu te nihil judicat, nisi de parricidio suo, cogitare: hujus tu neque auctoritatem verebere, neque judicium sequere, neque vim pertimesces? quæ tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exstitit, nisi per te: Nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium necesse, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges & quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc verò, me totum esse in metu propter te unum: quicquid increpuerit, Catilinam timeri: nullam videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat; non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si est verus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam.

Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit? Quid, quod tu te ipse in custodiam dedisti? Quid, quod, vitandæ suspitionis causâ, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es; atque ut domi meæ te aservarem rogâsti. Cùm à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus contineremur; ad Q. Metellum Prætorem venisti, à quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum M. Marcellum, demigrâsti: quem tu videlicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum fore putâsti. sed quàm longè videtur à carcere atque à vinculis abesse debere, qui seipsum jam dignum custodiâ judicaverit? Quæ cùm ita sint, Catilina; dubitas, si hîc emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam istam, multis suppliciis justis debitisque ereptam, fugæ solitudinique mandare? Refer, inquis, ad Senatum (id enim postulas) &, si hic ordo sibi placere decreverit, te ire in exilium, obtemperatum te esse dicis. Non referam id quod abhorret à meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe, Catilina: libera rempublicam metu: in exilium, si hanc vocem exspectas, proficiscere. Quid est, Catilina? ecquid attendis? ecquid animadvertis horum silentium? patiuntur: tacent. Quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo, P. Sextio; si fortissimo viro, M. Marcello dixissem; iam mihi Consuli hoc ipso in templo, jure optimo, Senatus vim, & manus intulisset. De te autem, Catilina, cùm quiescunt, probant: cùm patiuntur, decer-

decernunt: cùm tacent, clamant. Neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilissima; sed etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi viri, cæterique fortissimi cives, qui circumstant Senatum: quorum tu & frequentiam videre, & studia perspicere, & voces paulò ante exaudire potuisti. Quorum ego vix abs te jamdiu manus ac tela contineo; eosdem faciliè adducam, ut te hæc, quæ jampridem vastare studes, relinquentem, usque ad portas prosequantur. Quanquam quid loquar? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditare? tu ullum ut exsilium cogites? utinam tibi istam mentem dii immortales darent! tametsi video, si mea voce perterritus ire in exsilium animum induxeris, quanta tempestas invidiæ nobis, si minùs in præsens tempus, recenti memoriâ scelerum tuorum, at in posteritatem, impendeat. Sed est mihi tanti, dummodo ista tua privata sit calamitas, & à reipub. periculis sejungatur. Sed ut vitiis tuis commoveare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus reipubl. concedas, non est postulandum. Neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocârit. Quamobrem, ut sæpe jam dixi, proficiscere. Ac si mihi inimico, ut prædicas, tu conflare vis invidiam, rectà perge in exsilium: Vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius invidiæ, si in exsilium ieris jussu consulis, sustinebo. Sin autem fervire meæ laudi & gloriæ mavis, egredere cum importuna sceleratorum manu; confer te ad Manlium, concita perditos cives; secerne te à bonis; infer patriæ bellum; exsulta impio latrocinio; ut à me non ejectus ad alienos, sed invitatus ad tuos isse videaris. Quanquam quid ego te invitem, à quo jam sciam esse præmissos, qui

qui tibi ad Forum Aurelium præstolarentur armati? cum sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem? à quo etiam aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam? tu ut illà diutius carere possis, quam venerari ad cædem proficiscens solebas? à cujus altaribus sæpe istam dextram impiam ad necem civium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quò te jampridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat. Neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. Nunquam tu non modò otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium, concupisti. Nactus es ex perditis, atque ab omni non modò fortuna, verum etiam spe derelictis, conflata improborum manum. Hic tu quâ lætitiâ perfruere? quibus gaudiis exsultabis? quanta in voluptate bacchabere? Cùm in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenkquam, neque videbis? Ad hujus vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi non modò ad obsidendum stuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non solùm ad insidiandum somno maritorum, verum etiam bonis occisorum. Habes ubi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium; quibus te brevi tempore confectum esse senties. Tantum profeci tum, cùm te à consulatu repuli, ut exsul potius tentare, quàm Consul vexare rempubl. posses: atque ut id, quod esset à te scelerate susceptum, latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc ut à me, P. C. quandam prope justam patriæ querimoniam detester ac deprecet; percipite, quæso, diligenter quæ dicam, & ea penitus

D

animis

animis vestris mentibúque mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multò est carior; si cuncta Italia, si omnis respublica loquatur: M. Tulli, quid agis? tunc eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem exspectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem sceleris, principem conjurationis, evocatorem servorum & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio maciari imperabis? Quid tandem impedit te? iusne majorum? At persæpe etiam privati in hac repub. perniciosos cives morte multarunt. An leges, quæ de civium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac urbe ij, qui à republica defecerunt, civium jura tenuerunt. An invidiam posteritatis times? præclaram verò populo Romano refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nullâ commendatione majorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit; si propter invidiam aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Sed si quis est invidiæ metus, num est vehementiùs severitatis, ac fortitudinis invidia, quàm inertiae ac nequitiae pertimescenda? An cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tota ardebunt: tum te non existimas invidiæ incendio conflagraturum? His ergò sanctissimis reipublicæ vocibus, & eorum hominum qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu judicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius usuram horæ gladiatori isti ad vivendum non dedissem. Etenim si summi viri, & clarissimi cives, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminârunt, sed etiam hone-

stârunt;

stârunt; certè verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricidâ civium interfecto, invidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quòd si ea mihi maximè impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam, putarem. Quanquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminet, non videant; aut ea quæ vident, dissimulent: qui spem Catilinæ molli- bus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem non credendo corroboraverunt: quorum auctorita- tem secuti multi, non solùm improbi, verùm etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter & regiè factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra pervenerit, nemi- nem tam stultum fore, qui non videat conjuratio- nem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reipub. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se ejecerit, secumque suos eduxerit, & eodè cæteros undique collectos naufragos aggregaverit; exstinguetur at- que delebitur non modo hæc tam adulta reip. pestis, verùm etiam stirps, ac semen malorum omnium. Etenim jam diu, P. C. in his periculis conjura- tionis infidiisque versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris & audaciæ ma- turitas in nostri Consulatus tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, videbimur fortasse ad breve quoddam tempus curâ & metu esse relevati: periculum autem residebit, & erit inclu- sum penitus in venis atque in visceribus reipublicæ. Ut sæpe homines ægri morbo gravi, cùm æstu fe- brique jactantur, si aquam gelidam biberint, pri- mò relevari videntur; deinde multò gravius vehe- mentiùsque affligantur: sic hic morbus, qui est in republica, relevatus istius poenâ, vehementiùs,

vivis reliquis, ingravescet. Quare, P. C. secedant improbi, secernant se à bonis, unum in locum congregentur; muro denique, id quod sæpe jam dixi, secernantur à nobis: desinant insidiari domi suæ Consuli, circumstare tribunal Prætoris urbani, obsidere cum gladiis curiam, malleolos & faces, ad incendendam urbem, comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscujusque civis, quid de republ. sentiat. Polliceor vobis hoc, P. C. tantam in nobis COSS. fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Roman. virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis, Hisce ominibus, Catilina, cum summa reipubl. salute, & cum tua peste ac pernicie, cùmque eorum exitio, qui se tecum omni scelere parricidiòque junxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem Statorem hujus urbis atque imperij verè nominamus, hunc & hujus socios à tuis aris cæterisque templis, à tectis urbis ac mœnibus, à vita fortunisque civium omnium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefariâ societate conjunctos, æternis suppliciis vivos mortuòsque mactabis.

O R A.

O R A T I O VI.

Quæ est secunda in

L. C A T I L I N A M.

TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audaciâ, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem verbis persecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit. Nulla jam perniciēs à monstro illo atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. Atque hunc quidem unum hujus belli domestici ducem sine controversia vicimus. Non enim jam inter latera nostra fica illa versabitur: Non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. Loco ille motus est, cùm est ex urbe depulsus. palàm jam cum hoste, nullo impediēte, bellum justum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnificèque vicimus, cùm illum ex occultis insidiis in apertum latrocinium conjecimus. Quòd verò non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quòd vivis nobis egressus est, quòd ei ferrum de manibus extorsimus, quòd incolumes cives, quòd stantem urbem reliquit; quanto tandem illum mœrore afflictum esse & profligatum putatis? Jacet ille nunc, prostratusque

tusque est, Quirites, & se perculsum atque abjectum esse sentit; & retorquet oculos profectò sæpe ad hanc urbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quæ quidem lætari mihi videtur, quòd tantam pestem evomuerit, forasque projecerit. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso in quo exsultat & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tam capitalem hostem non comprehenderim potiùs, quàm emisero: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & gravissimo supplicio affectum jampridem oportebat: idque à me, & mos majorum, & hujus imperij severitas, & respublica postulabat. Sed quàm multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem faverent? Ac si, sublato illo, depelli à vobis omne periculum judicarem, jampridem ego L. Catilinam non modò invidiæ meæ, verùm etiam vitæ periculo sustulissem. Sed cùm viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probatâ, si illum, ut erat meritis, morte multâssem, fore ut ejus focios invidiâ oppressus persequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possletis, cùm hostem apertè videretis. Quem quidem ego hostem, Quirites, quàm vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam molestè fero, quòd ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta cœperat: Publicium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popina nullum reipublicæ motum afferre poterat. Reliquit quos viros? quanto alieno ære? quàm valentes? quàm nobiles? Itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem

quem in agro Piceno & Gallico Q. Metellus habuit, & his copiis, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis, qui vadimonia deferere, quàm illum exercitum, maluerunt : quibus ego non modò si aciem exercitus nostri, verùm etiam si edictum Prætoris ostendero, concident. Hos, quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in Senatum venire ; qui nitent unguentis, qui fulgent purpurâ, malleme secum suos milites eduxisset : qui si hic permanent, mementote, non tam exercitum illum esse nobis, quàm hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. Atque hoc etiam magis sunt timendi, quòd quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. Video cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has urbanas insidias cædis atque incendiorum depoposcerit : omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt. patefeci in Senatu hesternò die : Catilina ipse pertimuit, profugit : hi quid expectant ? næ illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. Quod expectavi, jam sum assecutus, ut vos omnes factam esse apertè conjurationem contra rempub. videretis : nisi verò si quis est, qui Catilinæ, similes cum Catilina sentire non putet. Non est jam lenitati locus ; severitatem res ipsa flagitat. Unum etiam nunc concedam : exeant, proficiscantur, nè patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere : demonstrabo iter : Aureliâ viâ profectus est : si accelerare volent, ad vesperam consequentur. O fortunatam rempublicam ! siquidem hanc sentinam hujus urbis ejecerit. Uno mehercule Catilinâ exhausto, relevata mihi, & recreata respubl. videtur. Quid enim mali aut sceleris,

leris fingi aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis totâ Italiâ veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subjector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri potest, qui secum Catilina non familiarissimè vixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? Jam verò quæ tanta in ullo unquam homine juventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè; aliorum amoris flagitiosissimè serviebat: aliis fructum libidinum; aliis mortem parentum, non modò impellendo, verùm etiam adjuvando, pollicebatur. Nunc verò quàm subito non solùm ex urbe, verùm etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris foedus adsciverit. Atque ut ejus diversa studia in dissimili ratione perspicere possitis; nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audaciôr, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur: nemo in scena levior & nequior, qui se non ejusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen stuprorum & scelerum exercitatione assuefactus, frigore & fame, & siti ac vigiliis perferendis, fortis ab istis suis sociis prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumenta virtutis in libidine audaciâque consumeret. Hunc verò si sui fuerint comites secuti, si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges, ô nos beatos! ô rempubl. fortunatam! ô præclaram laudem Consulatus mei! Non enim jam sunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant, nisi cædem, nisi incendia, nisi rapinas:

pinas : Patrimonia sua profuderunt : fortunas suas abligurierunt : res eos jam pridem, fides deficere nuper cœpit : eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod si in vino & alea comestiones solum & scorta quærerent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi : hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus ? qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, fertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia. Quibus ego confido impendere fatum aliquod ; & pœnas jam diu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitas, aut instare jam planè, aut certè jam appropinquare. Quos si meus Consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit ; non breve nescio quod tempus, sed multa secula propagarit reipublicæ. Nulla est enim natio, quam pertimescamus ; nullus rex, qui bellum populo Romano inferre possit : omnia sunt externa, unius virtute, terrâ marique pacata. Domesticum bellum manet : intus insidiæ sunt : intus inclusum periculum est : intus est hostis : cum luxuriâ nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites : suscipio inimicitias hominum perditorum. Quæ sanari poterunt, quacunque ratione sanabo : quæ ressecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manare. Proinde aut exeant, aut quiescant : aut, si & in urbe & in eadem mente permanent, ea quæ merentur, exspectent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant à me in exsilium ejectum esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem, istos ipsos ejicerem, qui hæc loquuntur. Homo enim videlicet timidus & permodestus vocem Consulis ferre non

potuit : simulatque ire in exsilium iussus est, paruit. Quid, quòd hesterno die, cum domi meæ penè interfectus essem, Senatum in ædem Jovis Statoris convocavi ; rem omnem ad Patres Conscriptos detuli ? quo cùm Catilina venisset, quis eum Senator appellavit ? quis salutavit ? quis denique ità aspexit, ut perditum civem, ac non potius ut importunissimum hostem ? quin etiam principes ejus ordinis partem illam subselliorum ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille Consul, qui verbo cives in exsilium ejicio, quæsi à Catilinâ, an nocturno conventu apud M. Leccam fuisset, necne. cum ille homo audacissimus, conscientia convictus, primò reticisset ; patefeci cætera : quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. Cum hæsitaret, cùm teneretur ; quæsi quid dubitaret proficisci eò, quò jampridem parârat : cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. In exsilium ejiciebam, quem jam ingressum in bellum esse videbam ? etenim credo, Mânlius iste, centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo Romano suo nomine indixit : & illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant ; & ille ejectus in exsilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. O conditionem miseram non modò administrandæ, verùm etiam conservandæ reipublicæ ! nunc, si L. Catilina, consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abjecerit, ex hoc cursu sceleris & belli, iter ad fugam atque in exsilium converterit ; non ille à
me

me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus ac perterritus meâ diligentia, non de spe conatûque depulsus, sed indemnatus, innocens in exsilium ejectus à Consule, vi & minis esse dicetur : & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum ; me non diligentissimum Consulem, sed crudelissimum Tyrannum existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falsæ atque iniquæ tempestatem subire, dummodo à vobis hujus horribilis belli ac nefarij periculum depellatur. Dicatur sanè ejectus esse à me, dummodo eat in exsilium. sed, mihi credite, non est iturus. Nunquam ego à diis immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ causâ, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat : sed triduo tamen audietis : multoque magis illud timeo, nè mihi sit invidiosum aliquando, quòd illum emiserim potius, quàm quòd ejecerim. Sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, ejectum esse dicant ; iidem, si interfectus esset, quid dicerent ? Quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quàm verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quàm ad Massilienses ire malit. Ille autem, si mehercules, hoc, quod agit, nunquam antè cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quàm exsulem vivere. nunc vero, cum ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem cogitationeque acciderit, nisi quod vivis nobis Româ profectus est ; optemus potius, ut eat in exsilium, quàm querâmur. Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur, & de eo hoste, qui jam fatetur, se esse hostem, & quem, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo ; de his, qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus ? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset,

non tam ulcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare reipublicæ: neque, id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiae comparentur: deinde singulis medicinam consilij atque orationis meæ, si quam potero, afferam. Unum genus est eorum, qui magno in ære alieno majores etiam possessiones habent; quarum amore adducti, dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima; sunt enim locupletes: voluntas verò, & causa impudentissima. Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familiâ, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis, & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? Quid enim exspectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas novas? errant, qui istas à Catilina exspectant. Meo beneficio tabulæ novæ proferentur; verum auctionariæ. Neque enim isti, qui possessiones habent, aliâ ratione ullâ salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris fructibus prædiorum, locupletioribus his & melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minimè puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt, aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra rempubl. quàm arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen exspectant: rerum potiri volunt: honores, quos quietâ republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, unum scilicet & idem quod cæteris omnibus, ut desperent, se id, quod conantur, consequi posse: Primum omnium meipsum vigilare, adesse, providere reipubl. deinde magnos animos esse in bonis viris,

viris, magnam concordiam, maximam multitudinem; magnas præterea copias militum: deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam vim sceleris, præsentibus auxilium esse laturos. Quod si jam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti; num illi in cinere urbis, & sanguine civium, quæ mente consceleratâ ac nefariâ concupierunt, se Consules, ac Dictatores, aut etiam Reges sperant futuros? non vident id se cupere, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est ætate jam confectum, exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his coloniis, quas Fesulis Sulla constituit: quas ego universas civium esse optimorum & fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisque pecuniis sumptuosius insolentiùsque jactârunt. Hi dum ædificant tanquam beati, dum prædiis, lecticis familiis magnis, conviviis, apparatusibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut si salvi esse velint, Sulla sit iis ab inferis excitandus. Qui etiam nonnullos agrestes homines tenues atque egentes in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum direptorumque pono. Sed eos hoc moneo, desinant furere, ac proscriptiones & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inustus est civitati, ut jam ista non modò homines, sed nè pecudes quidem mihi passuræ esse videantur. Quartum genus est sanè varium, & mistum, & turbulentum; qui jampridem premuntur, qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus, in veteri ære alieno vacillant: qui vadimoniis, judiciis,

2

proscri-

proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quàm insidiatores lentos esse arbitror. qui homines primum, si stare non possunt, corruant: sed ità, ut non modò civitas, sed nè vicini quidem proximi sentiant. Nam illud non intelligo, quamobrem, si vivere honestè non possunt, perire turpiter velir; aut cur minore dolore perituros se cum matris, quàm si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego à Catilina non revoco. Nam neque divelli ab eo possunt: & creant sanè in latrocinio; quoniam sunt ità multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est, non solùm numero, verùm etiam genere ipso, atque vità, quod proprium est Catilinæ, de ejus delectu, immo verò de complexu ejus ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut benè barbato videtis; manicatis & talaribus tunicis; velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi labor, in antelucanis cœnis expromitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri impudicique versantur. Hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solùm amare & amari, neque cantare, & saltare, sed etiam fidas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in repub. seminarium Catilinarium futurum. Veruntamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim jam noctibus? quo autem pacto illi Appenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? nisi idcirco se faciliùs hiemem toleraturos putant, quòd in conviviiis nudi saltare didicerunt.

O bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem Prætoriam! Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, vestra præsidia, vestrosque exercitus: & primum gladiatori illi confecto & saucio Consules imperatoresque vestros opponite: deinde contra illam naufragorum ejectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ ac robur educate. Jam verò urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinæ cumulis silvestribus. Neque verò cæteras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illius latronis inopiâ atque egestate debeo conferre. Sed si, omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur, eget ille, Senatu, equitibus Romanis, populo, urbe, ærario, vectigalibus, cunctâ Italiâ, provinciis omnibus, exteris nationibus: si, inquam, his rebus omissis, ipsas causas, quæ inter se configunt, contendere velimus: ex eo ipso, quàm valde illi jaceant, intelligere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: postremo copia cum egestate, bona ratio cum perditâ, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione configit. In hujusmodi certamine ac prælio, nonne, etiamsi hominum studia deficiant, dii ipsi immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus tot & tanta vitia superari? Quæ cum ita sint, Quirites, vos, quemadmodum jam antea dixi, vestra testa custodiis vigiliisque defendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac

sine

sine ullo tumultu satis esset praesidij, consultum ac provisum est. Coloni omnes, municipesque vestri, certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas finisque defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum & certissimam fore putavit, quanquam meliore animo sunt, quam pars Patriciorum, potestate tamen in nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego, prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque praemissi, aut opprimit hominem, aut omnes ejus motus conatusque prohibebit. Reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, jam ad Senatum referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem, omniumque vestrum, in urbe à Catilina relictī sunt, quanquam sunt hostes, tamen quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc, si cui solutior visa est, hoc exspectavit, ut id, quod latebat, erumperet. Quod reliquum est, jam non possum oblivisci, meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem: mihi aut cum his vivendum, aut pro his esse moriendum. Nullus est portis custos, nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt. qui verò in urbe se commoverit, cujus ego non modo factum, sed inceptum ullum conatumve contra patriam deprehendero, sentiet, in hac urbe esse Consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem Senatum, esse arma, esse carcerem; quem vindicem nefariorum, ac manifestorum scelerum majores nostri esse voluerunt. Atque hæc omnia sic agentur, Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum ac maximum, me uno togato duce, & imperatore, sedetur. Quod ego sic administrabo, Quirites,

rites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessariò de hac animi lenitate deduxerint, illud profectò perficiam, quod in tanto & tam insidioso bello vix optandum videtur, ut nè quis bonus intereat, paucorúmque pœnâ vos omnes jam salvi esse possitis. Quæ quidem ego neque meâ prudentiâ, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis & non dubiis deorum immortalium significationibus ; quibus ego ducibus in hanc spem sententiâque sum ingressus : qui jam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo ; sed hic præsentibus, suo numine atque auxilio, sua templa atque urbis tecta defendunt : quos vos, Quirites, precari, venerâri, atque implorare debetis : ut quam urbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terrâ marique superatis, à perditissimorum civium nefario scelere defendant.

O R A

O R A T I O VII.

Quæ est tertia in

L. C A T I L I N A M.

REmpublicam, Quirites, vitâque omnium
 veſtrûm, bona, fortunas, conjuges, liberôſ-
 que veſtros, atque hoc domicilium clariſſi-
 mi imperij, fortunatiſſimam pulcherrimâque Ur-
 bem, hodierno die, deorum immortalium ſummo
 erga vos amore, laboribus, conſiliis, periculis-
 que meis, ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus
 fati ereptam, & vobis conſervatam, ac reſtitutam
 videtis. Et ſi non minùs nobis jucundi atque illu-
 ſtres ſunt ij dies, quibus conſervamur, quàm illi
 quibus naſcimur; quòd ſalutis certa lætitia eſt, na-
 ſcendi incerta conditio; & quòd ſine ſenſu naſcimur,
 cum voluptate conſervamur: proſectò, quoniam
 illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos
 immortales benevolentia famâque ſuſtulimus; eſſe
 apud vos poſterôſque veſtros in honore debet is,
 qui eandem hanc urbem conditam amplificatâque
 ſervavit. Nam toti urbi, templis, delubris, tectis
 ac mœnibus ſubjectos prope jam ignes circumda-
 tôſque reſtinximus: iidemque gladios in rempubl.
 diſtriçtos retudimus, mucronêſque eorum à jugulis
 veſtris dejecimus. Quæ, quoniam in Senatu illu-
 ſtrata, patefacta, compertaque ſunt per me, vobis
 jam exponam breviter, Quirites: ut & quanta,

&

& quàm manifesta, & quâ ratione investigata & comprehensa sint, vos, qui ignoratis, & expectatis, scire possitis. Principio, ut Catilina paucis antè diebus erupit ex urbe, cùm sceleris sui socios & hujusce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset; semper vigilavi, & providi, Quirites, quemadmodum in tantis & tam absconditis insidiis, salvi esse possemus. Nam, tum cùm ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor hujus verbi invidiam, cùm illa magis sit timenda, quòd vivus exierit) sed tum, cùm illum exterminari volebam, aut reliquam conjuratorum manum simul exituram, aut eos, qui relictissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore & scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse, & Romæ remansisse; in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: ut quoniam auribus vestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis salutis vestræ provideretis, cùm oculis maleficium ipsum videretis. Itaque ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini, & tumultus Gallici excitandi causâ, à P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives, eodem itinere, cum literis mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putavi, ut quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam à diis immortalibus, tota res, non solum à me, sed etiam à Senatu, & à vobis manifestè deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum, & C. Pontinum, Prætores, fortissimos atque amantissimos reipubl. viros, ad me vocavi: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de republ.

republ. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt, & cum advesperasceret occultè ad pontem Milvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos & pons interesset; eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspitione multos fortes viros eduxerunt; & ego de præfectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum operâ utor assiduè in reipublicæ præsidio, cum gladiis miseram. Interim tertiâ ferè vigiliâ exactâ, cum jam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unâque Vulturcius; fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & à nostris: res erat prætoribus nota solis: ignorabatur à cæteris. Tum, interventu Pontini, atque Flacci, pugna quæ erat commissâ, sedatur: literæ quæcunque erant in eo comitatu, integris signis Prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me, cum jam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium statim ad me nihil dum suspicantem vocavi. Deinde item arcessitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissimè autem Lentulus venit; credo, quod in literis dandis præter consuetudinem proximâ nocte vigilârat. Cum vero summis ac clarissimis hujus civitatis viris, qui, auditâ re, frequenter ad me manè convenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad Senatum referri, placeret; nè, si nihil esset inventum, temerè à me tantus tumultus injectus civitati videretur; negavi me esse facturum, ut de periculo publico, non ad concilium publicum, rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent; tamen ego non arbitrabar in tantis reipub. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coegi. Atque

interea

interea statim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium Prætozem fortem virum misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret: ex quibus ille maximum sicarum numerum & gladiatorum extulit. Introduxi Vulturcium sine Gallis: fidem ei publicam jussu Senatûs dedi; hortatus sum, ut ea quæ sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreâisset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, & literas, ut servorum præsidio uteretur, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributumque erat, incendissent, cædémque infinitam civium fecissent, præstò esset ille, qui & fugientes exciperet, & secum his urbanis ducibus conjungeret. Introducti autem Galli iurandum sibi & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt: atque ita sibi ab his & à L. Cassio esse præscriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmâsse ex fatis Sibyllinis, Haruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum urbis hujus atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se, & Sullam fuisse: eundémque dixisse fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque imperij, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolij autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum cæteris controversiam fuisse dixerunt, quod, cum Lentulo & cæteris, Saturnalibus cædem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac nè longum sit, Quirites, tabellas proferri jussimus, quæ à quoque dicantur datæ. Primum ostendimus Cethego signum: cognovit: nos linum incidimus: legimus: erat scriptum ipsius manu, Allobrogum Senatui & populo,

populo, sese, quæ eorum legatis confirmâisset, esse facturum; orare, ut item illi facerent, quæ sibi legati eorum præcepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis, ac sicis, quæ apud ipsum erant deprehensæ, respondisset, dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis literis debilitatus atque abjectus, conscientia convictus repente conticuit. Introductus Statilius cognovit & signum & manum suam. recitatae sunt tabellæ in eandem ferè sententiam: confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo; & quæsi, cognosceretne signum. annuit. Est verò, inquam, signum quidem notum, imago avi tui clarissimi viri, qui amavit unicè patriam, & cives suos; quæ quidem te à tanto scelere etiam muta revocare debuit. Leguntur eadem ratione ad Senatum Allobrogum populumque literæ. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille quidem primò negavit: post autem aliquantò, toto indicio exposito atque edito, surrexit: quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum iis, quamobrem domum suam venissent; itémque à Vulturcio, qui, cum illi breviter constanterque respondissent, per quem ad eum quotiesque venissent; quæsiissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus: tum ille subito, scelere demens, quanta vis conscientiae esset, ostendit. Nam cum id posset inficiari, repente præter opinionem omnium confessus est: ita eum non modò ingenium illud, & dicendi exercitatio, quæ semper valuit: sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, quæ superabat omnes, improbitasque defecit. Vulturcius verò subito proferri literas, atque aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissimè perturbatus Lentulus, tamen & signum & manum suam cognovit; erant autem

auter
eo, q
cogita
jam
adju
trodu
pisset
mulal
cum i
cia so
jusque
vultus
terran
se asp
care si
tis, Q
quid fi
rimæ a
rietate
scriptu
Senatu
verbis
pruden
berata
res, qu
merito
collega
eos, qu
fuis &
censuer
câisset,
C. Ceth
nes præ
que ide
procura
M. Cæp

autem scriptæ sine nomine, sed ita ; *Qui sum, ex eo, quem ad te misi, cognosces. Cura ut vir sis, & cogita, quem in locum sis progressus : & vide, quia jam tibi sit necesse. Cura ut omnium tibi auxilia adjungas, etiam infimorum.* Gabinus deinde introductus, cum primò impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio : tum multò illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, ut non jam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur. Indiciis expositis atque editis, Quirites, Senatum consului de summa republica, quid fieri placeret. Dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas Senatus sine ulla varietate est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum S. C. ex memoria vobis, Quirites, quid Senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quòd virtute, consilio, prudentiâ meâ, respubl. periculis sit maximis liberata : deinde L. Flaccus & C. Pontinus Prætores, quòd eorum operâ forti fidelique usus essem, merito ac jure laudantur : atque etiam viro forti collegæ meo, C. Antonio, laus impertitur, quòd eos, qui hujus conjurationis participes fuissent, à suis & reipublicæ consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se præturâ abdicasset, tum in custodiam traderetur : itémque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinus, qui omnes præsentibus erant, in custodiam traderentur. Atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat : in M. Cæparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam esse

esse attributam erat indicatum : in P. Furium, qui est ex his coloniis quas Fesulas L. Sulla deduxit : in Q. Magium Chilonem, qui unâ cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus : In P. Umbrenum libertinum hominem, à quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque eâ lenitate Senatus est usus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum poenâ, republ. conservatâ, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites : quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit : & his decreta verbis est, *quod urbem incendiis, cæde cives, Italiam bello liberâsem.* Quæ supplicatio, si cum cæteris, conferatur, Quirites, hoc interest, quod cæteræ bene gestâ, hæc una, conservatâ republ. constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quanquam patetectus indicis, & confessionibus suis, iudicio Senatus, non modò Prætoris jus, verum etiam civis amiserat ; tamen magistratu se abdicavit : ut quæ religio C. Mario clarissimo viro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, Prætorem occideret, eâ nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimique belli nefarios duces captos jam & comprehensos tenetis ; existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes, his depulsis urbis periculis, concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilinâ, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temerita-

tem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu dum mœnibus urbis continebatur. Omnia nôrat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum; consilio autem neque lingua neque manus deerat. Jam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat: neque verò cum aliquid mandaverat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam calidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in catrense latrocinium compulsem (dicam id quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à cervicibus vestris depulsem. Non ille vobis Saturnalia constituisset, neque tanto ante exitium ac fati diem reipubl. denunciasset; neque commisisset, ut signum, ut literæ suæ, testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc, illo absente, sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum unquam sit tam palàm inventum, quàm hæc tanta in republ. conjuratio manifestò inventa atque deprehensa est. Quòd si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset; quanquam, quoad fuit, omnibus ejus consiliis occurri, atque obstiti; tamen, ut levissimè dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset; neque nos unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis rempubl. tantâ pace, tanto otio, tanto silentio, liberâsemus. Quanquam hæc omnia, Quirites, ita sunt à me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio & gesta & provisa esse videantur. Idque cum conjecturâ consequi possumus, quòd vix videtur humani consilij tantarum rerum gubernatio esse potuisse; tum

verò ità præsentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces, ardorémque cæli, ut fulminum jactus, ut terræ motus, cæteraque, quæ tam multa, nobis Consulibus, facta sunt, ut hæc quæ nunc sunt canere dii immortales viderentur : hoc certè, Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. Nam profectò memoriâ tenetis, Cottâ & Torquato COSS. complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cum & simulacra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum dejectæ, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tempore, cum haruspices ex tota Etruria convenissent, cædes atque incendia, & legum interitum, & bellum civile ac domesticum, & totius urbis atque imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexissent. Itaque ex illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est : iidemque jusserunt simulacrum Jovis facere majus, & in excelso collocare, & contrà atque ante fuerat, ad orientem convertere : ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, & forum curiâque conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis atque imperij, illustrarentur, ut à S. P. Q. R. perspici possent. Atque illud ità collocandum Consules illi statuerunt : sed tanta fuit operis tarditas, ut neque à superiori-
bus Consulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam
aver-

aversus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget, hæc omnia quæ videmus, præcipuèque hanc urbem, deorum immortalium nutu atque potestate administrari? Etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumque reipublicæ comparari, & ea à perditis civibus; quæ tum, propter magnitudinem scelerum, nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogitata à nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensitis. Illud verò nonne ita præsens est, ut nutu Jovis optimi maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die manè per forum meo jussu & conjurati & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato, atque ad vos Senatūque converso, omnia & Senatus & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata & patefacta vidistis. Quo etiam majore sunt isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus. ille, ille Jupiter restitit; ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatēque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam verò illa Allobrogum sollicitatio, sic à Lentulo cæterisque domesticis hostibus, tanta res, tam dementer credita & ignotis & barbaris, commissæque literæ nunquam essent profecto, nisi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid verò? ut homines Galli ex civitate malè pacata, quæ gens una restat, quæ populo Rom. bellum facere & posse, & non nolle videatur, spem imperij & rerum amplissimarum ultrò sibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, vestram-

que salutem suis opibus anteponerent : id nōne divinitus factum esse putatis ? præsertim qui nos, non pugnando, sed tacendo superare potuerunt. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores diis immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti ; sed profectò iustiores nunquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione : togati, me uno togato duce & imperatore, vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones ; neque solùm eas quas audistis, sed & has quas vosmetipsi meministis & vidistis. L. Sulla P. Sulpicium oppressit ; ex urbe eiecit C. Marium custodem hujus urbis ; multosque fortes viros, partim eiecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius COS. armis ex urbe collegam suum expulit : omnis hic locus acervis corporum, & civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario. Tum verò clarissimis viris interfectis, lumina civitatis extincta sunt. Ultus est hujus victoriæ crudelitatem postea Sulla : nè dici quidem opus est, quantâ diminutione civium, & quantâ calamitate reipubl. Dissensit M. Lepidus à clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo. Attulit non tam ipsius interitus reipublicæ luctum, quàm cæterorum. Atque illæ dissensiones erant hujusmodi, Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam reipubl. pertinerent. Non illi nullam esse reipubl. sed in ea, quæ esset, se esse principes ; neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere, voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reipubl. quæsit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, sed internecione civium dijudicatæ sint.

In

In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello (quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salvâ urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur) ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi conservaremini: & cum hostes vestri, tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, & cives integros incolumésque servavi. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præterquam hujus diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia condi & collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique hujusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. Memoriam vestrâ, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monumentis inveterascent & corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam: unôque tempore in hac republ. duos cives exstitisse; quorum alter fines vestri imperij, non terræ, sed cæli regionibus terminaret; alter ejusdem imperij domicilium sedemque servaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi vivendum sit cum illis quos vici ac subegi; isti hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ

fariæ ne vobis nocere possent, ego providi : ne mihi noceant, vestrum est providere. Quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil jam ab istis noceri potest. Magnum enim est in bonis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est ; magna in republ. dignitas, quæ me semper tacita defendet ; magna vis est conscientiæ, quam qui negliget, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modò nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper laceßamus. Quòd si omnis impetus domesticorum hostium depulsi à vobis se in me unum converterit ; vobis erit providendum, Quirites, quâ conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiæ periculisque omnibus. Mihi quidem ipsi quid est quod jam ad vitæ fructum possit acquiri, præsertim cùm neque in honore vestro, neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat ascendere ? Illud perficiam profectò, Quirites, ut ea, quæ gessi in Consulatu, privatus tuear atque ornem : ut siqua est invidia in conservanda republ. suscepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ità me in republ. tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curémque ut ea, virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis, ac vestrum ; atque in vestra tecta discedite ; & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen æquè ac priori nocte [fecistis] custodiis vigiliisque defendite. Id nè vobis diutiùs faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo, Quirites.

O R A

ORATIO VIII.

Quæ est quarta in

L. CATILINAM.

VIDEO, P. C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos: video vos non solum de vestro, ac reipublicæ, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi jucunda in malis, & grata in dolore, vestra erga me voluntas; sed eam, per deos immortales, quaeso, deponite, atque obliti salutis meæ, de vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio Consulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatúsque perferrem; feram non solum fortiter, sed etiam libenter; dummodo meis laboribus, vobis populóque Romano, dignitas salúsque pariat. Ego sum ille Consul, P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, Consularibus auspiciis consecratus; non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in vestro timore sanavi. Nunc si hunc exitum

Consulatûs mei dij immortales esse voluerunt, ut vos, P. C. populûmque Romanum ex cæde misera, conjuges liberôsque vestros, virginêsque Vestales ex acerbissima vexatione ; templa, atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrûm ex fœdissima flamma ; totam Italiam ex bello & vastitate eriperem ; quæcunque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. Etenim si P. Lentulus suum nomen, inductus à vatibus, fatale ad perniciem reipubl. fore putavit ; cur ego non læter, meum consulatum ad salutem reipub. prope fatalem exstitisse ? Quare, P. C. consulite vobis, prospicite patriæ ; conservate vos, conjuges, liberos, fortunâsque vestras : populi Romani nomen, salutemque defendite : mihi parcere, ac de me cogitare desinite. Nam primûm debeo sperare, omnes deos, qui huic urbi præsent, pro eo mihi ac mereor, relatores gratiam esse. deinde si quid obtigerit, æquo animo paratôque moriar. *neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura Consulari, nec misera sapienti.* Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi præsentis mœrore non movear, horûmque omnium laethymis, à quibus me circumfessum videtis ; neque meam mentem non domum sæpe revocat exanimata uxor, abjecta metu filia, & parvulus filius ; quem mihi videtur amplecti respublica tanquam obsidem Consulatûs mei : neque ille, qui exspectans hujus exitum diei, adstat in conspectu meo gener. Moveor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salvi sint vobiscum omnes, etiâmsi vis aliqua me oppresserit, potius quàm ut, & illi, & nos, unâ reipub. peste pereamus. Quare, P. C. incumbite ad reipublicæ salutem : circumspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi providetis. Non Tiber. Gracchus, qui iterum Tribunus plebis fieri voluit ; non C. Gracchus,

Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in delictum aliquod, atque in vestrae severitatis iudicium adducitur. Tenentur ij, qui ad urbis incendium, ad vestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt. Tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: sollicitantur Allobrogoes: servitia excitantur: Catilina arcessitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo nè ad deplorandum quidem reipublice nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatem relinqueretur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, vos multis jam iudiciis iudicavistis: primum, quod mihi gratias egistis singularibus verbis, & meam virtute atque diligentiam perditorum hominum patefactam esse conjurationem decrevistis; deinde, quod P. Lentulum, ut se abdicaret præturam, coegistis: tum, quod eum, & ceteros, de quibus iudicavistis, in custodiam dandos censuistis: maximèque, quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togato habitus ante me est nemini: Postremo, hesternò die præmia legatis Allobrogum, Titòque Vulturcio dedistis amplissima. Quæ sunt omnia ejusmodi, ut ij, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione à vobis damnati esse videantur. Sed ego institui referre ad vos, P. C. tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt Consulibus. Ego magnum in republica versari furorem, & nova quædam misceri & concitari mala jam pridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi conjurationem à civibus nunquam putavi. Nunc quicquid est, quocunque vestrae mentes inclinant atque sententiæ, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad nos delatum sit, videtis. Huic si

paucos putatis affines esse, vehementer erratis. Latius opinione disseminatum est hoc malum : manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, & obscure serpens multas jam provincias occupavit. Id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. Quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est. Video duas adhuc esse sententias : unam D. Silani, qui censet eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos : alteram C. Cæsaris, qui mortis poenam removet, cæterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque & pro sua dignitate, & pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vitâ privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, punctum temporis frui vitâ & hoc communi spiritu non putat oportere : atque hoc genus poenæ sæpe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur. Alter intelligit, mortem à diis immortalibus non esse supplicij causâ constitutum ; sed aut necessitatem naturæ, aut laborum ac miserrarum quietem esse. Itaque eam sapientes nunquam inviti, fortes etiam sæpe libenter oppetiverunt. Vincula verò, & ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt : Itaque municipiis dispertiri jubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis : difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet. Ego enim suscipiam, & ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causâ statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. Adjungit gravem poenam municipibus, si quis eorum vincula ruperit : horribiles custodias circumdat ; & digna scelere hominum perditorum sancit ; nè quis eorum poenam, quos condemnat, aut per Senatum, aut per populum

populum levare possit : eripit etiam *spem, quæ sola hominem in miseriis consolari solet.* bona præterea publicari jubet : vitam solam relinquit nefariis hominibus : quam si eripuisset, multas uno dolore animi ac corporis, & omnes scelerum poenas ademisset. Itaque ut aliqua in vita formido improbis esset posita, *apud inferos ejusmodi quædam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt :* quòd videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc, P. C. ego meâ video quid interfit. si eritis secuti sententiam C. Cæsaris, quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minùs erunt, hoc auctore & cognitore hujusce sententiæ, mihi populares impetus pertimescendi : sin illam alteram secuti eritis, nescio an amplius mihi negotij contrahatur. sed etiam meorum, periculorum rationes utilitas reipub. vincat. Habemus enim à C. Cæsare, sicut ipsius dignitas & majorum ejus amplitudo postulabat, sententiam, tanquam obfidem perpetuæ in rempublicam voluntatis. intellectum est, quid interfit inter lenitatem concionatorum, & animum verè popularem, salutem populi consulentem. Video, de istis, qui se populares haberi volunt, abesse non neminem, nè de capite videlicet civium Romanorum sententiam ferat. Is & nudius tertius in custodiam cives Romanos Cethegum & P. Lentulum dedit ; & supplicationem mihi decrevit ; & indices hesterno die maximis præmiis affecit. Jam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæfitori gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re & causa judicârit. At verò C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de civibus Romanis constitutam : qui autem reipublicæ sit hostis, cum civem esse nullo modo posse : denique ipsam latorem legis Semproniae jussu populi poenas reipublicæ dependisse. Idem

etiam ipsum Lentulum largitorem & prodigum non putat, cum de pernicië reipubl. & exitio hujus urbis tam acerbè tamque crudeliter cogitârît, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculisque mandare : & sancit in posterum, nè quis hujus supplicio levando se jactare, & in pernicië reipubl. posthac popularis esse possit. Adjungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus & corporis, etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem si hoc statueritis ; dederitis mihi comitem ad concionem populo Romano carum atque jucundum : si illam Silani sententiam sequi malueritis ; facile me atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis : atque obtinebo eam multò leviorẽ fuisse. Quanquam, P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate puniendâ crudelitas ? Ego enim de meo sensu judico. Nam ita mihi salvâ reipubl. vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor (quis enim est me mitior ?) sed singulari quadam humanitate & misericordiâ. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem : cerno animo sepultâ in patriâ miseros atque insepultos acervos civium : versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor in vestra cæde bacchantis. Cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fati sperâsse confessus est ; purpuratum esse hunc Gabinium ; cum exercitu venisse Catilinam ; tum lamentationem matrum-familias, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium perhorresco. Et quia mihi vehementer hæc videntur misera atque miseranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me severum vehementem-

que

que præbeo. Etenim quæro, si quis pater-familiâs, liberis suis à servo interfectis, uxore occisâ, incensâ domo, supplicium de servis [non] quàm acerbissimum sumpserit, utrùm is clemens, ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? mihi vero importunus, ac ferreus, qui non dolorem suum & cruciatum dolore nocentis & cruciatu lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt; qui singulas uniuscujusque nostrum domos, & hoc universum reipubl. domicilium delere conati sunt; qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis hujus urbis atque in cinere deflagrati imperij collocarent; si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summæ nobis crudelitatis, in patriæ civiumque perniciæ, fama subeunda est. Nisi verò cuipiam L. Cæsar, vir fortissimus, & amantissimus reipubl. crudelior nudiustertius est visus, cum sororis suæ, sceminæ lectissimæ, virum præsentem & audientem, vitâ privandum esse dixit; cum avum jussu COS. interfectum, filiumque ejus impuberem legatum à patre missum, in carcere necatum esse dixit. Quorum quod simile [fuit] factum? quod initum delendæ reipubl. consilium? Largitionis voluntas in republ. versata est, & partium quædam contentio. Atque illo tempore hujus avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus, & grave tum vulnus accepit, nè quid de summa dignitate reipubl. minueretur: hic ad evertenda fundamenta reipubl. Gallos arcessivit, servitia concitavit, Catilinam evocavit, attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario,

nimis

nimis aliquid severè statuisse videamini : cùm multo magis sit verendum, nè remissione poenæ crudeles magis in patriam, quàm nè severitate animadversionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio, P. C. dissimulare non possum. jactantur enim voces, quæ perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis præsidij ad ea, quæ vos statueritis hodierno die, transigenda. Omnia provisâ, parata, & constituta sunt. P. C. cùm meâ summâ curâ atque diligentîâ, tum multo etiam majore populi Romani, ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conservandas voluntate. Omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum : plenum est forum [plena templa circa forum] pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Causa enim est post urbem conditam hæc inventa sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, præter eos, qui, cùm sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potiùs, quam soli perire voluerunt. Hosce ego homines excipio, & secerno libenter. Neque enim in improborum civium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. Cæteri verò, dij immortales ! quâ frequentîâ, quo studio, quâ virtute ad communem dignitatem salutemque consentiunt ? Quid ego hic equites Rom. commemorem ? qui vobis itâ summam ordinis consilii que concedunt, ut vobiscum de amore reipub. certent : quos ex multorum annorum dissensione, ad hujus ordinis societatem, concordiamque revocatos, hodiernus dies vobiscum, atque hæc causa conjungit : quam conjunctionem si in Consulatu confirmatam meo, perpetuam in republ. tenuerimus, confirmo vobis, nullum posthac malum civile ac domesticum ad ullam reipub. partem esse venturum. Pari studio defendendæ reip. convenisse video Tribunos ararios,

ærarios, fortissimos viros, scribas item universos ;
 quos, cùm casu hic dies ad ærarium frequentâset,
 video ab expectatione fortis ad communem salutem
 esse conversos. Omnis ingenuorum adest multitu-
 do, etiam tenuissimorum. Quis est enim cui non
 hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux
 denique hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum,
 cùm sit carum, tum verò dulce, atque jucundum ?
 Operæ pretium est, P. C. libertinorum hominum
 studia cognoscere, qui sua virtute fortunam civita-
 tis consecuti, hanc verè suam patriam esse judicant ;
 quam quidam hinc nati, & summo nati loco, non
 patriam suam, sed urbem hostium esse judicaverunt.
 Sed quid ego hujusce ordinis homines commemo-
 rem, quos privatae fortunæ, quos communis respub-
 lica, quos denique libertas ea, quæ dulcissima est,
 ad salutem patriæ defendendam excitavit ; servus
 est nemo, qui modò tolerabili conditione sit ser-
 vitutis, qui non audaciam civium perditorum per-
 horrescat ; qui non obitare cupiat ; qui non tantum,
 quantum audet, & quantum potest, conferat ad
 communem salutem, voluntatis. Quare si quem
 veltrùm fortè commovet hoc, quod auditum est,
 lenonem quendam Lentuli concurrare circum ta-
 bernas, pretio sperantem sollicitari posse animos
 egentium atque imperitorum : est id quidem cœp-
 tum atque tentatum ; sed nulli sunt inventi tam aut
 fortunâ miseri, aut voluntate perditæ, qui non ip-
 sum illum fellæ, atque operis, & quæstûs quotidiani
 locum, qui non cubile ac lectulum suum, qui deni-
 que non cursum hunc otiosum vitæ suæ salvum esse
 velint. Multò verò maxima pars eorum qui in ta-
 bernis sunt, immo verò (id enim potius est dicen-
 dum) genus hoc universum amantissimum est otij.
 Etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac
 quæstus, frequentia civium sustinetur, alitur otio :
 quorum

quorum si quæstus, occlusis tabernis, minui solet, quid tandem incensis futurum est? Quæ cum ita sint, P. C. vobis populi Romani præfidia non desunt: vos, nè populo Romano deesse videamini, providete. Habetis Consulem ex plurimis periculis & insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatum: omnes ordines ad conservandam rempubl. mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt: obsessa facibus & telis impiæ conjurationis vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum atque delubra, vobis muros atque urbis tecta commendat. Præterea de vestra vita, de conjugum vestrarum ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris, hodie no die vobis judicandum est. Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui; quæ non semper facultas datur: Habetis omnes ordines, omnes homines, universum populum Romanum (id quod in civili causa hodierno die primum videmus) unum atque idem sentientem. Cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quantâ virtute stabilitam libertatem, quantâ deorum benignitate auctas exaggeratâsque fortunas una nox pene delêrit. Id nè unquam posthac non modo confici; sed nè cogitari quidem possit, vobis hodierno die providendum est. Atque hæc, non ut vos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum: sed ut mea vox, quæ debet esse in republica princeps, officio functa Consulari videretur. Nunc antequam, P. C. ad sententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est conjuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse

suscepisse video : sed eam esse iudico turpem & infirmam, contemptam & abjectam. Quòd si aliquando alicujus furore & scelere concitata manus ista plus valuerit, quàm vestra ac reipublicæ dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, P. C. pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata : vitæ tantam laudem, quantâ vos me vestris decretis honestâstis, nemo est assecutus. Cæteris enim semper bene gestæ, mihi uni conservatæ reipublicæ gratulationem decrevistis. Sit Scipio clarus, ille cujus consilio atque virtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est : ornetur alter eximiâ laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem Numantiâque delevit : habeatur vir egregius L. Paullus, ille cujus currum rex potentissimus quondam & nobilissimus Perses honestavit : sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione & metu servitutis liberavit : anteponatür omnibus Pompeius, cujus res gestæ atque virtutes iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. Erit profectò inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ : nisi fortè majus est patefacere nobis provincias, quò exire possimus, quàm curare, ut etiam illi qui absunt, habeant quò victores revertantur. Quanquam est uno loco conditio melior externæ victoriæ, quàm domesticæ : quòd hostes alienigenæ aut oppressi serviunt, aut recepti beneficio se obligatos putant : qui autem ex numero civium deventiâ aliquâ depravati hostes patriæ semel esse coeperunt, eos, cum à pernicië reipubl. repuleris, neque vi coercere, neque beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus æternum bellum susceptum esse video : quod ego vestro bonorúmque omnium auxilio, memoriâque tantorum periculo-
rum,

rum, quæ non modò in hoc populo, qui servatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper hærebit, à me atque à meis facile propulsari posse, confido. Neque ulla profectò tanta vis reperietur, quæ conjunctionem vestram equitumque Romanorum, & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere & labefactare possit. Quæ cum ità sint, Patres Conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro Provincia, quam neglexi, pro triumpho cæterisque laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbis vestræque salutis custodiam repudiata, pro clientelis hospitibusque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspiciatis, ad conservandam rempubl. diligentia, nihil aliud à vobis, nisi hujus temporis, totiusque mei Consulatûs memoriam postulo: quæ dum erit vestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. Quod si meam spem vis improborum fefellerit, atque superaverit, commendando vobis parvum meum fillum; cui profectò satis erit præsidij, non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si ejus, qui hæc omnia suo solius periculo conservaverit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute vestra populique Romani, P. C. de vestris conjugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deque universa republica decernite diligenter, ut institulistis, ac fortiter. Habetis enim Consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet, & ea quæ statueritis, quoad vivet, defendere, & per seipsum præstare possit.

O R A .

O R A T I O IX.

Quæ est in

M. A N T O N I U M,
P H I L I P P I C A S E C U N D A .*Barth. Latomi ARGUMENTUM.*

Postquam Cicero liberius de republ. & de Antonio dixerat, offensus ille graviter, venit post aliquot dies in Senatum, & meditatâ Oratione conquestus de injuria Ciceronis, multis maledictis in personam ejus invehit. Non respondit illo die Cicero, prohibitus ab amicis, propter arma Antonij, quibus ad manifestam vim spectare videbatur. Sed aliquantum post confirmatus opibus Octavij, qui hæres Cæsaris erat, & offensus Antonio, gratiâque & auctoritate Senatûs veteranorumque præsidio ad parem potentiam proventus, respondit hac ornatissimâ oratione, & quidem præsentî in Senatu. In qua primò objecta diluit: deinde insectatur vitam hominis: & per omnes gradus ætatis vitia colligens criminosè commemorat, quæ ab illo unquam privatim aut publicè commissa fuerant. Hæc est Secunda illa Philippica, quæ M. Antonium priore Oratione vehementer commotum, sic in Ciceronem accendit, ut leniri odij atrocitas postea

*postea nunquam potuerit. Exstitit autem exitij,
& mortis Ciceronis causa, dicente etiam Saty-
rico Poëta :*

*— Ridenda poemata malo,
Quam te conspicuae divina Philippica famæ,
Volueris à prima quæ proxima —*

Juvenal. Sat. 10. v. 124.

QUONAM meo fato, P. C. fieri dicam,
ut nemo his annis viginti Reipub. hostis
fuerit, qui non bellum eodem tempore
mihi quoque indixerit ? nec verò necesse
est à me quenquam nominari vobis, cum ipsi recor-
damini. Mihi pœnarum illi, plus quam optarem,
dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imi-
tere, eorum exitus non perhorrescere. Atque hoc
in aliis minùs mirabar. Nemo illorum inimicus
mihi fuit voluntariùs : omnes à me reipub. causa
laceffiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut auda-
cior quàm L. Catilina, furiosior quàm P. Clodius
viderere, ultrò maledictis me laceffisti ; tuàmque
à me alienationem, commendationem tibi ad cives
impios fore putavisti. Quid putem ? contemptum me
? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus
gestis, nec in hac mea mediocritate ingenij, quid
despicere possit Antonius. An in Senatu facillimè
de me detrahi posse credidit ? qui ordo clarissimis
civibus bene gestæ Reipub. testimonium multis,
mihi uni conservatæ dedit. An decertare mecum
voluit contentione dicendi ? hoc quidem beneficium
est. Quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi
& pro me, & contra Antonium dicere ? Illud pro-
fectò est : non existimavit sui similibus probari
posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimi-
cus. Cui priùs quàm de cæteris rebus respondeo ;
de

de amicitia, quam à me violatam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen judico, pauca dicam. Contra rem suam me, nescio quando, venisse questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari & necessario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis spe, sed ætatis flore collectam? non venirem contra injuriam, quam iste intercessoris nequissimi beneficio obtinuit, non jure Prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum à te puto, ut te infimo ordini commendares; cum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos, nepotes Q. Fadij, libertini hominis, fuisse. At enim te in disciplinam meam tradideras (nam ita dixisti) domum meam ventitâras. nã tu, si id fecisses, melius famæ, melius pudicitie tuæ consulisses. sed nec fecisti, nec, si cupe- res, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Au- guratus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam! ô impudentiam prædican- dam! Quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominaverunt. (neque enim licebat à pluribus no- minari) nec tu solvendo eras, nec te ullo modo, nisi eversâ repub. incolumem fore putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cujus etiam fa- miliares de vi condemnati sunt, quod tui nimis stu- diosi fuissent. At beneficio sum usus tuo. Quo? quanquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minùs prudenti non satis gratus vi- deri. Sed quo beneficio? quòd me Brundisij non occideris? quem ipse victor, qui tibi, ut tute glo- riarì solebas, detulerat ex latronibus suis principa- tum, salvum esse voluisset, in Italiam ire jussisset,
eum

eum tu occideres? Fac potuisse, quod est aliud, P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se vitam dedisse, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ij, qui illum interfecerunt, à quo erant servati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? quâ in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum à te, quam miserum, id te impunè facere potuisse. Sed sit beneficium, quandoquidem majus accipi à latrone nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipub. queri non debui, ne in te ingratus viderer? At in illâ querelâ quidem & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me Senatus populusque Romanus collocavit, necessaria, quid est dictum à me cum contumelia? quid non moderate? quid non amice? quod quidem cujus temperantiæ fuit, de M. Antonio querentem, abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reipub. dissipavisses? cum domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia? cum leges eas, quæ nunquam promulgatæ essent, & de te, & à te latas confiterere? cum auspicia Augur, intercessionem Consul sustulisses? cum esses scœdissimè stipatus armatis? cum omnes impuritates pudica in domo quotidie fusciperes, vino lustrisque confectus? At ego, tanquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multæ & magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de reipub. graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque, hodie perficiam, ut intelligat quantum à me beneficium tum acceperit. At etiam literas, quas me sibi misisse diceret, recitavit, homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paululum modo bonorum consuetudinem nosset, literas ad

se ab amico missas, offensione aliquâ interpositâ, in medium protulit, palamque recitavit? Quid est aliud, tollere è vitâ vitæ societatem, quàm tollere amicorum colloquia absentium? quàm multa joca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quam multa seria, neque tamen ullo modo divulganda? Sit hoc inhumanitatis tuæ: stultitiam incredibilem videte. Quid habes, quod mihi opponas, homo disertè, ut Mustellæ Tamisio, & Tironi Numisio vidèris? qui cùm hoc ipso tempore stent cùm gladiis in conspectu Senatûs, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quomodo sis eos inter ficarios defensurus. Sed quid opponas tandem, si negem me unquam istas literas ad te misisse? quo me teste convineas? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. Qui possis? sunt enim librarij manu. Jam invideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam jam proferam, nihil sapere doceat. Quid enim est minus, non dico oratoris, sed hominis, quam id objicere adversario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit, qui objecerit? At ego non nego: teque in isto ipso convinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiae. Quod enim verbum in istis literis est non plenum humanitatis, officij, benevolentiae? Omne autem crimen tuum est, quòd de te in his literis non malè existimem; quòd scribam tanquam ad civem, tanquam ad bonum virum; non tanquam ad sceleratum & latronem. At ego tuas literas, etsi jure poteram à te laceffitus, tamen non proferam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere; adjurasque id te, invito me, non esse facturum: idque à me impetras. quid enim me interponerem audaciae tuæ, quam neque auctoritas hujus ordinis, neque existimatio populi Romani, neque leges ullæ possent coercere?

coercere? Verumtamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæsaris lege reductus? sed videlicet meam gratiam voluit esse: in quo ne ipsius quidem ulla poterat esse, lege latâ. Sed cum mihi, Patres Conscripti, & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint: alterum peto à vobis, ut me pro me dicentem benignè; alterum ipse efficiam, ut contra illum cum dicam, attente audiat. simul illud oro; si meam cum in omni vita, tum in dicendo moderationem modestiamque cognôstis, ne me hodie, cum isti, ut provocavit, respondero, oblitum esse putetis mei. Non tractabo ut Consulem: ne ille quidem me ut Consularem. etsi ille nullo modo Consul, vel quod ita vivit, vel quod ita rempub. gerit, vel quod ita factus est [Consul] ego sine ulla controversia Consularis. Ut igitur intelligeretis, qualem ipse se Consulem profiteretur, objecit mihi Consulatum meum. qui Consulatus, verbo meus, P. C. re vester fuit. quid enim constitui, quid gessi, quid egi, nisi ex hujus ordinis consilio, auctoritate, sententia? Hæc tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum Consulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus est? cujus quidem tibi fatum, sicuti C. Curioni, manet; quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale. Non placet M. Antonio Consulatus meus: at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis Consularibus, qui proximè est mortuus: placuit Q. Lutatius Catulo, cujus semper in hac repub. vivet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Qu. Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M. Glabroni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Munæ, qui tum erant Consules designati. placuit idem,

idem, quod Consularibus, M. Catoni : qui cum multa, vitâ excedens, providit, tum quod te Consulem non vidit. Maximè vero Consulatum meum Cn. Pompeius probavit : qui ut me primum decedens ex Syria vidit, complexus & gratulans, meo beneficio patriam se visurum esse dixit. Sed quid singulos commemoro ? frequentissimo Senatui sic placuit, ut esset nemo, qui non mihi ut parenti gratias ageret, qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, reimp. referret acceptam. Sed quoniam illis, quos nominavi, tot & talibus viris respub. orbata est, veniamus ad vivos, qui duo è Consulari numero reliqui sunt. L. Cotta, vir summo ingenio, summaque prudentia, rebus iis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis : eique illi ipsi, quos modò, nominavi, Consulares, Senatusque cunctus assensus est. qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini. L. Cæsar, avunculus tuus, quâ oratione, quâ constantiâ, quâ gravitate sententiam dixit in sororis suæ virum, vitricum tuum ? hunc tu cum auctorem, & præceptorem omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses habere, vitrici te similem, quàm avunculi esse maluisti. Hujus ego alienus consiliis Consul usus sum : tu sororis filius, ecquid ad eum unquam de repub. retulisti ? At ad quos refert ? dij immortales ! ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. Hodie non descendit Antonius. Cur ? dat natalitia in hortis. cui ? neminem nominabo : putate tum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum Ballioni. O sceditatem hominis flagitiosam ! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam ! tu cum Principem Senatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de republ. nihil referas :

ad eos referas, qui suam rem nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet salutaris Consulatus, perniciosus meus. Adeone pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego Senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, consulebam: tu homines perditissimos cum gladiis collocasti? At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas?) clivum Capitolinum dicere, me Consule, plenum fervorum armatorum fuisse. Ut illa, credo, nefaria Senatusconsulta fierent, vim adferebam Senatui. O miser, siue illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare? Quis enim eques Romanus, quis præter te adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se civem esse meminisset, cum Senatus in hoc templo esset, in clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quanquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt. Etenim cum homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, consciorum indicibus, sua manu, voce pene literarum coacti, se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rempub. consensisse; quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? præsertim cum Senatus populusque Rom. haberet ducem, qualis siqui nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad sepulturam corpus vitrici sui negat à me datum. Hoc vero ne P. quidem Clodius dixit unquam: quem, quia jure ei fui inimicus, doleo à te jam omnibus vitiis esse superatum. Quid autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum? an verebare, ne non putaremus naturâ te potuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam disciplina? Tam autem eras ex-

cors,

416
 cors, ut totâ in oratione tuâ tecum ipse pugnares ? non modò non cohærentia inter se diceres, sed maxime disjuncta, atque contraria ? ut non tanta mecum, quanta tecum, tibi esset contentio ? Vitricem tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita, quod proprie meum est, laudâsti : Quod totum Senatûs est, reprehendisti. Nam comprehensio fontium, mea ; animadversio, Senatûs fuit. homo disertus non intelligit eum, quem contra dicit, laudari à se : eos, apud quos dicit, vituperari. Jam illud cujus est non dico audaciæ (cupit enim se audacem dici) sed, quod minimè vult, stultitiæ, quâ vincit omnes, clivi Capitolini mentionem facere, cùm inter subsellia nostra versentur armati ? cùm in hac cella Concordiæ (ô dij immortales !) in qua, me Consule, salutare sententiæ dictæ sunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati stent. ✱ Accusa Senatum : accusa equestrem ordinem, qui tum cùm Senatu copulatus fuit : accusa omnes ordines, omnes cives, dum confiteare hunc ordinem, hoc ipso tempore ab Ithyraeis circumfederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed, qui tantam rerum repugnantiam non videas. nihil profecto sapis. Quid est enim dementius, quam cum ipse reipub. perniciose arma ceperis, objicere alteri salutaria ? At etiam quodam loco factus esse voluisti : quàm id te (dij boni !) non decebat ? in quo est tua culpa nonnulla : aliquid enim falis ab uxore mimâ trahere potuisti. *Cedant arma togæ* : quid tum ? nonne cesserunt ? At postea tuis armis cessit toga. Quæramus igitur utrum melius fuerit, libertati populi Rom. sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere ? Nec verò tibi de versibus plura respondebo : tantùm dicam breviter ; te neque

illos, neque ullas omnino literas nosse: me nec reipub. nec amicis unquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subsecivis, ut meæ vigiliæ, meæque literæ & juventuti utilitatis, & nomini Rom. laudis aliquid adferrent. Sed hæc non hujus temporis: majora videamus. Pub. Clodium meo consilio interfectum esse, dixisti. Quidnam homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro, inspectante populo Rom. gladio stricto interfecutus es; negotiumque transgisses, nisi ille se in scalas tabernæ librariæ coniecisset, hisque opulatis impetum tuum compressisset? Quod quidem ego favisse me tibi fateor, suavisse ne tu quidem dicis. at Miloni ne favere quidem potui: prius enim rem transigit, quam quisquam eum id facturum suspicaretur. At ego suasi. Scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reipub. sine suavore non posset. At lætatus sum. quid ergo? in tanta lætitia cunctæ civitatis me unum tristem esse oportebat? Quanquam de morte P. Clodij fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta. quid enim attinebat novâ lege quæri de eo, qui hominem occidisset, cum esset legibus quæstio constituta? quæsitum est tamen. Quod ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit; id tot annis post tu es inventus, qui diceres? Quod verò dicere ausus es, idque multis verbis, operâ meâ Pompeium à Cæsaris amicitia esse disjunctum, ob eamque causam meâ culpâ civile bellum esse natum: in eo non tu quidem totâ re, sed, quod maximum est, temporibus errasti. Ego M. Bibulo, præstantissimo cive, Consule, nihil prætermisi, quantum facere enitique potui, quin Pompeium à Cæsaris conjunctione avocarem. in quo Cæsar fuit felicior. ipse enim Pompeium à mea familiari-

miliaritate disjunxit. Postea verò quam se totum Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare: suadere impudentis. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim: ea velim reprehendas, si potes: unum, ne quinquennij imperium Cæsari prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, ut absentis ejus ratio haberetur. quorum si utrumvis persuasissem, in has misérias nunquam incidissemus. Atque idem ego, cum jam omnes opes & suas, & populi Rom. Pompeius ad Cæsarem detulisset, feroque ea sentire cœpisset, quæ ego ante multo prævideram; inferrique patriæ bellum nefarium viderem: pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti: meaque illa vox est nota multis, *Utinam, Cn. Pompei, cum C. Cæsare societatem aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses. Fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ.* Hæc mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de repub. consilia fuerunt. quæ si valuissent, respublica staret: tu tuis flagitiis, egestate, infamiâ, concidisses. Sed hæc vetera: illud verò recens, Cæsarem meo consilio interfectum. Jam vereor, Patres Conscripti, ne, quod turpissimum est, prævaricatorem mihi apposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim meum in istâ societate gloriosissimi facti nomen audivit? cujus autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico? cujus non statim divulgatum? citius dixerim jactasse se aliquos, ut fuisset in ea societate viderentur, cum conscij non fuissent, quam ut quisquam celari vellet qui fuisset. Quam verisimile porro est, in tot hominibus partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse?

tuisse? Etenim si auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ? Hi igitur his majoribus orti ab alienis potius consilium peterent, quàm à suis? & foris potius, quàm domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quæ non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam, sine his clarissimis viris, hanc rem in Cilicia, ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, naves appulisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitavit? An C. Trebonio ego persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maiorem ei reipub. gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiae præposuit; depulsorque dominatûs, quàm particeps esse maluit. An L. Tillius Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus, quàm facturum putavi. Admiratus sum autem ob eam causam, quod immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Quid duos Servilios, Cascas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate mea censes excitatos potius, quam caritate reipub.? Longum est persequi cæteros: idque reipub. præclarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosum. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto, inquit, statim cruentum alte extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. Cur mihi potissimum? quòd sciebam? Vide ne illa causa fuerit appellandi mei, quod cum rem gessisset consimilem

similem rebus iis, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est, se æmulum mearum laudum existisse. Tu autem, omnium stultissime, non intelligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen sit; etiam lætatum esse morte Cæsaris, crimen esse? quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert utrum voluerim fieri, an gaudeam factum? equis est igitur, te excepto, & iis qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes enim in culpa. Etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt: aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit; voluntas nemini. Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. sic enim dixit; *M. Brutus; quem ego honoris causâ nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamavit: Ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse.* Ergo ego sceleratus appellor à te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris: ille, qui stillantem præ se pugionem tulit, is à te honoris causa nominatur? Esto: sit in verbis tuis hic stupor. quantò in rebus sententiisque major? Constitue hoc, Consul, aliquando: Brutorum, C. Cassij, Cn. Domitij, C. Trebonij, reliquorum quam velis esse causam: edormi crapulam, inquam, & exhala. An faces admovendæ sunt, quæ te excitent tantæ causæ indormientem? nunquamne intelliges, statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidæ sint, an vindices libertatis? Attende enim paullisper, cogitationemque sobrij hominis punctum temporis suscipe. etenim ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut à te arguor, socius, nego quidquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani, conservatoresque reipublicæ sint, plus quam sicarios, plus quàm homicidas, plus
F 4 etiam

etiam quàm parricidas esse: siquidem *est atrocius patriæ parentem, quam suum occidere.* Tu, homo sapiens & considerate, quid dicis? si parricidæ; cur honoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud populum Romanum, semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quam decem dies abfuisset? Cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? Cur provinciæ Cassio & Bruto datæ? cur Quæstores additi? Cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur ut liberatores tuo iudicio sint: quandoquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? non enim fortasse satis, quæ distinctiùs dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc est summa conclusionis meæ: quoniam scelere à te liberati sunt, ab eodem te amplissimis præmiis dignissimi iudicati sunt. Itaque jam retexo orationem meam. Scribam ad illos, ut siqui fortè, quod à te mihi objectum est, quærent, sit-ne verum; ne cui negent. etenim vereor, ne aut celatum me illis ipsis non honestum; aut invitatum refugisse, mihi sit turpissimum. Quæ enim res unquam (pro sancte Jupiter!) non modo in hac urbe, sed in omnibus terris est gesta major? quæ gloriosior? quæ commendatior hominum memoriæ sempiternæ? in hujus me consilij societatem, tanquam in equum Trojanum cum principibus includis? non recuso. Age etiam gratias, quoquo animo facis. Tanta enim res est, ut invidiam istam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulsos à te prædicas & relegatos? qui locus est aut tam desertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo accesserint, non affari atque appetere videatur? qui homines tam agrestes, qui se, cum eos adspexerint,

spexerint, non maximum cepisse vitæ fructum putent? quæ vero tam immemor posteritas, quæ tam ingrata literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur? Tu vero adscribe me talem in numerum. Sed unam rem vereor, ne non probes. Si enim fuisset, non solum regem, sed regnum etiam de republ. sustulisset: &, si meus stilius ille fuisset (ut dicitur) mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem. Quanquam si interfici Cæsarem voluisse crimen est, vide quæso, Antoni, quid tibi futurum sit; quem & Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est, & ob ejus consilij societatem, cum interficeretur Cæsar, tum te à Trebonio vidimus sevocari. Ego autem (vide quàm tecum agam non inimice) quod bene cogitasti aliquando, laudo: quod non indicasti, gratias ago; quod non fecisti, ignosco. virum res illa quærebat. Quod si te in judicium quis adducat, usurpetque illud Cassianum, *Cui bono fuerit*: vide quæso, ne hæreas. Quanquam quidem illud fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui servire volebant: tibi tamen præcipuè, qui non modo non servis, sed etiam regnas: qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberaisti: qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti: ad quem è domo Cæsaris tam multa delata sunt: cujus domus quæstuosissima est falsorum commentariorum & chirographorum officina, agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium flagitiosissimæ nundinæ. ~~✕~~ Etenim quæ res egestati & æri alieno tuo, præter mortem Cæsaris, subvenire potuisset? Nescio quid conturbatus esse mihi videris. Nunquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? libero te metu. nemo credet: unquam: non est tuum de republ. bene mereri:

habet istius pulcherrimi facti clarissimos viros res-
pub. auctores : ego te tantum gaudere dico, fe-
cisse non arguo. Respondi maximis criminibus :
nunc etiam reliquis respondendum est. Castra
mihi Pompeij atque omne illud tempus objecisti.
quo quidem tempore, si, ut dixi, meum consili-
um auctoritasque valuisset, tu hodie egeres, nos
liberi essemus ; respublica non tot duces & exer-
citus amisisset. Fateor enim, me, cum ea, quæ
acciderunt, providerem futura, tantâ in incertitiâ
fuisse, quantâ cæteri optimi cives, si idem providis-
sent, fuissent. Dolebam, dolebam, P.C. rempubli-
cam vestris quondam, meisque consiliis conservatam,
breui tempore esse perituram. Neque verò eram
tam indoctus ignarusque rerum, ut frangerer ani-
mo propter vitæ cupiditatem, quæ me manens
conficeret angoribus, dimissa molestiis omnibus li-
beraret. illos ego præstantissimos viros, lumina
reipublicæ, vivere volebam, tot Consulares, tot
Prætorios, tot honestissimos Senatores, omnem
præterea florem nobilitatis ac juventutis, tum op-
timorum civium exercitus : qui si viverent, quam-
vis iniqua conditione pacis (mihi enim pax omnis
cum civibus bello civili utilior videbatur) rempub.
hodie teneremus. Quæ sententia si valuisset, ac
non ij maximè mihi, quorum esto vitæ consule-
bam, spe victoriæ elati obstitissent ; ut alia omit-
tam, tu certè nunquam in hoc ordine, vel potius
nunquam in hac urbe mansisses. At vero Cn.
Pompeij voluntatem à me abalienabat oratio mea.
An ille quenkum plus dilexit ? cum ullo aut ser-
mones, aut consilia contulit sæpius ? quod quidem
erat magnum, de summa rep. dissentientes, in
eadem consuetudine amicitiae permanere. Sed &
ego quid ille, & contra ille quid ego & sentirem
& spectarem, videbat. Ego incolumitati civium
primum,

primum, ut postea dignitati possemus; ille præ-
senti dignitati potius consulebat. quòd autem ha-
bebat uterque quid sequeretur, idcirco tolerabilior
erat nostra dissensio. Quid vero ille singularis vir
ac penè divinus de me senserit, sciunt qui eum
de Pharsalica fuga Paphum persecuti sunt. nun-
quam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi
plena amicissimi desiderij, cùm me vidisse plus
fateretur, se speravisse meliora. & ejus viri no-
mine me insectari audes, cujus me amicum, te
sectorem esse fateare? Sed omittatur bellum illud,
in quo tu nimium felix fuisti. Ne jocis quidem
respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti.
Erant illa quidem castra plena curæ: verumtamen
homines, quamvis in turbidis rebus sint, tamen, si
modo homines sunt, interdum animis relaxantur.
Quod autem idem mœsticiam meam reprehendit,
idem jocum; magno argumento est, me in utro-
que fuisse moderatum. Hæreditates mihi negasti
venire. Utinam hoc tuum verum crimen esset!
plures amici mei & necessarij viverent. sed qui
istuc tibi venit in mentem? Ego enim amplius
H. S. ducenties acceptum hæreditatibus retuli.
Quamquam in hoc genere fateor feliciorum esse te.
me nemo, nisi amicus, fecit hæredem, ut cum illo
commodo, si quod erat, animi quidam dolor jun-
geretur: te is, quem tu vidisti nunquam, L. Ru-
brius Cassinas fecit hæredem. Et quidem vide, quàm
te amarit is, qui, albus aterve fueris ignorans,
fratris filium præteriit: Qu. Fufii honestissimi
equitis Romani, sui que amicissimi, quem palam
hæredem semper factitarat, ne nomen quidem
perscripsit: te, quem nunquam viderat, aut certè
nunquam salutaverat, fecit hæredem. Velim
mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius quâ
facie fuerit, quâ staturâ, quo municipio, qua tribu.

nihil scio, inquires, nisi quæ prædia habuerit. igitur fratrem exhæredans te faciebat hæredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris hæredibus, tanquam hæres esset, invasit. Quanquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hæreditatum ausum esse facere, cum ipse hæreditatem patris non adisses. Hæc ut colligeres, homo amentissime, tot dies, in aliena villa declamasti? quanquam tu quidem (ut tui familiarissimi dictitant) vini exhalandi, non ingenij acendi causâ declamitas. Et verò adhibes joci causâ magistrum, suffragio tuo & compotorum tuorum rhetorem: cui concessisti, ut in te, quæ vellet, diceret. falsum omninò hominem! sed materia facilis, in te & in tuos dicta dicere. Vide autem, quid intersit inter te & avum tuum. ille sensim dicebat, quod causæ prodesset: tu cursim dicis aliena. At quanta merces rhetori data est? Audite, audite, P. C. & cognoscite reipub. vulnera. duo millia jugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignati, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex Cæsaris commentariis? Sed dicam alio loco & de Leontino agro, & de Campano: quos iste agros ereptos reip. turpissimis possessoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus satis respondi, de ipso emendatore & correctore nostro. quædam dicenda sunt, nec enim omnia effundam, ut, si sæpius decertandum sit, ut erit, semper novus veniam: quam facultatem mihi multitudo istius vitiorum peccatorumque largitur. Visne igitur te inspiciamus à puero? sic opinor. à principio ordiamur. Tenelne memoriâ prætextatum te decoxisse? patris, inquires, ista culpa est. concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim

decim ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non suo, decoxisset. Sumpstisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. Primò vulgare scortum : certa flagitij merces, nec ea parva : sed cito Curio intervenit, qui te à meretricio quæstu abduxit : &, tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locavit. Nemo unquam puer emptus libidinis causâ tam fuit in domini potestate, quàm tu in Curionis. quoties te pater ejus domo sua ejecit ? quoties custodes posuit, ne limen intrares ? cum tamen tu, nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere. Quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Scisne me de rebus mihi notissimis dicere ? Recordare tempus illud, cùm pater Curio mœrens jacebat in lecto : filius se ad pedes meos prosternens, lacrymans, te mihi commendabat : orabat ut te contra suum patrem, si sestertium sexagies peteret, defenderem : tantum enim se pro te intercessisse [dicebat.] Ipse autem amore ardens confirmabat, quòd desiderium tui discidij ferre non posset, se in exilium esse iturum. Quo ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ sedavi, vel potius sustuli. Patri persuasi, ut æs alienum filij dissolveret ; redimeret adòlescentem summâ spe & animi & ingenij præditum, rei familiaris facultatibus ; eumque à tuâ non modò familiaritate, sed etiam congressione, patrio jure & potestate, prohiberet. Hæc tu cùm per me acta meminisses, nisi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare ausus esses ? Sed jam supra, & flagitia omittam. sunt quædam quæ honestè non possum dicere. tu autem eo liberior, quod ea in te admisisti, quæ à verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum vitæ cursum videte : quem
quidem

quidē celeriter perstringam. ad hæc enim quæ in civili bello, in maximis reipubl. miseriis fecit, & ad ea quæ quotidie facit, festinat animus : quæ peto, ut quanquam multo notiora vobis, quam mihi sunt, tamen, ut facitis, attente audiat. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. Tametsi incidamus oportet media, ne nimis serò ad extrema veniamus. Intimus erat in Tribunatu Clodio, qui sua erga me beneficia commemorat : ejus omnium incendiorum fax : cujus etiam domi quiddam jam tum molitus est. Quid dicam, ipse optimè intelligit. Inde itur Alexandriam contra Senatūs auctoritatem, contra religionem. Sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissimè facere posset. Qui tum inde reditus, aut qualis ? prius in ultimam Galliam ex Ægypto, quam domum. quæ autem erat domus ? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua. domum dico ? Quid erat in terris, ubi in tuo pedem ponerēs, præter unum Misenum, quod cum sociis tanquam Sisaponem tenebas ? Venisti è Gallia ad Quæsturam petendam. Aude dicere, te prius ad parentem tuam venisse, quam ad me. Acceperam enim jam ante Cæsaris literas, ut mihi sati fieri paterer à te. Itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia. postea cultus sum à te, tu à me observatus in petitione Quæsturæ. Quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Romano, in foro es conatus occidere. cumque eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo ; tamen ita prædicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, unquam mihi pro tuis in me injuriis satis esse facturum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem

ferentem nunquam sim adhortatus. quanquam si in eo perseverasses, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam. Quæstor es factus. Deinde continuo sine Senatusconsulto, sine sorte, sine lege ad Cæsarem cucurristi. id enim unum in terris egestatis, æris alieni, nequitiae, perditis vitæ rationibus perfugium esse ducebas. Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quod statim effundas) advolas egens ad Tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, viri tui similis esses. Accipite nunc, quaeso, non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impure atque intemperanter, sed quæ in nos fortunaſque nostras, id est, in universam rempublicam impiè ac nefariè fecerit. Ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum L. Lentulo, C. Marcello Consulibus, Kalendis Januar. labentem & prope cadentem rempub. fulcire cuperetur, ipsique C. Cæsari, si sanâ mente esset, consulere velletis; tum iste venditum atque mancipatum Tribunatum consiliis vestris opposuit, cervicesque suas ei subjecit securi, quâ multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit Senatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more majorum. & tu apud Patres Conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis reipub. judicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Romani nomen existabit (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur. Quid cupide à Senatu, quid temere fiebat, cum tu unus adolescens universum ordinem decer-
nere

nere de salute reipublicæ prohibuisti? neque id semel, sed sæpius? neque tu tecum de Senatûs auctoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi ne deleri & everti remp. funditus velles? cùm te neque principes civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens Senatus agendo, de vendita atque addicta sententia movere potuit? Tum illud, multis rebus antè tentatis, necessario tibi vulnus inflictum, quod paucis antè te, quorum incolumis fuit nemo. tum contra te dedit arma hic ordo Consulibus, reliquisque imperiis & potestatibus, quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses. Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Cæsari, omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat? quam causam dementissimi sui consilij & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, jus tribunitium sublatum, circumscriptus à Senatu esset Antonius? omitto quam hæc falsa, quam levia: præsertim cum omnino nulla causa justa cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare: tibi certè confitendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua constituisse. O miserum te, si intelligis! miseriorem, si non intelligis hoc literis mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium sæculorum unquam immemorem fore, Consules ex Italia expulsos, cumque his Cn. Pompeium, qui imperij populi Romani decus, ac lumen fuit: omnes Consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam fugamque potuissent, Prætores, Prætorios, Tribunos plebis magnam partem Senatûs, omnem sobolem juventutis, unoque verbo rempubl. expulsam, atque exterminatam suis sedibus. Ut igitur in feminibus est causa arborum & stirpium: sic
hujus

hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi Romani interfectos : interfecit Antonius. desideratis clarissimos cives : eos quoque eripuit vobis Antonius. auctoritas hujus ordinis afflicta est : afflixit Antonius. Omnia denique, quæ postea vidimus (quid autem mali non vidimus ?) si recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, sic iste huic reipub. causa belli, causa pestis atque exitij fuit. Reliquæ partes Tribunatûs principio similes. omnia perfecit, quæ Senatus salvâ rep. ne fieri possent, perfecerat. cujus tamen scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos calamitosos : in his patruï nulla mentio. si severus, cur non in omnes ? si misericors, cur non in suos ? sed omitto cæteros. Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum, restituit : quasi vero ludere cum condemnato non liceret : sed ut, quod ille in alea perdiderat, beneficio legis dissolveret. Quam attulisti rationem populo Romano, cur eum restitui oporteret ? absentem credo in reos relatum : rem indictâ causâ judicatam : nullum fuisse de aleâ lege judicium : vi oppressum & armis : postremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecuniâ judicium esse corruptum. nihil horum. At vir bonus & repub. dignus. Nihil id quidem ad rem : ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilo est, si ita esset, ignoscerem. Hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro aleâ ludere, lege, quæ est de aleâ, condemnatum qui in integrum restituit, is non apertissime studium suum ipse profitetur ? In eodem vero Tribunatu, cùm Cæsar in Hispaniam proficiscens, huic conculcandam Italiam tradidisset ; quæ fuit ejus peragratio itinerum ? lustratio municipiorum ? Scio me in rebus celebratissimis
fermone

sermone omnium versari ; eaque quæ dico dicturusque sum, notiora omnibus esse, qui in Italia tum fuere, quàm mihi, qui non fui. Notabo tamen singulas res : etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. Etenim quod unquam in terris tantum flagitium exstitisse auditum est ? tantam turpitudinem ? tantum dedecus ? vehabatur in essedo Tribunus pleb. Lictores laureati antecedeabant : inter quos, apertâ lecticâ, mima portabatur : quam ex oppidis municipales, homines honesti, obviam necessariò prodeuntes, non noto illo & mimico nomine, sed Volumniam consalutabant. Sequebatur rheda cum lenonibus : comites nequissimi : rejecta mater amicam impuri filij, tanquam nurum, sequebatur. O miseræ mulieris fœcunditatem calamitosam ! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit. Reliquorum factorum ejus, P. C. difficilis est sane reprehensio, & lubrica. versatus in bello est. saturavit se sanguine dissimillimorum sui civium. fuit felix, si potest ulla esse in scelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum esse volumus, quanquam dissimilis est militum causa, & tua ; illi secuti sunt, tu quæsisti ducem : tamen, ne apud illos me in invidiam voces, nihil de belli genere dicam. Victor è Thessalia Brundisium cum legionibus revertisti : ibi me non occidisti. Magnum beneficium : potuisse enim fateor. Quanquam nemo erat eorum, qui tum tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. Tanta enim est caritas patriæ, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam à me servatam esse meminissent. sed fac id te dedisse mihi, quod non ademisti ; meque à te habere vitam, quia à te non sit erepta : licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri,

tueri, ut tuebar, præsertim cùm te hæc auditurum videres? Venisti Brundisium in sinum quidem & in complexum tuæ mimulæ. Quid est? num mentior? quàm miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri? si te municipiorum non pudebat; ne veterani quidem exercitûs? quis enim miles fuit, qui Brundisij illam non viderit? quis, qui nesciret venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam sero se, quàm nequam hominem secutus esset, cognoscere? Italiæ rursus percursorio, eâdem comite mimâ: in oppida militum crudelis & misera deductio: in urbe auri, argenti, maximeque vini, fœda direptio. Accessit, ut Cæsare ignaro cùm ille esset Alexandriæ, beneficio amicorum ejus magister equitum constitueretur. tum existimavit se suo jure cum Hippia vivere, & equos vectigales Sergio mimo tradere: tum sibi non hanc, quam nunc malè tuetur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quò se verteret non habebat. nondum ei tanta à L. Rubrio, non à L. Turselio hæreditas venerat: nondum in Cn. Pompeij locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus hæres successerat. erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset: sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, istâ gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippia nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Rom. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! si inter cœnam, in ipsis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis
non

non turpe duceret? in cœtu verò pop. Rom. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum & totum tribunal implevit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis for-
dibus: veniamus ad splendida. Cæsar Alexandriâ se recepit, felix, ut sibi quidem videbatur; meâ autem sententiâ, qui Reip. sit infelix, felix esse non potest. Hastâ positâ pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeij (miserum me! consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni voci acerbissimæ subjecta præconis. Unâ in illâ re servitutis oblita civitas ingemuit: servientibusque animis, cùm omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Rom. liber fuit. Exspectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam diis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inventus est nemo, præter Antonium; præsertim cùm tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent. unus inventus est, qui id auderet, quod omnium fugisset & reformidasset audacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, ut veriùs dicam, tantus furor, ut primum, cùm sector sis isto loco natus, deinde cùm Pompeij sector, non te execrandum populo Rom. non detestabilem, non omnes tibi deos, non omnes homines, & esse inimicos, & futuros scias? At quàm insolenter statim heluo invasit in ejus viri fortunas, cujus virtute terribilior erat populus Rom. exteris gentibus, justitiâ carior? In ejus igitur viri copias, cùm se subitò ingurgitavisset, exultabat gaudio, persona de mimo, *modo egens, repente dives*. sed, ut est apud poetam nescio quem, *Malè parta, malè dilabuntur*: incredibile ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quàm paucis

paucis
Max
pon
supe
dem
Hor
tam
mal
tot
fitas
sum
totâ
min
ribu
tur,
sæpe
con
in c
nite
mo
illu
dev
O a
don
tran
tuni
nem
teri
in c
test
stra
troi
fine
tua
vig
con

paucis non dico mensibus, sed diebus effuderit. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis, multa & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. Horum paucis diebus nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum. apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria. conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis fervorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari hæc tam celeriter esse consumpta. Non modò unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbes & regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset. At idem ædes etiam & hortos. O audaciam immanem! tu etiam ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium diis penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquamdiu nemo aspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire, hæc te in domo tamdiu diversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum. An tu, illa in vestibulo rostra, spolia cum aspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest. Quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es; tamen & te, & tua, & tuos nôsti. Nec vero te unquam neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere. Neceffe est, quamvis sis, ut es, violentus

lentus & furens, cùm tibi objecta sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem. Me quidem miseret parietum ipforum, atque tectorum. Quid enim unquam domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more & sanctissimâ disciplinâ ? fuit enim ille vir, P. C. ficut scitis, cùm foris clarus, tum domi admirandus : neque rebus externis magis laudandus, quàm institutis domesticis. Hujus in ædibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinæ sunt. Etsi jam negat. Nolite, nolite quærere. Frugi factus est. Mimam illam suam suas res sibi habere jussit, ex duodecim tabulis : claves ademit, forasque exegit. Quàm porro spectatus civis, quàm probatus : cujus ex omni vita nihil est honestius, quàm quòd cum mima fecit divortium ? At quàm crebrò usurpat, & *Consul*, & *Antonius* ? hoc est dicere, & *Consul*, & impudicissimus : & *Consul*, & homo nequissimus. quid enim est aliud *Antonius* ? nam si dignitas significaretur in nomine, dixisset aliquando, credo, avus tuus, Et *Consul*, & *Antonius*. Nunquam dixit. Dixisset etiam collega meus, patruus tuus ; nisi tu solus es *Antonius*. Sed omitto ea peccata, quæ non sunt earum partium propria, quibus tu *Remp.* vexavisti : ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum : quod natum, conflatum, susceptum operâ tuâ est. Cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines, defuisti. Gustâras civilem sanguinem, vel potiùs exorbueras : fueras in acie *Pharsalicâ* antesignanus : *L. Domitium* nobilissimum & clarissimum virum occideras : multos, qui è prælio effugerant, quos *Cæsar*, ut nonnullos, fortasse servâset, crudelissimè persecutus trucidâras. Quibus rebus tantis, talibus gestis, quid fuit causæ, cur in *Africam Cæsarem* non sequerere,

querere, cùm præsertim belli pars tanta restaret ? Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem, post ejus ex Africâ reditum, obtinuisti ? quò numero fuisti ? cujus tu imperatoris Quæstor fueras, Dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamento (ut ipse dicebas) filius, appellatus es de pecuniâ, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. Primò respondisti planè ferociter : & (nè omnia videar contra te) propemodùm æqua & justa dicebas. A me C. Cæsar pecuniam ? cur potius quàm ego ab illo ? an ille sine me vicit ? at nè potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli : ego leges perniciosas rogavi : ego arma contra Consules, Imperatorésque Populi Rom. contra Senatum populumque Romanum, contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam tuli. Num sibi soli vicit ? quorum facinus est commune, cur non sit eorum præda communis ? Jus postulabas : sed quid ad rem ? plus ille poterat. Itaque excussis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites misit : cùm repentè à te præclara illa tabula prolata, qui risus hominum ? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. Auctionis verò miserabilis aspectus, vestis Pompeij non multa, eaque maculosa : ejusdem quædam argentea vasa collisa, sordidata mancipia : ut doleremus quicquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus. Hanc tamen auctionem hæredes L. Rubrij decreto Cæsaris prohibuerunt. Hærebat nebulo : quò se verteret, non habebat. quin his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sicâ ; de quo Cæsar in Senatu, apertè in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam

spaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Nè tum quidem sequeris. Tam bonus gladiator rudem tam citò accepisti? Hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? Profectus est tandem aliquando in Hispaniam: sed tutò, ut ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? aut non suscipienda fuit ista causa, Antoni; aut cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. Ter depugnavit Cæsar cum civibus; in Thessaliâ, Africâ, Hispaniâ. Omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hispaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo iudicio quæris, nollem: sed tamen consilium à primo reprehendendum, laudanda constantia. Tu verò quis es? Cn. Pompeij liberi primum patriam repetebant. Esto: fuerit partium hæc causa communis. Repetebant præterea deos patrios, aras, focos, larem suum familiarem, in quâ tu invaseras. Hæc cum repeterent armis ij, quorum erant legibus (etsi in rebus iniquissimis quiri potest esse æqui?) tamen erat æquissimum contra Cn. Pompeij liberos Cn. Pompeij pugnare sectorem. An tu Narbone mensas hospitum convomeres, Dolabella pro te in Hispaniâ dimicaret? qui verò Narbone reditus? & tamen quærebat, cur ego ex ipso cursu tam subitò revertissem. Expo-fui nuper, P. C. causam reditûs mei. Volui, si possem, etiam ante Calendas Jan. prodesse Reip. nam quod quærebas, quomodo redissem; primum luce, non tenebris: deinde cum calceis, & toga, nullis nec gallicis, nec lacernâ. At etiam aspicias me, & quidem, ut videris, iratus. Næ tu jam mecum in gratiam redeas, si scias, quàm me pudeat nequitiae tuæ, cujus te ipsum non pudet. Ex omnibus omnium flagitiis nullum turpius vidi, nullum

nullum audiui. qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum consulatum peteres, vel potius rogares, per munic ipia coloniasque Galliæ, à qua nos tum, cum Consulatus petebatur, non rogabatur, petere Consulatum solebamus, cum gallicis & lacernâ cucurristi. At videte levitatem hominis. Cùm horâ diei decimâ ferè ad Saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponulâ, atque ibi se occultans, perpotavit ad vesperum : inde cisio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor, *Quis tu ?* A Marco tabellarius. Confestim ad eam, cujus causâ venerat, deducitur, eique epistolam tradit. quam cùm illa legeret flens (erat enim amatorie scripta : caput autem literarum, sibi cum illa mimâ posthac nihil futurum : omnem se amorem abjecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cùm mulier fleret uberius ; homo misericors ferre non potuit : caput aperuit ; in collum invasit. O hominem nequam ! (quid enim aliud dicam ? magis propriè nihil possum dicere) ergò ut te catamitum, nec opinatò cùm ostendisses, præter spem mulier aspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbâsti ? Et domi quidem causam amoris habuisti ; foris etiam turpiorem, nè L. Plancus prædes tuos venderet. Productus autem in concionem à Tribuno pleb. cùm respondisses, te rei tuæ causâ venisse, populum in te dicacem etiam reddidisti. Sed nimis multa de nugis. Ad majora veniamus. Cæsari ex Hispaniâ redeunti obviam longissimè processisti : celeriter isti, & redisti, ut cognosceret te, si minùs fortem, attamen strenuum. Factus es ei rursus nescio quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Cæsar : quem planè perditum ære alieno egentemque, si eundem nequam hominem audacemque

cognoverat, hunc in familiaritatem libentissimè recipiebat. His igitur rebus præclarè commendatus, iussus es renunciari Consul, & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabellâ, qui tum est impulsus, inductus, elusus. Quâ in re quantâ fuerit uterque vestrûm perfidiâ in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum & receptum intervertit, ad seque transtulit: tu ejus perfidiæ voluntatem tuam adscripsisti. Veniunt Calendæ Jan. cogimur in Senatum: investus est copiosius multo in istum & paratius Dolabella, quàm nunc ego. Hic autem iratus, quæ dixit, dii boni? Cum primum Cæsar ostendisset, se, prius quam proficisceretur, Dolabellam Consulem esse iussurum (quem negant Regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret) sed cum Cæsar ita dixisset, tum hic bonus Augur, eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire, vel vitare, posset; idque se facturum esse asseveravit. In quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. Quid enim? istuc, quod te sacerdotij jure facere posse dixisti, si Augur non esses, & Consul esses, minùs facere potuisses? Vide nè etiam facilius. nos enim nuntiationem solum habemus; Consules & reliqui magistratus etiam spectionem. Esto: hoc imperitè (nec enim ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam. Multis antè mentibus in Senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibiturum auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit. Quisquàmne divinare potest, quid vitij in auspiciis futurum sit, nisi qui de cælo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges, &, si quis servavit, non habitis comitiis, sed prius quam habeantur, debet nunciare. Verum implicata inscitia impudentiâ est, si nec scit quod

quod Augurem, nec facit quod pudentem, decet. Atque ex illo die recordamini ejus usque ad Idus Martias Consulatum. Quis unquam apparitor tam humilis, tam abjectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in adversam lecticam inferens, beneficia, quæ venderet, à collegâ petebat. Ecce Dolabellæ comitiorum dies; sortitio prærogativæ; quiescit; renunciatur: tacet; prima classis vocatur; renunciatur: deinde, ut assolet, suffragatum secunda classis vocatur: quæ omnia citius sunt facta, quàm dixi. Confecto negotio bonus Augur (Lælium diceret) *alio die*, inquit. ô impudentiam singularem! quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cælo servâsse dixisti, neque hodie dicis. Id igitur obvênit vitium, quod tu jam Calendis Jan. futurum esse prævideras, & tantò antè prædixeras. Ergò herculè magnâ, ut spero, tuâ potiùs, quam Reip. calamitate ementitus es auspicia: obstrinxisti Pop. Rom. religione. Augur Auguri, Consul Consuli obnunciâsti. Nolo plura, nè acta Dolabellæ videar convellere; quæ necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus Consul Dolabella: rursus, cum voles, salvis auspiciis creatus. si nihil est, cum Augur iis verbis nunciat, quibus tu nunciâsti: confitere te, cum *alio die* dixeris, sobrium non fuisse. Sin est aliqua vis in istis verbis, ea quæ sit, Augur à Collegâ requiro. Sed nè fortè, ex multis rebus gestis M. Antonij, rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat, P. C. apparet esse commotum, sudat, pallet: quidlibet, modò nè nauseet, faciat, quod in porticu Minuciâ fecit. Quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire; ut videam ubi Rhetoris tanta merces, ubi campus

Leontinus appareat. Sedebat in rostris collega tuus, amictus togâ purpureâ, in fellâ aureâ coronatus : adscendis : accedis ad fellam : (itâ eras Lupercus, ut te esse Consulem meminisse deberes) Diadema ostendis : gemitus toto foro. Unde diadema ? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi : ille cum plausu rejiciebat. Tu ergò unus, scelerate, inventus es, qui, cum auctor regni esses, eum, quem collegam habebas, dominum habere velles : & idem tentares, quid Populus Rom. ferre & pati posset. At etiam misericordiam captabas : supplex te ad pedes abjiciebas : quid petens ? ut fervires ? tibi uni peteres, qui itâ à puero vixeras, ut omnia paterere, ut facile servires : à nobis populoque Rom. mandatum id certè non habebas. ô præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus ! quid hoc turpius ? quid foedius ? quid suppliciiis omnibus dignius ? num expectas dum te stimulis fodiam ? hæc te, si ullam partem habes sensûs, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor nè imminuam summorum virorum gloriam : dicam tamen dolore commotus : quid indignius, quàm vivere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur jure interfectum esse, qui abjecerit ? At etiam inscribi jussit in fastis, ad Lupercalia, *C. Cæsari, Dictatori perpetuo, M. Antonium Consulem, populi jussu, regnum detulisse, Cæsarem uti noluisse*. Jam jam minimè miror, te otium perturbare : Non modò urbem odisse, sed etiam lucem : Cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem, vivere. Ubi enim tu in pace consistes ? qui locus tibi in legibus & in judiciis esse potest, quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti ? Ideone L. Tarquinius exactus ?

exactus ? Sp. Cassius, 'Sp. Melius, M. Manlius necati, ut multis post seculis, à M. Antonio, quod fas non est, Rex Romæ constitueretur ? Sed ad auspicia redeamus. De quibus rebus Idibus Martiis fuit in Senatu Cæsar acturus ; quæro tum tu quid egisses ? Audiebam quidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. Sustulit illum diem fortuna Populi Romani : num etiam tuum de auspiciis iudicium interitus Cæsaris sustulit ? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingressa erat oratio, prævertendum est. Quæ tua fuga ? quæ formido præclaro illo die ? quæ propter conscientiam scelerum desperatio vitæ ? cum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te, si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te domum recepisti ? ô mea frustra semper verissima auguria rerum futurarum ! dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam Rempub. te adhortarer ; quoad metueres, omnia te promissurum : simul ac timere desiisses, similem te futurum tui. Itaque cum ceteri Consulares irent & redirent, in sententiâ mansi : neque te illo die, neque postero vidi : neque ullam societatem optimis civibus cum importunissimo hoste foedere ullo confirmari posse credidi. Post diem tertium veni in ædem Telluris, & quidem invitus, cum omnes aditus armati obsiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit ? quanquam mihi subito inimicus exstitisti, tamen me tui misereret, quod tibi invideris. Qui tu vir, dii immortales ! & quantus fuisses, si illius diei mentem servare potuisses ? pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem [M. Antonij filium] M. Bambalionis nepotem. Quanquam te bonum timor faciebat, non diuturni Magister officij : im-

probum fecit ea, quæ, dum timor abest, à te non discedit, audacia. Etsi tum, cùm optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri Tyranni, si illud funus fuit, sceleratissimè præfuisi. Tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio : tu, tu, inquam, illas faces incendiisti, & eas, quibus semiustulatus ille est, & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagavit. Tu illos impetus perditorum hominum, & ex maximâ parte servorum, quos nos vi manûque repulimus, in nostras domos immisisti. Idem tamen, quasi fuligine abstersâ, reliquis diebus in Capitolio præclara Senatûs consulta fecisti ; nè qua post Idus Martias immunitatis tabula, nève cujus beneficij figeretur. Meministi ipse de exsulibus : scis de immunitate quid dixeris. Optimum verò, quod Dictaturæ nomen in perpetuum de Repub. sustulisti. qui quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut ejus omnem, propter proximum Dictatorem, tolleres metum. Constituta Resp. videbatur aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur fefellit ? aut num diutius sui potuit esse dissimilis ? inspectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur : neque solum singulis veniebant immunitates, sed etiam populis universis. civitas non jam sigillatim, sed provinciis totis, dabatur. Itaque si hæc manent, quæ stante Rep. manere non possunt, provincias universas, P. C. perdidistis ; neque vectigalia solum, sed etiam imperium populi Rom. hujus domesticis nundinis diminutum est. Ubi est septies millies sestertiûm, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, patebat ? funestæ illius quidem pecuniæ ; sed tamen, si iis, quorum erat, non redderetur, quæ nos à tributis posset vindicare. Tu autem H. S. quadringenties, quod Idibus

bus Martiis debuisti, quonam modo ante Calendas Apriles debere defuisti? [quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar?] sunt ea quidem innumerabilia, quæ à diversis emebantur non insciente te: sed unum egregium de Rege Deiotaro, Populo Rom. amicissimo, decretum in Capitolio fixum: quo proposito nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. Quis enim cuiquam inimicior, quam Deiotaro Cæsar? æquè atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus Rempub. Populi Rom. caram esse sentiebat. Igitur, à quo vivo, nec præsens, nec absens rex Deiotarus quicquam æqui boni impetravit, apud mortuum factus est gratosus. Compellârat hospitem præsens, computârat, pecuniam imperârat, in ejus tetrarchiam unum ex Græcis comitibus suis collocârat: Armeniam abstulerat à Senatu datam. Hæc vivus eripuit, reddidit mortuus; at quibus verbis? modò æquum sibi videri, modò non iniquum. Mira verborum complexio. at ille nunquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quicquam sibi, quod nos pro illo postularem, æquum dixit videri. Syngrapha H. S. centies per legatos viros bonos, sed timidos & imperitos, sine nostrâ, sine reliquorum hospitem Regis sententiâ, facta in gynæceo: quo in loco plurimæ res venierunt & veniunt. Quâ ex syngraphâ quid sis acturus meditare censeo. Rex enim ipse suâ sponte, nullis commentariis Cæsaris, simul atque auditiv ejus interitum, suo Marte res suas recuperavit. Sciebat homo sapiens, jus semper hoc fuisse, ut quæ Tyranni eripuissent, ea, Tyrannis interfectis, ij, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur Jureconsultus, nè iste quidem, qui tibi uni est Jureconsultus, per quem hæc agis, ex

istâ syngrophâ deberi dicit pro iis rebus, quæ erant ante syngropham recuperatæ. Non enim à te emit: sed priùs, quàm tu suum sibi venderes, ipse possedit. Ille vir fuit; nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palam venditent. Itaque tanti acervi numerorum apud istum construuntur, ut jam appendantur, non numerentur, pecuniæ. At quàm cæca avaritia est! nuper fixa tabula est, quâ civitates locupletissimæ Cretensium vestigalibus liberantur: statuiturque, nè post M. Brutum Proconsulem sit Creta provincia. Tu mentis es compos? tu non constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cùm Creta nihil ad Brutum, Cæsare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (nè nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidistis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor. Et de exsulibus legem, quam fixisti, Cæsar tulit? nullius infector calamitatem: tantum queror, primùm eorum reditus inquinatos, quorum causam dissimilem Cæsar judicaverit: deinde nescio cur reliquis idem non tribuas: neque enim plus quàm tres, aut quatuor reliqui sunt, qui in simili calamitate fuerint, cur tuâ misericordiâ simili non fruuntur? cur eos habes in loco patruï? de quo ferre, cùm de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad Censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparâsti, quæ & risus hominum & querelas moveret. Cur autem ea comitia non habuisti? an quia Tribunus plebis sinistrum fulmen nunciabat? cùm tua quid interest, nulla auspicia sunt: cùm tuorum, tum sis religiosus? quid? eundem in Septemvîratu
nonne

nonne destituiſti? intervenit enim. quid metuisti? credo, ne salvo capite negare non posses. Omnibus eum contumeliis onerâsti, quem patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas. Filiam ejus, sororem tuam, ejecisti, aliâ conditione quæſitâ, & ante perſpectâ. non est ſatis: probri inſimulâſti pudiciſſimam ſcœminam: quid est, quod addi poſſit? contentus eo non fuiſti. frequentiſſimo Senatu Calendis Jan. ſedente patruo, hanc tibi eſſe cum Dolabellâ odij cauſam auſus es dicere, quod ab eo ſorori, & uxori tuæ, ſtuprum oblatum eſſe comperiſſes. Quis interpretari poteſt, impudentiôrne, qui in Senatu; an improbiôr, qui in Dolabellam; an impuriôr, qui patre audiente; an crudeliôr, qui in illam miſeram tam ſpurcè, tam impiè, dixeris? Sed ad chirographa redeamus. Quæ fuit tua cognitio? acta enim Cæſaris pacis cauſâ confirmata ſunt à Senatu: quæ quidem Cæſar egiſſet, non ea, quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet Antonius. Unde iſta erumpunt? quo auctore proferuntur? ſi ſunt falſa, cur probantur? ſi vera, cur veneunt? At ſic placuerat, ut ex Calendis Juniis de Cæſaris actis cum concilio cognosceretis. Quod fuit concilium? quem unquam advocâſti? quas Calendas Junias exſpectâſti? an eas, ad quas te, peragratis veteranorum coloniis, ſtipatum armis retuliſti? ô præclaram illam percuſſationem tuam menſe Aprili atque Maio, tum, cùm etiam Capuam coloniam deducere conatus es! quemadmodum illinc abieris, vel potiùs penè non abieris, ſcimus: cui tu urbi minitaris. Utinam conere, ut aliquando illud *penè* tollatur. At quam nobilis eſt tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furioſam vinolentiam tuam proferam? tua iſta detrimenta ſunt, illa noſtra. Agrum Campanum, qui cùm de vectigalibus eximebatur, ut

militibus daretur, tamen infligi magnum Reip. vulnus putabamus : hunc tu compransoribus tuis & collusoribus dividebas, mimos dico, & mimas, in agro, P. C. Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino ? quandoquidem hæ quondam arationes Campana & Leontina in Populi Rom. patrimonio grandi fœnore & fructuosæ ferebantur. Medico tria millia jugerum, quasi te sanum fecisset : Rhetori duo, quasi disertum facere potuisset. Sed ad iter, Italiamque redeamus. Deduxisti coloniam Casilinum, quò Cæsar antè deduxerat. Consuluiſti me per literas de Capuâ tu quidem (sed idem de Casilino respondiſſem) poſſeſſe ubi colonia eſſet, eò coloniam novam jure deducere ? negavi in eam coloniam, quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſſet incolumis, coloniam novam jure deduci : colonos novos adſcribi poſſe, reſcripſi : tu autem inſolentiâ elatus, omni auſpiciorum jure turbato, Caſilinum coloniam deduxiſti, quo erat paucis annis antè deducta, ut vexillum tolleres, & aratrum circumduceres ; cujus quidem vomere portam Capuæ penè perſtrinxiſti, ut florentis coloniæ territorium minueretur. Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis ſanctiſſimi atque integerrimi viri fundum Caſſinatem. quo jure ? quo ore ? eodem, inquires, quo in hæredum L. Rubrij, quo in hæredum L. Turſelij prædia, quo in reliquas innumerabiles poſſeſſiones. & ſi ab haſtâ, valeat haſta, valeant tabulæ, modò Cæſaris, non tuæ : quibus debuisti, non quibus tu te liberaviſti. Varronis quidem Caſſinatem fundum quis veniſſe dicit ? quis haſtam iſtius venditionis vidit ? quis vocem præconis audivit ? miſiſſe te dicis Alexandriam, qui emeret à Cæſare. ipſum enim exſpectare magnum fuit. Quis verò audivit unquam (nullius autem ſalus e uræ pluribus
fuit

fuit) de fortunis Varronis rem ullam esse detractam ? Quod si etiam scripsit ad te Cæsar, ut redderes ; quid satis potest dici de tantâ impudentiâ ? Remove gladios illos parumper, quos videmus : jam intelliges aliam causam esse hastæ Cæsaris, aliam confidentiæ & temeritatis tuæ. Non enim te dominus modò illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes, procurator arcebit. At quàm multos dies in eâ villâ turpissimè es perbacchatus ? ab horâ tertiâ bibebatur, ludebatur, vomebatur. O testa ipsa misera, *quàm dispari domino* ! quanquam quomodo iste dominus ? sed tamen quàm à dispari tenebantur ! Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium. Quæ in illâ villâ antea dicebantur ? quæ cogitabantur ? quæ literis mandabantur ? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrinæ. At verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum : natabant pavimenta vino : madebant parietes : ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter matres-familias versabantur. Casilino salutatum veniebant, Aquino, Interamnâ : admissus est nemo. jure id quidem. In homine enim turpissimo obsolebant dignitatis insignia. Cùm inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit (ut est frequens municipium) magna sanè multitudo. at ille opertâ lecticâ latus est per oppidum, ut mortuus. Stultè Aquinates : sed tamen in viâ habitabant. quid Anagnini ? qui, cùm essent devij, obviam ei descenderunt, ut iustum, tanquam si esset Consul, salutarent. Incredibile dictu est : tamen inter omnes constabat, neminem esse resalutatum : præsertim, cum duos secum Anagninos haberet, Mustelam, & Laconem : quorum alter gladium est princeps,

alter poculorum. Quid ego illas istius minas contumeliâsque commemorem, quibus invecus est in Sidicinos? vexavit Puteolanos, quod C. Cassium, quod Brutos patronos, adoptâssent; magno quidem iudicio, studio, benevolentia, caritate, non ut te, ut Basilum, vi & armis, & alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modò esse illorum cliens. Interea, dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit, cum illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro evertit? quâ re tibi nunciâtâ, ut constabat inter eos, qui unâ fuerunt, concidisti. Quid evenerit postea, nescio. Metum credo valuisse, & arma. Collegam quidem de cælo detraxisti: effecisti que non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certè, ut dissimilis esset sui. Qui verò reditus inde Romam? quæ perturbatio totius urbis? Memineramus Cinnam nimis potentem; Syllam postea dominantem, modò Cæsarem regnantem videramus. erant fortasse gladij, sed ij absconditi, nec ita multi. ista verò quæ & quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladiis sequuntur scutati milites: scutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, P. C. consuetudine obduruimus. Calendis Juniis cum in Senatum, ut erat constitutum, venire vellemus, metu perterriti repentè diffugimus. At iste, qui Senatu non egeret, neque desideravit quenquam, & potiùs discessu nostro lætatus est, statim illa mirabilia facinora effecit. qui chirographa Cæsaris defendisset, lucri sui causâ, is leges Cæsaris, easque præclaras, ut Rempub. concutere posset, evertit. Numerum annorum provinciis prorogavit: Idemque, cum actorum Cæsaris defensor esse deberet, & in publicis & in privatis rebus acta Cæsaris rescidit. In publicis actis nihil est lege gravius: in privatis firmissimum est testamentum. Leges alias

alias sine promulgatione sustulit : alias, ut tolleret promulgatas, promulgavit. Testamentum irritum fecit : quod etiam infimis civibus semper obtentum est. Signa, tabulas, quas populo Cæsar unà cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeij deportavit, partim in villam Scipionis. Et tu in Cæsaris memoriâ diligens ? tu illum amas mortuum ? quem is majorem honorem consecutus erat, quàm ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem ? est ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Julio M. Antonius. Quid igitur cessas ? cur non inaugurare ? fume diem : vide, qui te inauguret : collegæ fumus : nemo negabit. O detestabilem hominem, sive quòd Tyranni sacerdos es, sive quòd mortui ! Quæro deinceps, num hodiernus dies qui sit, ignores ? nescis, heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse ? te ipsum autem ad populum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur ? cur non fumus prætextati ? cur honorem Cæsari tuâ lege datum deferi patimur ? an supplicationes addendo diem contaminari passus es, pulvinaria noluiisti ? aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserva. Quæres, placeatne mihi pulvinar esse, fastigium, flaminem ? mihi verò nihil istorum placet. Sed tu, qui acta Cæsaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures ? nisi fortè vis fateri, te omnia quæstu tuo, non illius dignitate, metiri. Quid ad hæc tandem ? exspecto enim eloquentiam tuam. Disertissimum cognovi avum tuum : at te etiam apertiore in dicendo. Ille nunquam nudus est concionatus : tuum hominis simplicis pectus vidimus. Respondebisne ad hæc ? aut omninò hiscere audebis ? ecquid reperies ex tam longa oratione meâ, cui te respondere posse confidas ?

Sed

Sed præterita omittamus. Hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. Cur armatorum coronâ Senatus septus est? cur me tui satellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non patent? cur homines omnium gentium, maximè barbaros, Ityreos, cum sagittis deducis in forum? Præsidii sui causâ se facere dicit. Nonne igitur millies perire est melius, quàm in suâ civitate sine armatorum præsidio non posse vivere? Sed nullum est istuc, mihi crede, præsidium. Caritate & benevolentia civium septum oportet esse, non armis. Eripiet, extorquebit tibi ista Populus Rom. utinam salvis nobis! sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis consiliis uteris, non potes esse, mihi crede, diuturnus. Etenim ista tua minimè avara conjux, quam ego sine contumeliâ describo, nimum debet diu Populo Rom. pensionem tertiam. Habet Populus Rom. ad quos gubernacula Reipub. deferat: qui ubicunque terrarum sunt, ibi est omne Reipub. præsidium, vel potius ipsa Resp. quæ se adhuc tantummodo ulta est, nondum recuperavit. Habet quidem certè Respub. adolescentes nobilissimos, paratos defensores. Quam volent, illi cedant, otio consulentes; tamen à Rep. revocabuntur. Et nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. Sed inter pacem & servitutem plurimum interest. *Pax est tranquilla libertas: servitus, malorum omnium postremum, non modo bello, sed morte etiam repellendum.* Quòd si se ipsos illi nostri liberatores è conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt. illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus; qui tamen Rex fuit, cum esse Romæ Regem liceret. Spurius Cassius, Melius, M. Manlius prop-

ter suspicionem regni appetendi sunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, sed in regnantem, impetum fecerunt. Quod cum ipsum factum per se præclarum atque divinum est, tum expositum ad imitandum: præsertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quæ vix cælo capi posse videatur. Etsi enim satis in ipsâ conscientiâ pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo Dictaturam iustulisti: pone ante oculos lætitiâ Senatûs populique Romani: confer cum hac nummatione tuâ tuorumque; tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum intersit. Sed nimirum, ut quidam morbo aliquo & sensû stupore suavitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustatum non habent. Sed si te laus allicere ad rectè faciendum non potest; nè metus quidem à foedissimis factis potest avocare? Judicia non metuis: si propter innocentiam, laudo: si propter vim, non intelligis ei, qui isto modo iudicia non timeat, quid timendum sit. Quòd si non metuis viros fortes, egregiosque cives, quòd à corpore tuo prohibentur armis: tui te, mihi crede, diutiùs non ferent. Quæ est autem vita, dies & noctes timere à suis? nisi verò majoribus habes beneficiis obligatos, quàm ille quosdam habuit ex iis, à quibus est interfectus. An tu es ullâ re cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literæ, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamvis Reipub. calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare meditatus, magno labore, magnis periculis, quod cogitaverat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis, epulis multitudinem imperitam delenierat: suos præmiis, adversarios clementiæ specie, devinxerat.

erat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati, partim metu, partim patientiâ, consuetudinem serviendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum: cæteris verò rebus nullo modo es comparandus. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo Reipub. sunt iniusta, hoc tamen boni est, quòd didicit jam Populus Rom. quantum cuique crederet, quibus se committeret, à quibus caveret. Hæc igitur non cogitas? nec intelligis fatis esse viris fortibus didicisse, quàm sit re pulchrum, beneficio gratum, famâ gloriosum, Tyrannum occidere? an, cum illum homines non tulerint, te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas expectabitur. Respice, quæso, aliquando Rempub. M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum vivas, considera: mecum, ut voles, cum Repub. redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris: ego de me ipso profitebor. Defendi Rempub. adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. Quinetiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte meâ libertas civitatis potest; ut aliquando dolor Populi Rom. pariat, quod jamdiu parturit. Etenim si abhinc annos prope viginti hoc ipso in templo negavi, posse mortem immaturam esse Consulari, quanto veriùs nunc negabo seni? Mihi verò, P. C. jam etiam optanda mors est perfuncto rebus iis, quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modò hæc opto: unum, ut moriens Populum Rom. liberum relinquam: hoc mihi majus à diis immortalibus dari nihil potest: alterum, ut ità cuique eveniat, ut de Rep. quisque mereatur.

O R A T I O XI.

Quæ est pro

L E G E M A N I L I A.

Jac. Omphali ARGUMENTUM.

Quum Mithridates, Ponti Rex, atrox & maximum bellum universo nomini Romano inferret, anno urbis conditæ DCLXII, quo tempore primum dissidium civile in Romani populi viscera gliscebatur: eum Sylla primum magnis cladibus affectum oppressit. Conversum deinde, ac majoribus quàm ante copiis, adeoque totius regni sui mole, ceu quadam diluvie, totum penè orientem ac septentrionem invadentem, L. Lucullus incredibili superavit virtute: confecturus bellum universum, nisi militum suorum imperium omne detrectantium virtute destitutus, aut a Senatu in urbem fuisset revocatus. Scæviente interea Mithridate, ac impune grassante, C. Manilius Tribunus plebis legem tulit, ut Phrygia, Lycæonia, Galatia, Cappadocia, ac cæteræ Provinciæ, quas antè Lucullus obtinuit, cum exercitu & navali bello Cn. Pompeio mandarentur. Hâc lege, quoniam Pompeij potentia, quæ multis formidolosa jam erat, nimium augeri, libertas publica unius hominis arbitrio occupari, & Lucullus suâ quasi victoriâ

158 ORATIO pro Lege Manilia.

viatoriâ ac triumphî gloriâ privari videbatur : Hortensius & Q. Catulus, viri Consulares, legis promulgationi intercedere conabantur, cæteris metu plebis conticentibus. Contra horum sententiâs Cicero mirè perorat, Magnum Pompeium non humanis, sed divinis laudibus, extollendo, & nomen ejus a quatuor imperatori necessariis commendando : scientiâ videlicet rei militaris, virtute, auctoritate, felicitate. Quas res summas esse in Pompeio demonstrat. Et arguit etiam pro Gabinio : ut detur Legatus Pompeio, & exquisitis rationibus, divinâ penè ac cælesti eloquentiâ, contraria argumenta confutat.

Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites ! tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maximè patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Nam cùm antea per ætatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem ; statuerémque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industriâ, afferri oportere ; omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Ità neque hic locus vacuus unquam fuit ab iis, qui vestram causam defenderent ; & meus labor in privatorum periculis castè integrèque versatus, ex vestro judicio, fructum est amplissimum consecutus. Nam cùm præter dilationem comitiorum ter Prætor primus centuriis cunctis renunciatus sum ; facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præscriberetis. Nunc cùm & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis ; & ad agendum facultatis

tatis tantum, quantum homini vigilanti ex forenſi uſu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afſerre : certè & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiffimùm, qui ei quoque rei fructum ſuo iudicio tribuendum eſſe cenſuerunt. Atque illud imprimis mihi lætandum jure eſſe video, quod in hac inſolitâ mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſa talis oblata eſt, in quâ oratio nemini deeſſe poteſt. dicendum eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari eximiâque virtute. Hujus autem orationis difficilior eſt exitum, quàm principium, invenire. Itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo querendus eſt. Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur : Bellum grave & periculoſum veſtris veſtigalibus, atque fociis, à duobus potentiffimis regibus inferitur, Mithridate, & Tigrane : quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis honeſtiſſimis viris afferuntur ex Aſiâ quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in veſtris veſtigalibus exercendis occupatæ ; qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſam reipub. periculâque rerum ſuarum detulerunt : Bithyniæ, quæ nunc veſtra provincia eſt, vicos exuſtos eſſe complures : regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris veſtigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate : Lucullam, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere : huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum : unum ab omnibus fociis & civibus ad id bellum imperatorem depoſci atque expeti ; eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem. Cauſa quæ ſit videtis : nunc quid agendum ſit, conſiderate. Primùm mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum
de

de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim ejusmodi, quod maximè vestros animos excitare atque inflammare debet: in quo agitur Populi Romani gloria, quæ vobis à majoribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro quâ multa majores vestri magna & gravia bella gesserunt: aguntur certissima Populi Romani vestigalia & maxima; quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli, requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus est, & à vobis, & ab imperatoribus reipub. consulendum. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atque avidi laudis, fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus jam infedit, atque inveteravit in Populi Romani nomine: quòd is, qui uno die, totâ Asia tot in civitatibus, uno nuncio, atque unâ literarum significatione, cives Romanos necandos trucidandósque denotavit, non modo adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit; sed ab illo tempore annum jam tertium & vigesimum regnat; & ità regnat, ut è non Ponto neque Cappadociæ latebris occultare velit; sed emergere è patrio regno, atque in vestris vestigalibus, hoc est, in Asiæ luce, versari. Etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo insignia victoriæ, non victoriam, reportarent. Triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Muræna de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores; sed ita triumphârunt, ut ille pulsus superatusque regnaret. Verum tamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quòd egerunt: venia danda, quòd reliquerunt: propterea quòd ab eo bello Sullam in Italiam respublica, Murænam Sulla revocavit. Mithridates autem omne reliquum

quum tempus, non ad oblivionem veteris belli, sed ad comparationem novi, contulit. Qui postea quàm maximas ædificâsset ornâssetque classes, exercitusque permagnos, quibuscumque ex gentibus potuisset, comparâsset, & se Bosphoranis finitimis suis bellum inferre simulâsset; usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disjunctissimis, maximèque diversis, uno consilio, à binis hostium copiis bellum terrâ marique gereretur, vos ancipiti contentione distracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius partis periculûm, Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompeij divino consilio, ac singulari virtute depulsum est: in alterâ parte ita res à Lucullo summo viro est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna atque præclara, non felicitati ejus, sed virtuti; hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione nostrâ, neque falsa afficta esse videatur. Sed pro vestri imperij dignitate atque gloriâ, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte quem vobis animum suscipiendum putetis. Majores vestri sæpe, mercatoribus ac navicatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos, tot civium Romanorum millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? legati quòd erant appellati superbiùs, Corinthum patres vestri, totius Græciæ lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem inultum esse patiemini, qui legatum P. Romani Consularem, vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit? illi libertatem civium Romanorum immi-

nutam

nutam non tulerunt : vos vitam ereptam negligetis ? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt : vos legatum populi Romani omni supplicio interfectum, inultum relinquetis ? Videte nè, ut illis pulcherrimum fuit tantam vobis imperij gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conservare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum ac discrimen vocatur ? Regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Romani atque amicus : imminent duo reges toti Asiæ, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris fociis atque amicis : civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Græcia, vestrum auxilium exspectare propter periculi magnitudinem coguntur : imperatorem à vobis certum deprecari, cum præsertim vos alium miseritis, neque audent, neque se id facere, summo sine periculo, posse arbitrantur. vident & sentiunt hoc idem, quod & vos, unum virum esse, in quo summa sint omnia, & eum prope esse, quo etiam carent ægrius : cujus adventu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt ac retardatos. Hi vos, quoniam liberè loqui non licet, tacitè rogant, ut se quoque, sicut cæterarum provinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis : atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd ejusmodi in provinciam homines cum imperio misimus, ut, etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præsentem vident, tantâ temperantiâ, tantâ mansuetudine, tantâ humanitate, ut ij beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare, si propter socios, nullâ ipsi injuriâ lacessiti, majores vestri

Pro Lege MANILIA. 163

vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt; quanto vos studio convenit, injuriis provocatos, sociorum salutem unâ cum imperii vestri dignitate defendere? præsertim cùm de vestris maximis vectigalibus agatur? Nam cæterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia verò tam opima est & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis provincia, Quirites, si ad belli utilitatem & pacis dignitatem sustinere vultis, non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis, est defendenda. Nam cæteris in rebus cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus, non solum adventus mali, sed etiam metus ipse, affert calamitatem. Nam cùm hostium copiarum non longè absunt, etiamsi irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. Ità neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scripturâ vectigal conservari potest. Quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore, amittitur. Quo tandem animo esse existimatis, aut eos qui vectigalia vobis pensitant, aut eos qui exercent atque exigunt; cùm duo reges cum maximis copiis prope adsint? cùm una excursio equitatûs per brevi tempore totius anni vectigal auferre possit: cùm publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus atque custodiis, magno periculo se habere arbitrantur? putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt conservaveritis, non solum (ut antè dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine, liberatos?

Ac

Ac nè illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Romanorum pertinet: quorum vobis, pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honestissimi & ornatissimi, suas rationes, & copias, in illam provinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res & fortunæ curæ vobis esse debent. Etenim si vestigalia nervos esse reipublicæ semper duximus; eum certè ordinem, qui exercet illa, firmiter cæterorum ordinum rectè esse dicemus. Deinde cæteris ex ordinibus homines gnavi & industrii partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis; partim suas & suorum in eâ provinciâ pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere; sapientiæ, videre multorum civium calamitatem à rep. sejunctam esse non posse. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amissa vestigalia postea victoriâ recuperare. Neque enim iidem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem. deinde quod nos eadem Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quidem certè calamitate docti memoriâ retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus, Romæ solutione impeditâ, fidem concidisse. Non enim possunt, unâ in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibere rempub. & mihi credite, id quod ipsi videtis. hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & cohæret: ruere illa non possunt, ut hæc
non

non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republicâ defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici, belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum, non esse ita magnum, ut sit pertimescendum. In quo maximè laborandum est, nè fortè à vobis, quæ diligentissimè providenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro & sapientissimo homini, & magno Imperatori debeat; dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas fuisse, urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam, Cyzicenorum, obsessam esse ab ipso rege maximâ multitudine, & oppugnatam vehementissime; quam L. Lucullus virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberavit. Ab eodem imperatore classem magnam & ornata, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atque depressam: magnas hostium præterea copias multis præliis esse deletas; patefactumque nostris legionibus esse Pontum, qui antè populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopen atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterâsque urbes Ponti & Capadociæ permultas uno aditu atque adventu esse captas: regem spoliatum regno patrio, atque avito, ad alios se reges atque alias gentes supplicem contulisse: atque hæc omnia salvis populi Romani sociis, atque integris vectigalibus, sunt gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita re-

H

peto,

Peto, ut hoc vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtestant legi, atque causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites: non enim hoc sine causâ quæri videtur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: Quam prædicant in fugâ fratris sui membra in iis locis, quâ se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, mœrorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex totâ Asiâ direptas in suum regnum congefferat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. Ità illum in persequendi studio mœror, hos lætitia, retardavit. Hunc in illo timore & fugâ Tigranes rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. Cujus in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatae sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Rom. neque lacessendas bello, neque tentandas, putavit. Erat etiam alia gravis atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causâ, in eas oras nostrum exercitum esse ad ductum. Ità nationes multæ atque magnæ novo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimiam longin-

longinquitate locorum, ac desiderio suorum commovebatur. Hic jam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex iis locis à militibus nostris reditus magis maturus quàm processio longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmârat; & eorum, qui se ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam ferè sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facilè multorum opes alliciant ad misericordiam, maximèque eorum qui aut reges sunt, aut vivunt in regno; quòd regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cùm se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quòd ei præter spem acciderat, ut eam, postea quam pulsus erat, terram unquam attingeret; sed in exercitum vestrum clarum atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites (sicut poëtæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem: quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuncius, sed ex sermone rumor, afferret. Hic in ipso illo malo, gravissimâque belli offensione, L. Lucullus, qui tamen aliquâ ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactus, quòd imperij diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis, partem militum, qui jam stipendiis confecti erant, dimisit: partem Glabroni tradidit. Multa prætereo consultò: sed ea vos conjecturâ perspicite, quantum illud bellum factum putetis; quod jungant reges potentissimi, renovent agitatae nationes, suscipiant integræ gentes, novus imperator vester recipiat, vetere expulso exercitu. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessari-

um, magnitudine periculosum. restat ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium, copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc verò cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modò eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superârit; quæ res est, quæ cujusquam animum in hac causâ dubium facere possit? Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritiæ disciplinâ, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam, profectus est: qui extremâ pueritiâ miles fuit summi imperatoris, ineunte adolescentiâ maximi ipse exercitûs imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit; plura bella gessit, quàm cæteri legerunt; plures provincias confecit, quàm alij concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis; non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis, est traducta? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex civitatibus atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum. varia & diversa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quæ hujus viri scientiam fugere possit. Jam verò vir-

tuti

tuti Cn. Pompeij quæ potest par oratio inveniri ? quid est quod quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre ? Non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgò existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo ; quæ tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sulla hujus virtute & consilio confessus est liberatam : testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis non terrore belli, sed celeritate consilij, explicavit : testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit : testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est : testis est Hispania, quæ sæpissimè plurimos hostes ab hoc superatos prostratosque conspexit : testis est iterum & sæpius Italia, quæ, cum servili bello tætro periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit : quod bellum exspectatione Pompeij attenuatum atque imminutum est ; adventu sublatum ac sepultum : testes verò jam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes ; denique maria omnia tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium, ut tutus esset ? aut tam fuit abditus, ut lateret ? quis navigavit, qui non se aut mortis, aut servitutis periculo committeret ? cum aut hieme, aut referto prædonum mari navigaret ? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam latè divisum, atque dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus

annis ab uno imperatore confici posse? Quam provinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod vestigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio classibus vestris fuistis? quàm multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani, longè à domo bellare, & propugnaculis imperij sociorum fortunas, non sua tecta defendere. Sociis vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse, cum exercitus nostri Brandusio nunquam, nisi summâ hieme, transmiserint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi Romani redempti sint? mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures in prædonum potestatem pervenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesque alias, captas esse commemorem, cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam & spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestate sciatis? An verò ignoratis, portum Cajetæ celeberrimum, atque plenissimum navium, inspectante Prætorè, à prædonibus esse direptum? Ex Miseno autem ejus ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublato? Nam quid ego Ostiense incommodum, atque illam labem atque ignominiam reipub. querar, cum, prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul populi Romani præpositus esset, à prædonibus capta atque oppressa est? Proh dii immortales! tantæne unius hominis incredibilis ac divina virtus tam brevi tempore lucem afferre reipub. potuit, ut vos, qui modò ante ostium Tiberinum classem hostium videbatis, ij nunc nullam intra Oceani

ani ostium prædonum navem esse audiat? atque hæc quâ celeritate gesta sint, quanquam videtis, tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam, aut obeundi negotij, aut consequendi quæstûs studio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus navigavit? qui nondum tempestivo ad navigandum mari, Siciliam adiit, Africam exploravit, in Sardiniam cum classe venit: atque hæc tria frumentaria subsidia reipubl. firmissimis præfidiis classibûsque munivit. Inde se cùm in Italiam recepisset, duabus Hispaniis, & Galliâ Cisalpinâ præfidiis ac navibus confirmatâ, missis item in oram Illyrici maris & in Achaiam, omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis classibus firmissimisque præfidiis adornavit: ipse autem, ut à Brundusio profectus est, undequinquagesimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adjunxit: omnes qui ubique prædones fuerunt, partim capti interfectique sunt, partim unius hujus imperio ac potestati se dediderunt. Idem Cretensisibus, cùm ad eum usque in Pamphyliam legatos deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit, obsidésque imperavit. Ità tantum bellum, tam diuturnum, tam longè latèque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extremâ hieme apparavit, ineunte vere suscepit, mediâ ætate confecit. Est hæc divina atque incredibilis virtus imperatoris. Quid cæteræ, quas paulò antè commemorare cœperam? quantæ atque quàm multæ sunt? non enim solum bellandi virtus in summo atque perfecto imperatore querenda est: sed multæ sunt artes eximiæ, hujus administræ comitesque virtutis. Ac primum quantâ innocentia debent esse imperatores? quantâ

deinde omnibus in rebus temperantiâ ? quantâ fide ? quantâ facilitate ? quanto ingenio ? quantâ humanitate ? Quæ breviter, qualia sint in Cn. Pompeio, consideremus. Summa enim omnia sunt, Quirites ; sed ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese, cognosci atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant centuriatus, atque venierint ? quid hunc hominem magnum aut amplum de republ. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum administrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magistratibus diviserit, aut propter avaritiam Romæ in quæstu reliquerit ? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere videamini, qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui antè de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat ? Itinera, quæ per hosce annos in Italiâ, per agros atque oppida civium Romanorum nostri imperatores fecerunt, recordamini : tum faciliùs statuetis, quid apud exterarum nationes fieri existimetis. Utrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium urbes, an hibernis sociorum civitates esse deletas ? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet : neque severus esse in iudicando, qui alios in se severos esse iudices non vult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur ? jam verò quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac literæ perferuntur, non modò, ut sumptum faciat in militem,

• nemini

nemini vis affertur; sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, non avaritiæ, perfugium majores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt. Age verò, cæteris in rebus quali sit temperantiâ, considerate. Unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardârunt: non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam devocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. postremo, signa & tabulas ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille nè visenda quidem existimavit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cælo delapsum intuentur. Nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hâc quondam abstinentiâ; quod jam nationibus exteris incredibile ac falsò memoriæ proditum videbatur. Nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causâ majores suos tum, cùm hac temperantia magistratus habebamus, servire populo Romano, quam imperare aliis, maluisse. Jam verò ità faciles aditus ad eum privatorum, ità liberæ querimoniæ de aliorum injuriis esse dicuntur; ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Jam quantum consilio, quantum dicendi gravitate & copiâ valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognôstis. Fidem verò ejus inter socios quantam existimari putatis,

quam hostes omnium gentium sanctissimam esse judicârint? Humanitate jam tantâ est, ut difficile dictu sit, utrâ hostes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda, divino quodam consilio natus esse videatur? Et quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis atque imperio militari valet, certè nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minùs famæ, quàm aliquâ certâ ratione commoveri. Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maximè facit auctoritatem, tanta & tam præclara judicia fecistis? An verò ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit, cum universus populus Romanus referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depoposcit? Itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui, quo die à vobis maritimo bello præpositus est imperator, tanta repentè vilitas annonæ ex summâ inopiâ & caritate rei frumentariæ consecuta est, unius hominis spe & nomine, quantam vix ex summâ ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset. Jam
verò

verò acceptâ in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulò antè invitus admonui; cùm socii pertinuisissent, hostium opes animique crevisissent; cùm satis firmum præsidium provincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis, divinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi Romani attulisset. Hujus adventus & Mithridatem insolitâ inflammatum victoriâ continuit, & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ retardavit. Et quisquam dubitabit, quid virtute perfecturus sit, qui tantum auctoritate perfecit? aut quàm facilè imperio atque exercitu socios & vectigalia conservaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit? Age verò, illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi Romani auctoritatem, quòd ex locis tam longinquis, tamque diversis, tam brevi tempore, omnes huic uni se dediderunt? quòd Cretensium legati, cùm in eorum insulâ noster imperator exercitusque esset, ad Cn. Pompeium in ultimas prope terras venerunt, eique se omnes Cretensium civitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompeium legatum usque in Hispaniam misit? eumque Pompeius legatum semper judicavit: ii, quibus semper erat molestum, ad eum potissimum esse missum, speculatorem quàm legatum judicare maluerunt? Potestis igitur jam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis, magnisque vestris judiciis amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exterarum nationes valituram esse existimetis. Reliquum est, ut de felicitate, quam præstare de se ipso nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus, sicut æquum est homini de potestate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo;

Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mandata, atque exercitus esse commissos. Fuit enim profectò quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas benè gerendas, divinitus adjuncta fortuna. De hujus autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: nè aut invisæ diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata, esse videatur. Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terrâ marique, quantæque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatésque obsecundârint. Hoc brevissimè dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui à diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. Quod ut illi proprium ac perpetuum sit, Quirites, cùm communis salutis atque imperii, tum ipsius hominis causâ, sicuti facitis, velle & optare debetis. Quare cum & bellum ità necessarium sit, ut negligi non possit: ità magnum, ut accuratissimè sit administrandum: & cùm ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna; dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod vobis à diis immortalibus oblatum & datum est, in rempublicam conservandam atque amplificandam conferatis? Quòd si Romæ Cn. Pompeius privatus esset hoc tempore; tamen ad tantum bellum is erat deligendus atque

atque mittendus. nunc cùm ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere statim possit; quid expectamus? aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem, cui cætera summâ cum salute reipublicæ commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clarissimus, amantissimus, reip. vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus, Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiant: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac causâ, tamen si cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum & clarissimorum; tamen ommissis auctoritatibus, ipsâ re & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc à me dicta sunt, iidem isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompeium: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsolevit jam ista oratio, re multò magis quàm verbis refutata. Nam tu idem, Q. Hortensi, multa, pro tuâ summâ copiâ, ac singulari facultate dicendi, & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter ornatèque dixisti, cùm is de uno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset; & ex hoc ipso loco permulta idem contra legem verba fecisti. Quid? tum, per deos immortales, si plus apud populum Romanum auctoritas tua, quàm ipsius populi Romani salus & vera causa valuisset; hodie hanc gloriam atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium

perium esse hoc videbatur, cum populi Romani legati, Prætores Quæstoresque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu, & privato & publico, prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem transmarinam, neque publicam, jam obire possemus? Quæ civitas antea unquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis latè quondam mare tenuisse dicitur; non Carthaginiensium, qui permultum classe maritimisque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriam disciplina navalis & gloria remansit: quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parva insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At, herclè, aliquot annos continuos ante legem Gabiniam, ille populus Romanus, cujus usque ad nostram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanerat, magnâ ac multò maximâ parte, non modò utilitatis, sed dignitatis atque imperii, caruit. Nos, quorum majores Antiochum regem classè Persenque superârunt, omnibusque navalibus pugnis Carthaginienses, homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosque vicerunt; ii nullo in loco jam prædonibus pares esse poteramus. Nos quoque, qui ante non modò Italiam tutam habebamus, sed omnes socios in ultimis oris auctoritate nostri imperii salvos præstare poteramus, tum, cum insula Delos, tam procul à nobis in Ægæo mari posita, quò omnes undique cum mercibus atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, sine muro nihil timebat; iidem non modò provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portibus nostris, sed etiam Appiâ jam via carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi Romani in hunc ipsum locum ascendere;
cùm

cùm eum vobis majores vestri exuviis nauticis & classium spoliis ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus Romanus, & cæteros, qui erant in eadem sententiâ, dicere existimavit ea, quæ sentiebatis : sed tamen in salute communi idem populus Romanus dolori suo maluit, quàm auctoritati vestræ, obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus, non modò nos illâ miseriâ ac turpitudine liberavit ; sed etiam effecit, ut aliquando verè videremur omnibus gentibus ac nationibus terrâ marique imperare. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam, anne Pompeio, an utrique (id quod est verius) nè legaretur, A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti ? Utrùm ille, qui postulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non est, qui impetret, cum cæteri ad expilandos socios, diripiendâsque provincias, quos voluerunt, legatos eduxerint ? an ipse, cujus lege salus ac dignitas populo Romano atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ ejus imperatoris, atque ejus exercitûs, qui consilio ipsius atque periculo est constitutus ? An Cn. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latinienfis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris causâ nomino, cùm Tribuni plebis fuissent, anno proximo legati esse potuerunt ? in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabiniâ geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per vos ipse constituit, etiam præcipuo jure esse deberet ? de quo legando spero Consules ad Senatum relatu-ros : qui si dubitabunt, aut gravabuntur, ego me profiteor relaturum : neque me impediet cujusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minùs, fretus vobis, vestrum jus beneficiûmque defendam : neque præter intercessionem, quidquam audiam ; de quâ

quâ (ut arbitror) isti ipsi qui minantur, etiam atque etiam, quî id liceat, considerabunt. Meâ quidem sententiâ, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi rerumque gestarum auctor, comes Cn. Pompeio adscribitur; propterea quòd alter uni id bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit; alter delatum susceptumque confecit. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate & sententiâ dicendum esse videatur: qui cùm ex vobis quæreret, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri; cepit magnum suæ virtutis fructum, ac dignitatis, cùm omnes prope unâ voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissimè dissentio, quòd, quò minùs certa est hominum ac minùs diuturna vita, hoc magis respublica, dum per deos immortales licet, frui debet summi homini vitâ atque virtute. At enim nihil novi fiat contra exempla atque instituta majorum. Non dico hoc loco, majores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati, paruisse; semper ad novos casus temporum, novorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense, ab uno imperatore esse confecta; duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maximè minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper itâ vobis patribusque vestris esse visum, ut in uno C. Mario spes imperii poneretur; ut idem cum Jugurthâ, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret. in ipso Cn. Pompeio, in quo novi constitui nihil vult Q. Catulus, quàm multa sint nova,
summa

summa Q. Catuli voluntate, constituta, recordamini. Quid enim tam novum, quàm adolescentulum, privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit: Huic præesse? præfuit: Rem optimè ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quàm homini peradolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in eâ administrandum? Fuit in his Provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africâ maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid verò tam inauditum, quàm equitem Romanum triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modò vidit; sed etiam studio omni visendam putavit. Quid tam inusitatum, quàm ut, cùm duo Consules clarissimi fortissimique essent, eques Romanus ad bellum maximum formidolosissimùmque pro Consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cùm esset non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem privatum pro Consule; L. Philippus dixisse dicitur, non se illum suâ sententiâ pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo reipublicæ benè gerendæ spes constituebatur, ut duorum Consulum munus unius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quàm ut ex Senatusconsulto legibus solutus, Consul antè fieret, quàm ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quàm ut iterum eques Romanus ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc uno homine vidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova, profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum ejusdem dignitatis amplissimorum hominum

minum auctoritate. Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeii dignitate à vobis comprobata semper esse, vestrum ab illis de eodem homine iudicium populique Rom. auctoritatem improbari: præsertim cum jam suo jure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere; propterea quod isti reclamantibus vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bellum prædonum præponeretis. Hoc si vos temerè fecistis, & reip. parum consulistis; rectè isti studia vestra suis consiliis regere conantur. sin autem vos plus tum in republicâ vidistis, vos, his repugnantibus per vosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum, attulistis; aliquando isti principes, & sibi, & cæteris, pop. Rom. universi auctoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa virtus, quæ est in Cn. Pompeio singularis, sed aliæ quoque virtutes animi multæ & magnæ requiruntur. Difficile est, in Asiâ, Ciliciâ, Syriâ, regnisque interiorum nationum, ità versari vestrum imperatorem, ut nihil aliud, quàm de hoste ac de laude cogitet. deinde etiam si qui sunt pudore ac temperantiâ moderatiores, tamen eos esse tales, propter multitudinem cupidorum hominum, nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exterarum nationes, propter eorum, quos ad eas per hos annos cum imperio misimus, injurias ac libidines. Quod enim sanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes jam locupletes ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coràm cum Q. Catulo & Q. Hor-

Q. Hortensio disputarem, summis & clarissimis viris. Noverunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione, contra socios atque amicos? Quæ civitas est in Asia, quæ non modò unius imperatoris, aut legati, sed unius tribuni militum animos ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regiones superare posse videatur; tamen nisi erit idem, qui se à pecuniis sociorum, qui ab eorum conjugibus ac liberis, qui ab auro gazaque regiâ manus, oculos, animum cohibere possit; non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum regiûmque mittatur. Ecquam putatis civitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium, non solùm propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisivit. Videbat enim populus Romanus non locupletari quotannis pecuniâ publicâ, præter paucos; neque nos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis majore affici turpitudine videremur. Nunc quâ cupiditate homines in provincias, quibus jacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur. Quasi verò Cn. Pompeium non cùm suis virtutibus, tum etiam alienis vitiis magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inventus sit, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc causam, Quirites, confirmandam putatis; est vobis auctor vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritissimus, P. Servilius:

vilius ; cujus tantæ res gestæ terrâ marique exstiterunt, ut cùm de bello deliberetis, auctor vobis gravior esse nemo debeat : est C. Cûrio, summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, summo ingenio & prudentiâ præditus : est Cn. Lentulus, in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis : est C. Cassius, integritate, virtute, constantiâ singulari. Quare videte, ut horum auctoritatibus, illorum orationi qui dissentiunt, respondere posse videamur. Quæ cùm ita sint, C. Manili, primùm istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimèque comprobo : deinde te hortor, ut auctore populo Romano maneat in sententiâ ; neve cujusquam vim aut minas pertimescas. Primùm in te satis esse animi constantiæque arbitror : deinde, cùm tantam multitudinem cum tanto studio adesse videamus, quantum nunc iterum in eodem homine præficiendo videmus ; quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus ? Ego autem, quicquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii ; quicquid hoc beneficio populi Romani, atque hac potestate Prætoriâ, quicquid auctoritate, fide, constantiâ possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi & populo Romano polliceor & deferò. testorque omnes deos, & eos maximè, qui huic loco, temploque præsident, qui omnium mentes eorum, qui ad rem publicam adeunt, maximè perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam, neque quò Cn. Pómpeii gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quò mihi ex cujusquam amplitudine, aut præsidia periculis, aut adjumenta honoribus quæram : propterea quod pericula facilè, ut hominem præstare oportet, innocentiam tecti pellemus : honores autem, neque

neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illâ laboriosissimâ ratione vitæ, si vestra voluntas feret, consequemur. Quamobrem, quicquid in hac causa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reipublicæ causâ suscepisse confirmo: tantumque abest ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar, ut multas etiam similtates, partim obscuras, partim apertas, intelligam mihi non necessarias, vobis non inutiles suscepisse. Sed ego, me hoc honore præditum, tantis vestris beneficiis affectum, statui, Quirites, vestram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & salutem provinciarum atque sociorum, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

O R A.

O R A T I O XII.

Quæ est pro

T. ANNIO MILONE.

A R G U M E N T U M.

Titus Annius Milo, civis Romanus, sibi infestissimum, & infelicissimum Romanum civem P. Clodium habuit: multæque inter hos duos altercationes in Republica sæpe fuerunt. Præcipuè vero, cum Milo Consulatum illius anni peteret, cujus anni Præturam P. Clodius adsectabat, adeo irâ & odio motus fuit, ut Milonis competitores modis omnibus, quibus posset, juvaret, ad hoc, ut Milonem repulso, eum Consulatum alij consequerentur. Nam, ut dicit Cicero, non potuit abuti Præturâ, ut cupiebat, Consule inimico suo Milone, qui ejus furores & rabiem compressisset. Itaque summo studio nitebatur, ut Milo eo anno Consul non fieret, quod videns se nullo modo obtinere posse, sed Milonem opinione omnium Consullem esse futurum, statuit, si Ciceroni credimus, Milonem ipsum occidere: & ita res gesta fuit. Clodius enim ex urbe recessit, antequam Milo, & ad quandam suam villam accessit in Albanum, unde vesperi rediens versùs Romam, obviamvit Miloni in via, ibat enim Lanuvium, sive [ut quidam

PRO T. ANNIO MILONE. 187

quidam textus habent] *Lavinium Milo, ad pro-*
dendum ibi Flaminem, nam erat illius loci Dicta-
tor. Et ibat Milo penulatus, in rheda, cum
uxore, ancillis, & pueris. Veniebat Clodius ex-
peditus in equo, cum electa manu virorum. Ita-
que inter eos ante fundum Clodij, in via scilicet
Appia, congressio facta fuit, ut dicit Cicero:
factoque in Milonem impetu à Clodianis, in illo
certamine fuit Clodius interfectus. Ob quam
cædem accusatus est Milo, & à fautoribus Clo-
dij expetuntur ab eo pœnæ debitæ, quia contra
leges hominem interfecit. Milo non negabat occi-
disse: Sed jure se occidisse dicebat. Decevitque
Pompeius, ut de morte Clodij quæreretur. Quare
ab eo ex cunctis ordinibus electi sunt iudices, qui in
hac causa judicarent. Pompeiusque ipse armatis
cohortibus forum complevit, nè fortè in tanto ju-
dicio ulli populares motus consurgerent. Cicero
ergò Milonis amicissimus, inimicissimus Clodij, pro
Milone hanc Orationem habuit insignem atque
notabilem, & summo artificio singularem.

ETSI vereor, iudices, nè turpe sit, pro for-
tissimo viro dicere incipientem, timere; mi-
nimèque deceat, cùm T. Annius [Milo] ipse
magis de reipublicæ salute, quàm de sua, perturbetur,
me ad ejus causam parem animi magnitudinem
afferre non posse: tamen hæc novi judicij nova
forma terret oculos; qui, quocunque inciderint,
veterem consuetudinem fori, & pristinum morem
judiciorum requirunt. Non enim coronâ con-
fessus vester cinctus est, ut solebat: non usitatâ
frequentia stipati sumus. Nam illa præsidia, quæ
pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim col-
locata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid;
ut in foro & in judicio, quanquam præfidiis salu-
taribus

taribus & necessariis septi sumus, tamen, ne non timere quidem sine aliquo timore possumus. Quæ si opposita Miloni putarem, cederem tempori, iudices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recreat & reficit Cn. Pompeii, sapientissimi & iustissimi viri, consilium: qui profectò nec iustitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis iudicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium denunciant: neque solùm, ut quieto, sed etiam, ut magno animo simus, hortantur; neque auxilium modò defensionis meæ, verùm etiam silentium pollicentur. Reliqua vero multitudo, quæ quidem est civium, tota nostra est: Neque eorum quisquam, quos undique intuentes, unde aliqua pars fori aspici potest, & hujus exitum iudicij expectantes videtis, non cùm virtuti Milonis favet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortune hodierno die decertari putat. Unum genus est adversum infestumque nobis, eorum, quos P. Clodij furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesternâ etiam concione incitati sunt, ut vobis voce præirent, quid iudicaretis. quorum clamor, si quis fortè fuerit, admonere vos debet, ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamorésque maximos, pro vestrâ salute, neglexit. Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite. Nam, si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bonè meritis civibus potestas vobis iudicandi fuit; si denique unquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes & bonos cives, quæ vultu & verbis sæpè significassent, re & sententiis

Pro T. ANNIO MILONE. 189

sententiis declararent : hoc profectò tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuatis, utrùm nos, qui semper vestræ auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus ; an diu vexati à perditissimis civibus, aliquando per vos ac vestram fidem, virtutem, sapientiamque recreemur. Quid enim nobis duobus, iudices, laboriosius ? quid magis sollicitum, magis exercitum dici aut fingi potest ? qui spe amplissimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudelissimorum suppliciorum carere non possumus. Et quidem cæteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putavi Miloni esse subeundas, quòd semper pro bonis contra improbos senserat : in iudicio verò, in eo consiliò, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri judicarent, nunquam existimavi spem ullam esse habituros Miloni inimicos, ad ejus non salutem modò exstinguendam, sed eam gloriam per tales viros infringendam, Quanquam in hac causa, iudices, T. Annij Tribunatu, rebusque omnibus pro salute reipublicæ gestis, ad hujus criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni à Clodio esse factas : nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis, multa propter præclara in rempublicam merita, condonetis : nec postulaturi, ut si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potiùs, quàm populi Romani felicitati assignetis : sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint ; tum denique obsecrabo obtestaborque vos, iudices, si cætera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audaciâ telisque vitam ut impune liceat defendere. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ & in Senatu ab inimicis sæpè jactata sunt, & in concione sæpè ab

improbis, & jam paulò antè ab accusatoribus: ut, omni errore sublato, rem planè, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas esse ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in eâ, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri: Qui nondum liberâ civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cùm suâ manu sororem interfectam esse fateretur. An est quisquam, qui hoc ignoret, cùm de homine occiso quærat; aut negari solere omnino esse factum, aut rectè ac jure factum esse defendi? Nisi vero existimatis dementem P. Africanum fuisse, qui, cùm à C. Carbone Tribuno plebis in concione seditiosè interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit, jure cæsum videri. Neque enim posset aut Ahala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me Consule, Senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, iudices, non sine causâ etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi causâ matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divinâ, sed etiam deæ sapientissimæ sententiâ liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo; diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui, si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certè illud est non modò justum, verum etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi Tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris interfectus ab eo est, cui

cui
per
hur
rav
fer
dii
illis
non
acce
puir
doct
ut,
in t
omn
lent
jube
inju
Etfi
ipsa
hom
occi
telun
lo ef
telun
causa
rus
ritis,
re in
inim
dius
licam
tiis f
Quot
quibu
taciti
Senat

PRO T. ANNIO MILONE. 191

cui vim afferebat; facere enim probus adolescens periculose, quàm perpeti turpiter, maluit. Atque hunc ille vir summus scelere solutum periculo liberavit. Insidiatori verò, & latroni, quæ potest afferri injusta nex? Quid comitatus nostri, quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hæc, judices, non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; verùm ex naturâ ipsâ arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus; ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. *Silent enim leges inter arma*, nec se expectari jubent, cùm ei, qui expectare velit, antè injusta pœna luenda sit, quàm justa repetenda. Etsi persapienter, & quodammodo tacitè, dat ipsa lex potestatem defendendi, quæ non modò hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causâ vetat: ut, cùm causa, non telum quæreretur, qui sui defendendi causâ telo esset usus, non hominis occidendi causâ habuisse telum judicaretur. Quapropter hoc maneat in causâ, judices. Non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod oblivisci non potestis, insidiatorem jure interfici posse. Sequitur illud, quod à Milonis inimicis sæpissimè dicitur, Cædem, in quâ P. Claudius occisus est, Senatum judicasse contra rempublicam esse factam. Illam verò Senatus non sententiis suis solùm, sed etiam studiis comprobavit. Quoties enim est illa causa à nobis acta in Senatu? quibus assentionibus universi ordinis? quàm nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentissimo Senatu quatuor, ad summum quinque, sunt inventi,

qui Milonis causam non probarent ? declarant hujus ambusti Tribuni plebis illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiosè criminabatur, cum diceret, Senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potius, quam propter magna in rempublicam merita, mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labores meos nonnullâ apud bonos gratiâ ; appelletur ita sanè, dummodo eâ nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum. Hanc verò quæstionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen Senatus constituendam putavit : erant enim leges, erant quæstiones, vel de cæde, vel de vi : nec tantum mœrorem ac luctum Senatui mors P. Clodij afferebat, ut nova quæstio constitueretur. Cujus enim Senatui de illo incesto stupro judicium decernendi potestas esset erepta ; de ejus interitu, quis potest credere Senatum judicium novum constituendum putasse ? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipsam, contra rempublicam Senatus factam esse decrevit ? quia nulla vis unquam est in liberâ civitate suscepta inter cives non contra rempublicam. Non enim est ulla defensio contra vim unquam optanda ; sed nonnunquam est necessaria. Nisi verò aut ille dies, in quo Tib. Gracchus est cæsus, aut ille, quo Cajus, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiamsi è republicâ, rempublicam tamen non vulnerârunt. Itaque ego ipse decrevi, cum cædem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset, contra rempublicam fecisse : sed, cum inesset in re vis, & insidiæ, crimen judicio reservavi, rem notavi. Quod si per furiosum illum tribunum Senatui, quod sentiebat, perficere licuisset, novam quæstionem nunc nullam haberemus.

Decer-

Dec
mo
tent
cesse
auct
At e
de c
App
fuit.
Quid
stat.
facti,
nisi v
vider
nec v
quâm
Pomp
judica
judica
nam
interi
illud
Public
Domi
atque
vuncu
Caton
Nihil
stio de
urbe
Africa
illata
re ? q
se cupe
tam eff
cani m

Pro T. ANNIO MILONE. 193

Decernebat enim, ut veteribus legibus, tantummodo extra ordinem, quæreretur. Divisa sententia est, postulante nescio quo. Nihil enim necesse est omnium me flagitia proferre. sic reliqua auctoritas Senatûs, emptâ intercessione, sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione suâ & de re, & de causa judicavit. Tulit enim de cæde, quæ in Appiâ viâ facta esset, in quâ P. Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit? nempe, ut quæreretur. Quid porro quærendum est? factûmne sit? at constat. A quo? at paret. vidit etiam in confessione facti, juris tamen defensionem suscipi posse. quod nisi vidisset, posse absolvi eum qui fateretur, cum videret nos fateri; neque quæri unquam jussisset, nec vobis tam salutarem hanc in judicando literam, quàm illam tristem, dedisset. Mihi verò Cn. Pompeius non modò nihil gravius contra Milonem judicasse, sed etiam statuisset videtur, quid vos in judicando spectare oporteret. Nam qui non poenam confessioni, sed defensionem dedit, is causam interitûs quærendam, non interitum putavit. Jam illud dicet ipse profectò, quod suâ sponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit, an tempori. Domi suæ nobilissimus vir, Senatûs propugnator, atque illis quidem temporibus penè patronus, avunculus hujus nostri judicis, fortissimi viri, M. Catonis, Tribunus plebis M. Drusus, occisus est. Nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio decreta à Senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse à nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis esset illata? quis tum non gemit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, ejus ne necessariam quidem expectatam esse mortem? num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est? certè nulla. Quid ita? quia

non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. Interfit inter vitæ dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem poënis teneatur & legibus. nisi fortè magis erit parricida, si quis Consularem patrem, quam si quis humilem necaverit; aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum suorum sit interfectus. Hoc enim sæpe ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non quâ populus uteretur, sed ubi impunè sui posterì latrocinarentur. Itaque in eadem illâ Appiâ viâ, cùm ornatissimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in suis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc ejusdem Appiæ nomen quantas tragoedias excitat? quæ cruentata antea cæde honesti atque innocentis viri filebatur, eadem nunc crebrò usurpatur, posteaquam latronis & parricidæ sanguine imbuta est. Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitenti fida de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit Senatu, caruit publico: januâ se, ac parietibus, non jure legum judiciorumque texit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæstio decreta est? atqui, si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illâ causâ summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatûs: ei viro autem mors parabatur, cujus in vitâ nitebatur salus civitatis: eo porrò reipublicæ tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solum civitas, sed gentes omnes concidissent. Nisi fortè, quia perfecta res non est, non fuit punienda. perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur.

PRO T. ANNIO MILONE. 195

dicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta; sed puniendum certè nihilominus. Quoties ego ipse, judices, ex P. Clodij telis, & ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus si me non vel mea, vel reipublicæ fortuna servâisset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeiam, nosmetipsos, cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa. P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest. Iuguet Senatus: mœretequester ordo: tota civitas confecta senio est: squalent municipia: afficiantur coloniæ; agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant. Non fuit ea profectò causa, judices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quæstionem ferendam: sed homo sapiens, & altâ, & divinâ quâdam mente præditus, multa vidit; fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem. in communi omnium lætitiâ, si etiam ipse gauderet, timuit ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit, sed illud maximè; quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter judicaturos. Itaque delegit è florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque verò, quod nonnulli dictitant, secrevit in iudiciis legendis amicos meos. Neque enim hoc cogitavit vir fortissimus, neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiamsi cupiisset. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ latè patere non possunt, propterea quod consuetudines victus non possunt esse cum multis. sed, si quid possumus, ex eo possumus, quod respublica nos conjunxit cum bonis, ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maximè ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Quod verò te, Cn. Domiti, huic quæstioni præesse maximè voluit, nihil quæsit aliud, nisi

justitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut Consularem necesse esset : credo, quòd principum munus esse ducebat, resistere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati. Ex Consularibus te creavit potissimum. Dederas enim, quàm contemneres populares insanias, jam ab adolescentiâ documenta maxima. Quamobrem, judices (ut aliquando ad causam crimenque veniamus) si neque omnis confessio facti est inusitata ; neque de causâ quidquam nostrâ aliter ac nos vellemus, à Senatu judicatum est ; & lator ipse legis, cùm esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit ; & electi judices, isque præpositus quæstioni, qui hæc justè sapienterque disceptet : reliquum est, judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit : quod quò facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius cùm statuisset omni scelere in præturâ vexare rempubl. videretque ità tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset : qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed & L. Paullum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret ; subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit, non (ut fit) religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, ad evertendam rempublicam, plenum annum atque integrum. Occurrebat ei, mancarn, ac debilem præturam suam futuram, Consule Milone : eum porrò summo consensu populi Romani Consulem fieri videbat. Contulit se ad ejus competitores, sed ità, totam ut petitionem ipse solus, etiam invitis illis, gubernaret : tota ut comitia suis, ut dictitabat, humeris sustineret. convocabat tribus :

Pro T. ANNIO MILONE. 197

tribus : se interponebat : Coloniam novam delectum perditissimorum scribebat civium. Quantò ille plura miscebat, tantò hic magis indies convalescebat. Ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum Consulem, idque intellexit, non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum ; palam agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem. Servos agrestes & barbaros, quibus silvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minimè obscura. Etenim palam dictitabat, Consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Significavit hoc sæpe in Senatu, dixit in concione. Quinetiam Favonio fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe fureret Milone vivo, respondit, triduo illum, ad summum quadriduo, periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cùm sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Cal. Febr. Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quòd erat Dictator Lanuvii Milo ; Româ subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret. atque ità profectus est, ut concionem turbulentam, in quâ ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret : quam nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem cùm in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit : calceos & vestimenta mutavit : paulisper dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est : deinde profectus est id temporis, cùm jam Clodius (siquidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset. Obviam fit ei Clodius, ex-

I 5

peditus,

peditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat ; sine uxore, quod nunquam ferè : cùm hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâisset, cum uxore veheretur in rhedâ penulatus, magno & impedito, & muliebri ac delicato ancillarum puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum : adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rhedâ, rejectâ penulâ, defiluisset, seque acri animo defenderet ; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur ; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui pòst erant ; ex quibus, qui animo fideli in dominum & præsentì fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & revera putarent ; fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsentè domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset. Hæc, sicut exposui, ità gesta sunt, judices : insidiator superatus, vi victa vis, vel potiùs oppressa virtute audacia est. Nihil dico, quid respublica consecrata sit ; nihil quid vos, nihil quid omnes boni : nihil sanè id profit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin unâ rempublicam vosque servaret. Si id jure non posset ; nihil habeo quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possant, à corpore, à capite, à vitâ suâ propulsarent ; non potestis hoc facinus improbum
judicare

PRO T. ANNIO MILONE. 199

judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. Quod si ita putasset; certe optabilius Miloni fuit, dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primum petatum; quam jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit; illud jam in judicium venit, non, occisusne sit, quod fatemur; sed jare, an injuriâ; quod multis antea in causis jam quæsitum est. Insidias factas esse constat: & id est, quod Senatus contra rempublicam factum esse judicavit: ab utro factæ sint, incertum est: de hoc igitur latum est, ut quæreretur. Ità & Senatus rem, non hominem, notavit; & Pompeius de jure, non de facto, quæstionem tulit. Num quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profectò nihil. Si hic illi, ut nè sit impune: si ille huic, tum nos scelere solvamur. Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem, in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, *Cui bono fuerit*, in his personis valeat. etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequabatur, non modò ut Prætor esset non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut, his Consulibus Prætor esset, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè, sperasset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus. Cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si possent, reprimere cuperent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrantur; &, si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam

vetustate audaciam. An verò, iudices, vos soli ignoratis ? vos hospites in hac urbe versamini ? vestrae peregrinantur aures ? neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominandæ sunt, ac non faces urbis, & pestes reipublicæ) fuërit impositurus nobis omnibus, atque inustus ? Exhibe, quæso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse è domo, & ex mediis armis turbâque nocturnâ, tanquam Palladium sustulisse, ut præclarum videlicet munus, atque instrumentum tribunatûs ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Ex aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum omnibus omnia minabatur. movet me quippe lumen curiæ: Quid ? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimicissimum multò crudeliùs etiam punitus es, quàm erat humanitatis meæ postulare ? Tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti domo : tu in publicum ejecisti : tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompâ, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Quam rem etsi necessariò fecisti ; tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certè non debeo. P. Clodii præturam non sine maximo rerum novarum metu proponi, & solutam fore videbâtis, nisi esset is Consul, qui eam auderet possetque confringere. Eum Milonem esse cum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo, se metu, periculo rempublicam liberare ? At nunc P. Clodio remoto, usitatis jam rebus enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. Singularis illa huic una concessa gloria, quæ quotidie augebatur, frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. vos adepti estis, nè quem civem metu-

eretis :

Pro T. ANNIO MILONE. 201

eritis: hic exercitationem virtutis, suffragationem Consulatûs, fontem perennem gloriæ suæ perdidit. Itaque Milonis Consulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari ceptus est. Non modò igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. At valuit odium: fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quàm in Milone; sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat ut odisset, primùm defensoreme salutis meæ, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum; postremò etiam accusatorem suum: reus enim Milonis lege Plotiæ fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius? & in homine injusto, quàm etiam justum esse? Reliquum est, ut jam illum natura ipsius consuetudoque defendant: hunc autem hæc eadem coarguant. Nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergò, judices? cùm mœrentibus vobis urbe cessi, judiciumne timui, non servos, non arma, non vim? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset injusta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat: multam irrogârat: actionem perduellionis intenderat. & mihi, videlicet in causa aut mala, aut mea, non & præclarissima & vestra judicium timendum fuit: servorum, & egentium civium, & facinorosorum armis, meos cives, meis consiliis periculisque servatos, pro me objici nolui. Vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum reipublicæ, pene interfici servorum manu, cùm mihi adesset: quâ in turbâ C. Vibienus Senator, vir optimus, cùm

hoc

hoc cùm esset unà, ità est multatus, ut vitam amiserit. Itaque, quando illius postea fida illa, quam à Catilinà acceperat, conquievit? hæc intentata nobis est: huic ego vos objici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam, monumentum sui nominis, nece Papirii cruentavit: hæc, hæc eadem longo intervallo conversa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad regiam pænè confecit. Quid simile Milonis? cujus vis omnis hæc semper fuit, nè P. Clodius, cùm in judicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem si interficere voluisset, quantæ, quoties occasiones, quàm præclaræ fuerunt? potuítne, cùm domum, ac deos penates suos, illo oppugnante, defenderet, jure se ulcisci? potuítne, cive egregio & viro fortissimo P. Sextio, collegâ suo, vulnerato? potuítne, Q. Fabricio, viro optimo, cùm de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissimâ in foro cæde factâ? potuítne, L. Cæcilii, justissimi fortissimique Prætoris, oppugnatâ domo? potuítne illo die, cùm est lata lex de me? cùm totius Italiæ concursus, quem mea salus concitârat, facti illius gloriam libens agnovisset; ut, etiam si id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vindicaret? Atqui erat id temporis clarissimus & fortissimus Consul inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator Senatûs, defensor vestræ voluntatis, patronus illius publici consensûs, restitutor salutis meæ: septem Prætores, octo Tribuni plebis, illius adversarii, defensores mei: Cn. Pompeius auctor & dux mei reditûs, illius hostis; cujus sententiam Senatus omnis de salutē meâ gravissimam & ornatissimam secutus est: qui populum Romanum cohortatus est: qui, cùm de me decretum Capuæ fecisset, ipse, cunctæ Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti, signum dedit, ut ad me restituendum Romam

con-

PRO T. ANNIO MILONE. 203

concurrerent. omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate ejus, sed de præmiis cogitaretur. Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid? privato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus est; quæ tum non modò occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? Nuper verò, cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reipublicæ partem fortissimè suscepisset, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales, fuit? cum se ille fugiens in scararum tenebras abdidiisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem, nullâ suâ invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ? Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa irruisset, gladios distringendos, lapides jaciendos curâisset, deinde subitò, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute suâ liberet? Quem igitur cum omnium gratiâ noluit, hunc voluit cum aliquorum querelâ? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impunè, non est ausus; hunc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere? præsertim, judices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quàm timida sit ambitio, quantâque & quàm sollicita cupiditas Consulatus) omnia non modò, quæ reprehendi palàm, sed etiam quæ obscurè cogitari possunt, timeamus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur.

Nihil

Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos sensusque civium; qui non modò improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in rectè factis sæpe fastidiunt. Hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus præ se ferens & confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, quin ille se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ est, iudices, quis ignorat, *Maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem?* In utro igitur hæc fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut præclari, aut certè necessarij? an in Clodio, qui ità judicia pœnámque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argutor? quid plura disputo? te, Q. Petilli, appello, optimum & fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quædam fors dedit iudices: vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis, vivo Clodio, periturum Milonem tri-duo: post diem tertium gesta res est, quàm dixerat. Cùm ille non dubitaret aperire quid cogitaret; vos potestis dubitare quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini stata sacrificia nôsse, negotii nihil erat: vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die: Itaque anteverit. At quo die? quo, ut antè dixi, fuit insanissima concio ab ipsius mercenario Tribuno plebis concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus appropriaret, nunquam reliquisset. Ergò illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni

Pro T. ANNIO MILONE. 205

loni nulla facultas manendi, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in viâ, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primum quæro, qui scire potuerit? quod vos idem in Clodio quærere non potestis. Ut enim neminem alium, nisi T. Patinam familiarissimum suum rogâset, scire potuit, illo ipso die Lanuvii à Dictatore Milone prodi flaminem necesse esse. sed erant permulti alii, ex quibus id facillimè scire posset; omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quæsit? quæsierit sane. Videte quid vobis largiar. Servum etiam, ut Arrius meus amicus dixit, corruperit. Legite testimonia testium vestrorum. dixit C. Cassinius, cognomento Scola, Interamnæ, familiarissimus & idem P. Clodii (cujus jam pridem testimonio Clodius eâdem horâ Interamnæ fuerat & Romæ) P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse; sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum: Itaque Romam repente constituisse proficisci. Dixit hoc comes item P. Clodii, C. Clodius. Videte, judices, quantæ res his testimoniis sint confectæ. Primum certè liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in viâ Clodio, quippe qui ei obviurus omninò non erat. Deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) scitis, judices, fuisse qui in hac rogatione suadendâ dicerent, Milonis manu cædem esse factam, consilio verò majoris alicujus. Videlicet me latronem ac sicarium abjecti homines & perditii describebant. Jacent suis testibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. Respiravi: liberatus sum: non vereor, nè, quod ne suspicari quidem potuerim, videor id cogitasse. Nunc persequar cætera. Nam occurrit illud:

illud : Igitur nè Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, siquidem exiturus ad cædem è villâ non fuisset. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciâsse, non id nunciâsse, sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Româ proficiscens reliquerat morientem ? Unâ fui ; testamentum simul obsignavi cum Clodio ; testamentum autem palàm fecerat, & illum hæredem & me scripserat. Quem pridie horâ tertiâ animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie horâ decimâ denique ei nunciabatur ? Age, sit itâ factum : quæ causa cur Romam properaret ? cur in noctem se conjiceret ? quid afferebat festinatio ? quod hæres erat ? primùm erat nihil cur properato opus esset : deinde si quid esset, quid tandem erat, quod eâ nocte consequi posset ; amitteret autem, si postridie manè Romam venisset ? atque ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potiùs, quàm expetendus fuit : sic Miloni, cùm insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum, atque expectandum fuit. Noctu invidioso & pleno latronum in loco occidisset : nemo ei neganti non credidisset : quem esse omnes salvum etiam confitentem volunt. Sustinuisset hoc crimen primùm ipse ille latronum occultator & receptator locus, dum neque muta solitudo indicâisset, neque cæca nox ostendisset Milonem : deinde ibi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspensionem caderent : tota denique rea citaretur Etruria. Atque illo die certè Ariciâ rediens divertit Clodius ad Albanum. Quod ut sciret illum Milo Ariciæ fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, quæ viam tangeret, diversurum. Cur neque antè occurrit, nè in villa

resideret ;

resideret ; nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esset ? Video adhuc constare omnia, iudices : Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere ; illi, ad ea quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse : odium fuisse illius in hunc acerbissimum, in illum hujus nullum : consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda ; hujus tantum in repellenda : mortem ab illo denunciatam Miloni, & prædicatam palam ; nihil unquam auditum ex Milone : profectiois hujus diem illi notum ; reditum illius huic ignotum fuisse : hujus iter necessarium ; illius etiam potius alienum : hunc præ se tulisse se illo die Româ exiturum ; illum eo die se dissimulâsse rediturum : hunc nullius rei mutâsse consilium ; illum causam mutandi consilii finxisse : huic, si insidiaretur, noctem prope urbem expectandam ; illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuentum. Videamus nunc id, quod caput est : locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior ? Id verò, iudices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum est ? Ante fundum Clodii : quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium. Edito atque excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam rem eum locum ad pugnam potissimum delegerat ? an in eo loco est potius expectatus ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitârat ? Res loquitur, iudices, ipsa : quæ semper valet plurimum. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis ; tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali ; cum alter veheretur in rheda penulatus, una federet uxor : quid horum non impeditissimum ? vestitus, an vehiculum, an comes ? quid minus promptum ad pugnam ? cum penula irretitus, rhedâ impeditus, uxore pene con-

strictus

strictus esset ? Videte nunc illum, primum egredientem è villâ subitò. Cur vesperi ? quid necesse est ? tarde ; quâ convenit, præsertim id temporis ? Divertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret ? sciebat in Alsiensi esse [procul inde.] Villam ut perspiceret ? millies in ea fuerat. quid ergo erat moræ & tergiversationis ? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age, nunc iter expediti latronis cum Milonis impedimentis compare. Semper ille antea cum uxore ; tum sine ea : nunquam non in rheda ; tum in equo : comites Graculi, quocumque ibat, etiam cùm in castra Etrusca properabat ; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat & ancillarum greges. ille qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas duceret ; tum neminem, nisi ut virum à viro lectum esse diceret. Cur igitur victus est ? quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur ; quia, quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros. nec vero sic erat unquam non paratus Milo contra illum, ut non satis fere esset paratus. semper ille, & quantum interesset P. Clodii se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam maximis præmiis propositam & pene addictam sciebat, nunquam in periculum sine præsidio & sine custodio projiciebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem ; qui sæpe spoliante jam & exultante evertit & perculit ab abjecto. adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis : qui cùm à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit : in quos incensos ira, vitamque domini desperantes, cùm incidisset, hæsit in his pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vitâ expetive-

expetiverunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, ne indicarent; ne dolorem perferre non possent: ne tormentis cogerentur, occisum esse à servis Milonis in Appia via P. Clodium, confiteri. Quid opus est tortore? quid quæris? occideritne? occidit. jure, an injuria? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quæstio est, juris in judicio. Quod igitur in causa quærendum est, id agamus hic: quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu vero cur miserit, si id potius quæris, quam cur parum amplis afficeret præmiis; nescis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter & fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quæ tamen ejus auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti est, quam quod propter eosdem, non sanguine, & vulneribus suis crudelissimi inimici mentem oculosque fatiavit. Quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuissent conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis. Hic verò nihil habet in his malis, quod minùs molestè ferat, quam, etiamsi quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium perfolutum. Sed quæstiones urgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. quibusnam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni! quid potest agi severius? de servis nulla quæstio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. proxime deos accessit Clodius, propiùs quam tum, cum ad ipsos penetrârat: cujus de morte, tanquam de cæremo-

niis

niis violatis quæritur. Sed tamen majores nostri in dominum de servo quæri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse, & dominis morte ipsâ tristius. In reum de servis accusatoris cum quæritur, verum inveniri potest? Age vero, quæ erat, aut qualis quæstio? Heus, ubi Ruscio, ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? fecit: certa crux. Nullas fecit: sperata libertas. Quid hac quæstione certius? subito arrepti in quæstionem, tamen separantur à cæteris, & in arce conjiciuntur. ne quis cum iis colloqui possit. hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius? Quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot tam clavis argumentis signisque luceat, pure mente atque integra Milonem, nullo scelere imbutum nullo metu perterritum, nullâ conscientiam exanimatum, Romam revertisse; recordamini, per deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus ejus: qui ingressus in forum, ardente curiam: quæ magnitudo animi; qui vultus: quæ oratio. Neque verò se populo solum, sed etiam Senatui commisit: neque Senatui modò, sed etiam publicis præfidiis & armis: neque his tantum, verum etiam ejus potestati, cui Senatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem, cuncta populi Rom. arma commiserat. Cui se nunquam profectò tradidisset, nisi causæ suæ confideret; præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiae, iudices, & magna in utramque partem: ut neque timeant qui nihil commiserint, & poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Neque vero sine ratione certa causa Milonis semper à Senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines facti rationem,
præ-

PRO T. ANNIO MILONE. 211

præsentiam animi, defensionis constantiam. An vero obliti estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianæ, non modò inimicorum Milonis sermones & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum? Sive enim illud animo irato ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodii putâsse, ut æquo animo patriâ careret, cùm sanguine inimici explêssset odium suum: sive etiam illius morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin, cùm suo periculo salutem reipublicæ attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servâisset. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: *Erumpet*, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miseros interdum cives optimè de republica meritos, in quibus homines non modò res præclarissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspicantur! Ergo illa falsa fuerunt: quæ certè vera exstitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honestè verèque defendere. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? quæ quemvis etiam mediocrium delictorum conscientia perculissent, ut sustinuit? *Di* immortales! sustinuit? immò verò ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. scutorum, gladiatorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse iudicabatur: nullum in urbe vicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam Ocriculânâ devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solum, sed

sed pene credita; nec ante repudiata sunt, quàm quæsitâ. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, ut sentio, iudices. Nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est respublica. Quinetiam audiendus sit Popa Licinius nescio quis de Circo maximo, servos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio conjurâsse: deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortis nunciavit. Arcessor in primis. De amicorum sententia rem defert ad Senatum. Non poteram in illius, mei, patriæque custodis tantâ suspitione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Popæ, ebriosorum confessionem servorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. Verùm tamen, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quàm timebat, non ea solum quæ timenda erant, sed omninò omnia, nè aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæsaris, clarissimi & fortissimi viri, per multas noctis horas nunciabatur. nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, præstantissimâ virtute civem, timidum suspicari: diligentiam, totâ republicâ susceptâ, nimiam nullam putabam. Frequentissimo Senatu nuper in Capitolio Senator inventus est, qui Milonem cum telo esse diceret. Nudavit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis & civis, & viri fidem non faciebat, ut, eo tacente, res ipsa loqueretur. Omnia falsa, atque insidiosè ficta comperta sunt. Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas Cn. Pompeii (te enim jam appello ea voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus.

PRO T. ANNIO MILONE. 213

rescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefariè aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiæ delectus, ut nonnulli conquiſitores tui diſtitant, si hæc arma, si Capitoliæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta Juventus, quæ tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna hoc certè vis, & incredibilis animus, & non unius viri vires atque opes indicantur, siquidem in hunc unum & præstantissimus dux electus, & tota respublica armata est. Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ partes ægras & labantes, ut eas his armis sanares & confirmares, esse commissas? Quod si Miloni locus datus esset, probasset profectò tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi: nullum se unquam periculum, pro tua dignitate, fugisse: cum illâ ipsâ teterrimâ peste sæpissime pro tua gloria contendisse; tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: se à te postea defensum in periculo capitis, adjutum in petitione Præturæ: duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret; si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo ut evelli modo posset; si denique Italia à delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade, nunquam esset conquietura: næ iste haud dubitans cessisset patriâ, is, qui ita natus est, & ita consuevit; te, Magne, tamen antestaretur; quod nunc etiam facit. Vide, quam sit varia vitæ commutabilisque ratio, quàm vaga volubilisque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quam ad tempus aptæ simulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates! erit, erit illud profectò tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu salutaribus, ut

K

spero,

spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis (qui quàm crebrò accidat, experti debemus scire) & amicissimi benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicæ peritissimum, cùm Senatus ei commiserit, ut videret, *Ne quid respublica detrimenti caperet* (quo uno versiculo satis armati semper Consules fuerunt, etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui vel iudicia ipsa tolleret? satis iudicatum est à Pompeio, falsò ista conferri in Milonem, qui legem tulit, quâ, ut ego sentio, Milonem absolvi à vobis oporteret; ut omnes consentirent, liceret. Quod verò in illo loco, atque illis publicorum præsidiorum copiis circumfusus sedet; satis declarat, se non terrorem inferre vobis (quid enim illo minùs dignum quàm cogere ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipse, & more majorum, & suo jure posset?) sed præsidio esse: ut intelligatis, contra hesternam concionem illam licere vobis, quod sentiat, libere iudicare. Nec verò me, iudices, Clodianum crimen movet: nec tam sum demens, tamque vestri sensus ignarus atque expertus, ut nesciam quid de morte Clodii sentiat. De quâ si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impunè Miloni palam clamare, atque mentiri gloriosè liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui, annonâ levandâ, jacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non Tiberium Gracchum, qui collegæ magistratum per seditionem abrogavit: quorum
inter-

PRO T. ANNIO MILONE. 215

interfectores implerunt orbem terrarum nominis
 fui gloriâ : sed eum (auderet enim dicere, cùm pa-
 triam periculo suo liberasset) cujus nefandum adul-
 terium in pulvinaribus sanctissimis nobilissimæ foe-
 minæ comprehenderunt : eum, cujus supplicio
 Senatus solemnes religiones expiandas sæpe censu-
 it : eum, quem cum sorore germana nefarium stu-
 prum fecisse L. Lucullus juratus se, quæstionibus
 habitis, dixit comperisse : eum, qui civem, quem
 Senatus, quem populus, quem omnes gentes, ur-
 bis ac vitæ civium conservatorem judicabant, ser-
 vorum armis exterminavit : eum, qui regna de-
 dit, ademit ; orbem terrarum, quibuscum voluit,
 partitus est : eum, qui plurimis cædibus in foro
 factis, singulari virtute & gloriâ civem domum vi
 & armis compulit : eum, cui nihil unquam nefas
 fuit nec in facinore, nec in libidine : eum, qui
 ædem Nympharum incendit, ut memoriam pub-
 licam recensitionis tabulis publicis impressam ex-
 stingeret : eum, denique, cui jam nulla lex e-
 rat, nullum civile jus, nulli possessionum termini ;
 qui non calumniâ litium, non injustis vindiciis
 ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu,
 signis inferendis petebat : qui non solum Etruscos
 (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn.
 Pompeium, virum fortissimum, atque optimum
 civem, judicem nostrum, pellere possessionibus ar-
 mis castrisque conatus est : qui cum architectis & de-
 cempedis villas multorum hortosque peragrabat :
 qui Janiculo & Alpibus spem possessionum termi-
 nabat suarum : qui cum ab equite Romano, splen-
 dido & forti viro, T. Pacavio, non impetrasset ut
 insulam in lacu Prelio venderet, repente lintribus
 in eam insulam materiam, calcem, cæmenta atque
 arma convexit ; dominoque trans ripam inspe-
 ctante,

stante, non dubitavit ædificium exstruere in alieno : qui huic T. Furfanio (cui viro, dii immortales ! quid enim de mulierculâ Scantiâ ? quid de adolescente Apronio, dicam ? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum ejus illaturum ; quâ invidiâ huic esset tali viro conflagrandum : qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidissimâ gratiâ, absentem de possessione fundi dejecit : qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modò vestibulo privaret, sed omni aditu, & * limine. Quamquam hæc quidem jam tolerabilia videbantur, etsi æquabiliter in rempublicam, in privatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat : sed nescio quomodo jam usu obduruerat, & percalluerat civitatis incredibilis patientia. Quæ verò aderant jam & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre ? Imperium si ille nactus esset (omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarchas : vota enim faceretis, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones) vestra tecta, vestras pecunias : * pecunias dico ? à liberis, à liberis medius fidius, & à conjugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis, quæ patent, quæ nota sunt omnibus, quæ tenentur ? servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempub. resque privatas omnium possideret ? Quamobrem si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste, quæso, atque audite, cives : P. Clodium interfeci : ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frenare poteramus, hoc ferro & hac

dextera

dextera à cervicibus vestris repuli; per me, unum
[effectum est] ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor,
pudicitia in civitate manerent: esset vero timendum,
quonam modo id [factum] ferret civitas? nunc enim
quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non
unum post hominum memoriam T. Annium plu-
rimùm reipublicæ profuisse, maximâ lætitiâ popu-
lum Romanum, cunctam Italiam, nationes om-
nes affecisse, & dicat, & sentiat? * Nequeo vete-
ra illa populi Romani, quanta fuerint gaudia judi-
care. multas tamen jam summorum imperatorum
clarissimas victorias ætas nostra vidit; quarum
nulla neque tam diuturnam attulit lætitiâ, nec
tantam. Mandate hoc memoriæ, judices. spero
multa vos liberosque vestros in republica bona esse
visuros: in his singulis ita semper existimabitis,
vivo P. Clodio, nihil horum vos visuros fuisse.
in spem maximam, & quemadmodum confido,
verissimam, adducti sumus, hunc ipsum annum,
hoc summo viro Consule, compressâ hominum li-
centiâ, cupiditatibus fractis, legibus & judiciis
constitutis, salutarem civitati fore. Num quis
igitur est tam demens, qui hoc, P. Clodio vivo,
contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ te-
netis, privata atque vestra, dominante homine fu-
rioso, quod jus perpetuæ possessionis habere potu-
issent? Non timeo, judices, ne odio inimicitarum
mearum inflammatus, libentius hæc in illum evo-
mere videar, quam verius. etenim etsi præcipuum
esse debebat, tamen ita communis erat omnium
ille hostis, ut in communi odio, penè æqualiter
versaretur odium meum. Non potest dici satis,
nec cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quan-
tum exitii fuerit. Quin sic attendite, judices, nempe
hæc est quæstio de interitu P. Clodii. Fingite a-

nimis (liberæ enim sunt cogitationes nostræ, & quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus) fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ: si possim efficere, ut Milonem absolvatis; sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuiſtis? quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse Cn. Pompeius, qui eâ virtute ac fortunâ est, ut ea potuerit semper, quæ nemo præter illum: si is, inquam, potuisset, aut quæſtionem de morte P. Clodii ferre, aut ipsum ab inferis excitare, utrum putatis facturum fuisse? etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis revocare, propter rempublicam non fecisset. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de ejus nece lata quæſtio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Hujus ergo interfector qui esset, in confitendo ab his ne poenam timeret, quos liberavisset? Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatis & religionem, & memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris ultorem, non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, & libenter, se fecisse libertatis omnium causâ: quod ei certe non confitendum modò fuisset, verum etiam prædicandum. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? nisi vero gratius putat esse vobis sui se capitis, quam vestri ordinis, defensor

rem

rem fuisse : cùm præsertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos : fin factum vobis non probaretur (quanquam quî poterat salus sua cuique non probari ?) sed tamen si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset ; magno animo constantique cederet ex ingrata civitate. nam quid esset ingratus, quàm lætari cæteros, lugere eum solum, propter quem cæteri lætarentur ? Quanquam hoc animo semper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque & invidiam nostram putaremus : nam quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cùm tantum in Consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer ? quæ mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret ? Propositâ invidiâ, morte, poenâ, qui nihilo segnius rempublicam defendit, is vir verè putandus est. Populi grati est, præmiis afficere bene meritos de republicâ cives : viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse poeniteat. Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, quâ Ahala, quâ Nasica, quâ Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi : & si grata respublica esset, lætaretur : si ingrata, tamen in gravi fortunâ, conscientiâ suâ niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, judices, fortuna populi Romani, & vestra felicitas, & dii immortales sibi deberi putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim esse ducit, numenve divinum : quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec cœli signorumque motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque, id quod maximum est, majorum nostrorum sapientia ; qui sacra, qui cæremonias, qui auspicia & ipsi sanctissime coluerunt,

luerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est, est profectò illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam quod vigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu: nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: proinde quasi nostram ipsam mentem, quâ sapimus, quâ providemus, quâ hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut plane qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Ea vis, ea est igitur ipsa, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit: quæ illam perniciem exstinxit ac sustulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare ferroque laceßere fortissimum virum auderet, vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempiternam. Non est humano consilio, ne mediocri quidem, iudices, deorum immortalium curâ res illa perfecta: religiones, mehercule, ipsæ, quæ illam belluam cadere viderunt, commovisse se videntur, & jus in illo suum retinuisse. Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ, & æquales, quas ille præceps amentia, cæsis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat: vestræ tum aræ, vestræ religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latiaris, sancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, finesque sæpe omni nefario stupro & scelere maculârat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: vobis illæ, vobis vestro in conspectu seræ, sed justæ tamen & debitæ pœnæ solutæ sunt. Nisi fortè hoc etiam casu factum esse dicemus, ut ante ipsum sacrarium Bonæ deæ, quod est in fundo T. Sextii Galli, in primis honesti & ornatî adolescentis,

ante

ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum proelium
 commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo
 teterrimam mortem obiret : ut non absolutus iudicio
 illo nefario videretur, sed ad hanc insignem poenam
 reservatus. Nec verò non eadem ira deorum hanc
 ejus satellitibus injecit amentiam, ut sine imagini-
 bus, sine cantu, sine ludis, sine exsequiis, sine la-
 mentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cru-
 ore & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate,
 quam concedere etiam inimici solent, ambureretur
 abjectus. Non fuisse credo fas, clarissimorum viro-
 rum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris
 asferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lace-
 rari, quam in quo vita esset damnata. Dura mihi,
 medius fidius, jam fortuna populi Romani & crude-
 lis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rempub-
 licam insultare videret & pateretur. polluerat stupro
 sanctissimas religiones : Senatûs gravissima decreta
 perfregerat : pecuniâ se palam à iudicibus redeme-
 rat : vexârat in tribunatu Senatum : omnium ordi-
 num consensu pro salute reipublicæ gesta resciderat :
 me patriâ expulerat ; bona diripuerat ; domum in-
 cenderat ; liberos, conjugem meam vexaverat : Cn.
 Pompeio nefarium bellum indixerat : magistratum,
 privatorumque cædes effecerat : domum mei fratris
 incenderat : vastârat Etruriam : multos sedibus ac
 fortunis ejecerat : instabat, urgebat : capere ejus a-
 mentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non po-
 terant. incidebantur jam domi leges, quæ nos nostris
 servis addicerent ; nihil erat cujusquam, quod qui-
 dem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore
 putaret. Obstabat ejus cogitationibus nemo, præter
 Milonem. Illum ipsum, qui poterat obstare, Cn.
 Pompeium novo reditu in gratiam quasi devinctum
 arbitrabatur ; Cæsaris potentiam, suam potentiam

esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat: Milo unus urgebat. Hic, dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perduto ac furioso, ut huic faceret insidias: aliter perire pestis illa non potuit: nunquam illum respublica suo jure esset ulta. Senatus, credo, Prætozem eum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in privato eodem hoc aliquid profecerat. An Consules in Prætoze coërcendo fortes fuissent? primum, Milone occiso, habuisset suos Consules; deinde, quis in eo Prætoze Consul fortis esset, per quem Tribunum, virum Consularem, crudelissimè vexatum esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege novâ, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros libertos suos fecisset. Postremò, nisi eum dii immortales in eam mentem impulsissent, ut homo effœminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempub. nullam haberetis. An ille Prætor, ille vero Consul, si modo hæc templa, atque ipsa mœnia stare, eo vivo, tandem, & Consulatum ejus exspectare potuissent, ille denique vivus mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis fatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari? neque id fieri à multitudine imperita (quanquam esset miserum id ipsum) sed ab uno, qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? In curiam potissimum abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. Et sunt, qui de via Appia querantur, taceant de curia? Ecquando ab eo spirante
forum

forum putent potuisse defendi, cujus non restiterit cadaveri curia? Excitate, excitate ipsum, si potestis, ab inferis. frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti? nisi vero sustinuistis eos qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidistis populum Romanum, concionem gladiis disturbari, cum audiretur silentio M. Cælius tribunus plebis, vir & in repub. fortissimus, & in susceptâ causâ firmissimus, & bonorum voluntati & auctoritati Senatûs deditus, & in hâc Milonis sive invidiâ, sive fortunâ singulari, divinâ & incredibili fide. Sed jam satis multa de causâ: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem obtesterque vos, judices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat; ego autem, repugnante hoc, & imploro, & exposco? Nolite, si in nostro ompium fletu nullam lacrymam adspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem ac non mutatam videtis, hoc ei minus parcere: atque haud scio an multo etiam sit adjuvandus magis. Etenim, si in gladiatoriiis pugnis, & in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos & supplices, &, ut vivere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus: sortes & animosos, & se acriter ipsos morti offerentes servare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis civibus facere debemus? Me quidem, judices, exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihiq; patria carissima, quoquo modo merita de me erit; tranquillâ republicâ

cives mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur. ego cedam, atque abibo. si mihi republicâ bonâ frui non licuerit, at carebo malâ : &, quam primum tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores ! O spes fallaces ! O cogitationes inanes meæ ! ego, cum tribunus plebis, republicâ oppressâ, me Senatui dedissem, quem exstinctum acceperam ; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles ; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant ; mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem ? Ego, cum te (mecum enim sæpissimè loquitur) patriæ reddidissem, mihi non futurum in patriâ putarem locum ? Ubi nunc Senatus est, quem secuti sumus ? ubi equites Romani illi, illi, illi, inquit, tui ? ubi studia municipiorum ? ubi Italiæ voces ? ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox & defensio ? mihi-ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari ? Nec verò hæc, iudices, ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecerit ; timidus, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, & infimam multitudinem, quæ, P. Clodio dace, fortunis vestris imminebat, eam, quò tutior esset vita vestra, suam se fecisse commemorat ; ut non modo virtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimoniis deliniret : nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam singularibus. Senatus erga se benevolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam : vestras verò, & vestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcunque cursum fortuna dederit, secum

fec
voc
fide
nun
niq
nor
dit
viro
quâ
clar
viro
esse,
nec
cerin
fi es
esse
brev
quæ
remu
homi
inqui
gente
tustas
inimi
omni
tulati
mur.
dies :
&, u
Roma
etiam
pus h
bus in
nomin
sentib

secum se ablaturum esse dicit. Meminit etiam sibi vocem Præconis modò defuisse, quam minimè desiderârit; populi vero cunctis suffragiis, quod unum cupierit, se Consulem declaratum. nunc denique, si hæc arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen, obitare. Addit hæc, quæ certè vera sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia sequi solere rectè factorum, quàm ipsa rectè facta: se nihil in vitâ, nisi præclarissimè, fecisse: siquidem nihil sit præstabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit à suis civibus: nec tamen eos miseros qui beneficio cives suos vicerint: sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc unam, quæ brevitatem vitæ posteritatis memoriâ consolaretur; quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse, cujus gradibus etiam homines in cælum videantur ascendere. De me inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas. quin hoc tempore ipso, cùm omnes à meis inimicis faces invidiæ meæ subjiciantur; tamen omni in hominum cœtu, gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriæ festos & actos, & institutos dies: centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, &, ut opinor, altera: quâ fines imperii populi Romani sunt, eà non solum fama jam de illo, sed etiam lætitia peragravit. Quamobrem ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & jam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe, his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo.

Milo. Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum : sed quò est illa magis divina virtus, eò majore à te dolore divellor. Nec verò, si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut his irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi : non malè aliquando de me meriti, sed semper optimè. Nul- lum unquam, judices, mihi tantum dolorem inu- retis (etsi quis potest esse tantus ?) sed ne hunc quidem ipsum, ut obliviscar quanti me semper feceritis ; quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur non id meo capite potiùs luitur,quàm Milonis? Præclarè enim vixero, si quid mihi acciderit priùs,quàm hoc tantum mali videro. Nunc me una consolatio sustentat, quòd tibi, O T. Anni, nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi : ego meum sæpe corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum : ego me pluri- mis pro te supplicem abjeci : bona, fortunâs meas ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli : hoc denique ipso die, si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deponco. Quid jam restat ? quid habeo quod di- cam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam me- am ? Non recuso, non abnuo : vosque obsecro, judices, ut vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in hujus salute augeatis, aut ejusdem exitio occasura esse videatis. His lacrymis non movetur Milo : est quodam incredibili robore animi. Ex- silium ibi esse putat, ubi virtuti non fit locus : mor- tem naturæ finem esse, non pœnam. Sit hic ea mente, quâ natus est. quid ? vos judices, quo-
tandem

PRO T. ANNIO MILONE. 227

tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum ejicietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republicâ sanguinem effudistis; vos in viri & in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites: vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio præfidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur? ô me miserum! ô me infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero? Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. Frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? at in quâ causâ non potuisse? quæ est grata gentibus, à quibus non potuisse? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquirunt. Quo deprecante? me. Quodnam ego concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, judices, cum illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, exstinxî? omnes in me meosque redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem esse voluistis? an ut, inspectante me, expellerentur ii, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro vos, pati mihi acerbiores redditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam quî possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Utinam dii immortales fecissent (pace tuâ, patria, dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam piè) ut P. Clodius non modò viveret, sed etiam Prætor, Consul, Dictator esset potius, quàm hoc spectaculum viderem.

rem. O dii immortales ! fortem, & à vobis, judices, conservandum virum ! Minimè, minimè, inquit : immò verò pœnas ille debitas luerit : nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hic cine vir patriæ natus, usquam nisi in patriâ morietur, aut, si fortè, pro patriâ ? hujus vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italiâ nullum sepulchrum esse patiemini ? hunc suâ quisquam sententiâ ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à vobis ad se vocabunt ? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit ! hanc ingratam, si ejecerit ! miseram, si amiserit ! Sed finis fit, neque enim præ lacrymis jam loqui possum : & hic se lacrymis defendi vetat. vos oro obtestorque, judices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, utilitatem, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudiciis legendis optimum, & sapientissimum, & fortissimum quemque legit.

M. FABII QUINTILIANI

De CICERONE Judicium. *Lib. 10. Institut.*

Orat. Cap. 1.

10. **O**RATORES verò vel præcipuè Latinam Eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicunque eorum fortiter opposuerim : Nec ignoro quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum Demostheni comparem hoc tempore : neque enim attinet ; cum Demosthenem imprimis legendum, vel ediscendum potius putem. Quorum ego virtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia

omnia denique quæ sunt inventionis. In eloquen-
do est aliqua diversitas; densior ille, hic copiosior:
ille concludit adstrictius, hic latius pugnat: ille a-
cumine semper, hic frequenter & pondere: illi
nihil detrahi potest, huic nihil adjici: curæ plus
in illo, in hoc naturæ. Salibus certè, & com-
miseratione (qui duo plurimum affectus valent) vin-
cimus. Et fortasse epilogos illi mos civitatis ab-
stulerit: sed & nobis illa quæ Attici mirantur, di-
versa Latinis sermonis ratio minùs permiserit.
In epistolis quidem, quanquam sunt utriusque,
nulla contentio est. Cedendum verò in hoc qui-
dem, quòd ille & prior fuit, & ex magnâ parte
Ciceronem, quantus est, fecit. nam mihi videtur
M. Tullius, cùm se totum ad imitationem Græco-
rum contulisset, effinxisse vim Demosthenis, co-
piam Platonis, jucunditatem Isocratis. Nec verò
quod in quoque optimum fuit, studio consecutus
est tantum; sed plurimas, vel potiùs omnes ex se
ipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissimâ
ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus)
aquas colligit, sed vivo gurgite exundat: dono
quodam providentiæ genitus, in quo totas vires
suæ eloquentia experiretur. Nam quis docere di-
ligentiùs, movere vehementiùs potest? cui tanta
unquam jucunditas affuit, ut ipsa illa quæ extor-
quet, impetrare eum credas, & cùm transversum
vi suâ judicem ferat, tamen ille non rapi videatur,
sed sequi. Jam in omnibus quæ dicit, tanta aucto-
ritas inest, ut dissentire pudeat; nec advocati stu-
dium, sed testis aut judicis afferat fidem. Tum
interim hæc omnia, quæ vix singula quisquam
intentissimâ curâ consequi posset, fluunt illaborata:
& illâ, quâ nihil pulchrius auditu est, oratio præ
se fert tamen felicissimam facilitatem. Quare non
immeritò

im meritò ab hominibus ætatis suæ regnare in iudiciis dictus est: apud posteros verò id consecutus, ut Cicero jam non hominis, sed eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur spectemus: hoc propositum nobis sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valdè placebit.

Orationum Selectarum INDEX.

- I. **P**RO ARCHIA POETA, *quæ habitata est à Cic. anno U. C. 692. Æt. an. 46. M. Pupio Pisone, & M. Emilio Valerio Messala, COSS. Pag. 1.*
- II. *Pro M. MARCELLO, habita an. U. C. 707. Æt. an. 61. C. Julio Cæsare, & M. Emilio Lepido, COSS. 15*
- III. *Pro Q. LIGARIO, habita anno U. C. 707. Æt. an. 61. C. Julio Cæsare, & M. Emilio Lepido, COSS. 27*
- IV. *Pro REGE DEIOTARO, an. U. C. 708. Caio Julio Cæsare III. Dictatore, & IV. COSS. sine Collegâ, Æt. an. 62. 41*
- V, VI, VII, VIII. 1, 2, 3, 4. *in CATILINAM, an. U. C. 690. M. Tullio Cicerone, & M. Antonio COSS. Æt. an. 44. 38, 73, 86, 99*
- IX. *Philippica II. in MARC. ANTONIUM, an. U. C. 709. Caio Julio Cæsare V. & M. Antonio COSS. Æt. an. 63. 111*
- XI. *Pro LEGE MANILIA, an. U. C. 687. M. Emilio Lepido, & L. Volcatio Tullo, COSS. Æt. an. 41. 157*
- XII. *Pro T. ANNIO MILONE, an. U. C. 701. Cn. POMPEIO Magno III. COSS. sine Collegâ, Æt. an. 55. 186.*

F I N I S.

Catalogus LIBRORUM prostantium apud

J. WALTHOE, J. & J. KNAPTON, R. KNAPLOCK, G. CONYERS, D. MIDWINTER, B. LINTOT, A. BETTESWORTH, B. SPRINT, W. INNYS & R. MANBY, R. ROBINSON, T. WOTTON, B. MOTTE, A. WARD, T. LONGMAN.

M. Benj. Hederici Lexicon Manuale Græcum, omnibus sui generis Lexicis, quæ quidem extant, longe Locupletius, ea-que ratione in tres Partes, videlicet Hermeneuticam, Analyticam, & Syntheticam divisum; ut prima vocum Græcarum ordine Alphabetico se excipientium Interpretationem Latinam; altera Difficiliorum ex iisdem, quæ in scriptoribus cum aliis, tum iis præcipue occurrunt, qui juventuti in Scholis prælegi solent, Resolutionem Grammaticam; & tertia Vocum Phrasiumque Latinarum, quæ in primis e re Græce quidpiam reddituris esse possunt, Interpretationem Græcam exhibeat. Recensitum & plurimum auctum a SAM. PATRICK. 4to. 1727.

Novus Historiarum Fabellarumque Delectus: quæ è multis probatissimisque Græcis Scriptoribus erudiendæ Juventutis Gratia compositum, Notis & Versione illustravit J. Upton, A. M. Collegii Regal. apud Cantab. nuper Socius. 8vo. 1726.

Homeri Iliados, Liber primus, in quo singularum Vocum Significationes, Compositiones, ac Derivationes annotantur, &c. Studio & Operâ Georgii Sylvani. 8vo.

Compendium Græcum Novi Testamenti, continens ex 7959 versiculis totius N. Testamenti tantum versiculos 1900 (non tamen integros) in quibus omnes universi Novi Testamenti voces, unâ cum Versione Latinâ, inveniuntur. Auctore J. Leusden. Editio Octava. 8vo. Novus

Catalogus LIBRORUM, &c.

Novus Græcorum Epigrammatum & Poematon delectus, cum Nova Versione & Notis. Opera *Thomæ Johnson, A. M.* in Usus Scholæ *Etonensis*. Editio Emendatio. 8vo. 1732.

Epigrammatum delectus ex omnibus tum veteribus, tum recentioribus Poetis accuratè decerptus; cum Dissertatione de vera Pulchritudine & adumbratâ, in quâ ex certis Principiis, Rejectionis & Selectionis Epigrammatum causæ redduntur; adjunctæ sunt Elegantes Sententiæ ex Antiquis Poetis parçè, sed severiore judicio, selectæ. Cum brevioribus Sententiis ac Proverbiis ex Autoribus Græcis & Latinis. Quibus subjungitur alterius delectus Specimen ex nuperis maximè Poetis ab Electoribus prætermisiss. Editio Decima, nuperis longè Emendatio. In usum Scholæ *Etonensis*. 12mo.

C. Plinii Panegyricus Trajano dictus. Interpretatione & Notis Illustravit *Jacobus de la Baune*. Soc. Jesu. Jussu Christianissimi Regis, ad Usus Serenissimi Delphini. Huic Editioni adduntur quædam Notæ Selectiores Lipsii, Liveneii, Catanzæi, Rayani, Baudii, Rittershusii, & aliorum. In Usus Scholæ Mercatorum Scissorum. 8vo. 1716.

Orthotonia, seu de Linguae Græcæ Tonis tractatus, *R. Franklino* Autore, nunc demum in Usus Scholarum Optimorum Autorum fide compendiosè auctum, edidit *Jac. Richardson, A. M.* Schol. Gram. de *Black-heath* Moderat. 12mo. 1717.

Balthasaris Castilionis Comit. Libri 4. de Curiali sive Aulico, ex Italico Sermone in Latinum conversi interprete *Bartholomæo Clerke*. Recensuit *Samuel Drake, A. M.* Coll. Div. Joh. Cantab. Socius. 8vo.

Nactes

Catalogus LIBRORUM, &c.

Noctes Nottinghamicae, or Cursory Objections against the Syntax of the Common Grammar, in order to obtain a better; design'd in the mean Time for the Use of Schools, by *Richard Johnson*, M. A.

Electa Majora ex Ovidio, Tibullo, & Propertio. Usui Scholæ *Etonensis*. 8vo.

Minora, &c. 8vo.

Demosthenis Selectæ Orationes. Ad Cod. MSS. recensuit, Textum, Scholiasten, & Versionem plurimis in locis castigavit, Notis insuper illustravit Ricardus Mounteney, Coll. Regal. apud Cantab. Socius. Præfiguntur huic editioni Observationes in Commentarios vulgò Ulpianos. 8vo. Cantab. 1731.

Christophori Cellarii Smalcaldensis Geographia Antiqua, recognita denuo, & ad veterum novorumque Scriptorum fidem, historicorum maxime, identidem castigata, & Quinta Editione plurimis locis aucta & immutata. Huic demum Sextæ Editioni tot Chartas ex majori Auctoris Geographia antiqua quot ad minorem hanc illustrandam requirebantur, duplicemque Indicem, quorum Priori vetera locorum nomina novis præponuntur, Posteriori nova veteribus, addidit, totum recensuit, & Scholarum usui accommodavit, SAM. PATRICK. 8vo. 1731.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ. Theocriti quæ extant: Cum Græcis Scholiis 8vo. 1729.

English Particles exemplified in Sentences design'd for *Latin Exercises*, with the proper rendering of each Particle inserted in the Sentence; for the Use of *Eton School*. The Third Edition, with large Additions; by *William Willymot*, L. L. D. Vice-Provost of *King's College, Cambridge*. 8vo. 1733.

Cæsar

Catalogus LIBRORUM, &c.

- Cæſaris Comment. 8vo.
 Ciceronis Orationes. 8vo.
 Curtius. 8vo.
 Eutropius. 8vo.
 Florus. 8vo.
 Horatius. 8vo.
 Juſtinus. 8vo.
 Juvenal. 8vo.
 Martial. 8vo.
 Nepos. 8vo.
 Ovidii Epistolæ. 8vo. In Uſum Delphini.
 — Metamorphoſis. 8vo.
 — de Tristibus. 8vo.
 — Faſtorum. 8vo.
 Plinii Paneg. 8vo.
 Plautus. 8vo.
 Salluſtius. 8vo.
 Suetonius. 8vo.
 Terentius. 8vo.
 V. Paterculus. 8vo.
 Virgilius. 8vo.

Decerpta ex Ovidio, Tibullo, Propertio, & Pædone, ad Scholarum Grammaticarum Uſus. Editio Quarta. 8vo. 1724.

Veſſii Elementa Rhetorica, Oratoriis ejuſdem Partitionibus accommodata, inque Uſum Scholarum *Hollandiæ & Weſtfriziæ* Emendatius Editæ. Editio prioribus accuratior & auctior, cui etiam clara & facilis Interpungendi ratio adjicitur. 8vo. 1724.

Clavis Homerica, Editio nova, prioribus longe emendatior. 8vo.

Dionyſii Geographia emendata & locupleta, additione ſcil. Geographiæ hodiernæ, Græco Carmine pariter donatæ : cum XVI Tabulis Geographicis. ab E. Wells, A. M. Ædis Chriſti Alumn. Editio Quarta. 8vo. 1726.

Catalogus LIBRORUM, &c.

M. Accii Plauti Comœdiæ quatuor selectæ, Amphitruo, Capitivi, Epidicus, Rudens, cum Interpretatione & Notis quas in Usum Delphini edidit Jacobus Operarius : selegit, recensuit, Indiceque adjuncto Scholis aptavit SAM. PATRICK. 8vo. 1724.

A Short and plain Syntax, for the Instruction of Children in the *Latin* Tongue, by few and easy Rules, in their own Language (it being impossible for them to learn it by any other) with Notes proper for the higher Classes. An Alphabetical List of near six Hundred Adjectives of various Structure ; and an Appendix containing some Observations which are not to be found in any former Syntax or Grammar : For the Use of *Tamworth* School ; by Samuel Shaw, M. D. and School-Master of *Tamworth* in the Counties of *Stafford* and *Warwick*. The Second Edition. With the Addition of a Figurative Syntax, 100 Adjectives, 200 various Structures, and several new Chapters. 8vo.

Dr. Shaw's Grammatical Dictionary, containing the Heteroclites of the *Latin* Tongue, collected from the Classics themselves ; in which the gross Mistakes of our Dictionaries in the Names of Diseases, Drugs, and Plants, are corrected, and their Omission supply'd. With an Appendix, containing Observations upon some Passages in *Horace*, which are imitated or translated from *Homer*, and Explanations upon others, that have either been most notoriously mistaken, or shamefully overlook'd, by the greatest Scholiasts upon that glorious Poet ; which will both instruct the Scholar, and surprise the Critick. In a Letter to the Reverend and most Learned Dr. Freind. 8vo. 1726.

Biblia

Catalogus LIBRORUM, &c.

Biblia Sacra ex Sebastiani Castellionis Interpretatione, ejusque postrema recognitione in IV Tomis. 12mo. 1727.

M. Fabii Quintilianii de Institutione Oratoria Libri duodecim. juxta Editionem, quæ, ad Fidem trium Codicum MSS. & octo impressorum, prodiit e Theatro Sheldoniano, Oxonii, An. 1693. Huic Editioni accedunt Notæ maxime utiles & necessariae, e Turnebo, & aliis, per Edm. Gibson, S. T. P. Surriæ in Anglia Archidiaconum, nunc vero Episcopum Londinensem. 8vo.

Synopsis Communium Locorum, præcipue ad mores spectantium: ex Poetis Latinis tum antiquioribus tum recentioribus collecta: Et in Capita cuique propria digesta. In Usus puerorum, qui in Scholis Grammaticis Poetarum Latinorum tum Lectione tum Imitatione prima faciunt Tyrocinia. Editio quarta 12mo.

Elementa Arithmeticæ numerosæ & speciosæ, in Usus Juventutis Academicæ. Auctore *Edw. Wells*, S. T. P. Editio altera, auctior. 8vo. 1726.

Epicteti Enchiridion Latinis Versibus adumbratum. per *Edw. Ivis*, A. M. 8vo. Oxon. 1715.

Epistolæ Obscurorum Virorum, 12mo.

Luciani Dialogi Selectæ Gr. Lat. per *Leedes*, 8vo.

Lucretius cum Interpretatione & Notis *Tho. Creech*.

Metaphysicæ Compendium, 8vo.

Nichols de Literis Inventis, 8vo.

Poëtæ minores Gr. Lat. 8vo.

Phædrus, per *Johnson*, in Usus Scholæ Etonensis.

Vocabularium Anglo-Saxonicum. 8vo.

Sanderfoni Prælectiones de Conscientia, 8vo.

Sophoclis Tragicæ, *Antigone*, & *Trachinæ*, Gr. Lat. per *T. Johnson*. 8vo.

